

קרן של"ם לפיתוח שירותים לאדם
עם פיגור שכלי ברשויות המקומיות

אוניברסיטת חיפה

תפיסת ההחלטה של נשים בעלות אינטליגנציה תקינה להתחתן עם גברים בעלי פיגור שכלי בקרב האוכלוסייה המוסלמית בישראל

אלהאם עזירי זידאן
בהנחיית - ד"ר רוני סטריאר

עבודת גמר זו נערכה בסיוע מענק מחקר מקרן של"ם
הקרן לפיתוח שירותים לאדם עם פיגור שכלי ברשויות המקומיות

2008

קרן של"ם לפיתוח שירותים לאדם
עם פיגור שכלי ברשויות המקומיות

אוניברסיטת חיפה

תפיסת ההחלטה של נשים בעלות אינטליגנציה תקינה להתחתן עם גברים בעלי פיגור שכלי בקרב האוכלוסייה המוסלמית בישראל

אלהאם עזירי זידאן
בהנחיית - ד"ר רוני סטריאר

עבודת גמר המוגשת כמילוי חלק מהדרישות
לקבלת התואר "מוסמך האוניברסיטה", באוניברסיטת חיפה
הפקולטה למדעי הרווחה והבריאות, בית הספר לעבודה סוציאלית

עבודת גמר זו נערכה בסיוע מענק מחקר מקרן של"ם
הקרן לפיתוח שירותים לאדם עם פיגור שכלי ברשויות המקומיות

2008

הכרת תודה

ברצוני להביע את תודתי למנחי, ד"ר רוני סטריאר, על ההנחיה המקצועית שנתן לי במהלך הכנת התיזה. אני מעריכה מאוד את תרומתו המקצועית שהובילה ללמידה מעשירה, מעניינת ומקדמת.

תודה מיוחדת נתונה לעובדים הסוציאלים בתחום הפיגור השכלי בלשכות הרווחה, אבו סנאן, כפר יאסיף, עכו, טמרה וג'דידה מכר, אשר איתרו את המרואיינות וסייעו לי לקיים את הראיונות.

כמו כן ברצוני להודות לקרן "שלם", שירותים לאדם עם הפיגור השכלי ברשויות המקומיות, על הסיוע שלה במימון המחקר.

ולבסוף, אני מודה למשפחתי היקרה: בעלי סמיר וילדיי, נורה, נדא ומגד, על התמיכה והסבלנות שהפגינו במשך שנות הלימודים והכנת עבודת התיזה.

תוכן העניינים

V	תקציר
1	מבוא
2	1. רקע תאורטי
2	1.1 נישואים
3	1.1.1 בחירת בן זוג
5	1.1.2 נישואים בחברה האיסלאמית
5	1.1.3 בחירת בן זוג באיסלאם
6	1.1.4 מעמד האישה המוסלמית בנישואים ובבחירת בן זוג
7	1.1.5 נישואי האישה הערבייה בישראל
8	1.1.6 נישואי אנשים עם פיגור שכלי
10	1.2 קבלת החלטות
10	1.2.1 תאוריות בקבלת החלטות
11	1.2.2 קבלת החלטות לנישואים
13	1.3 שאלות המחקר
14	2. מתודולוגיה
14	2.1 אופי המחקר
14	2.2 מדגם
16	2.3 כלי המחקר ואיסוף הנתונים
16	2.4 תהליך
16	2.5 ניתוח הראיונות
17	2.6 מהימנות ותקפות
18	3. ממצאים
18	3.1 חשיבות הנישואים אצל המרואיינות
18	הנישואים כיעוד האישה
19	מעמד האישה הנשואה
20	הצורך להיות תחת חסותו של בעל
22	3.2 מעמד האישה הרווקה
22	חופש ואוטונומיה
24	רכוש ודיור
25	3.3 מצבן של נשים רווקות בחברה הערבית
25	השתתפות בפרנסת המשפחה
26	נטל עבודות הבית
28	בדידות
28	מעורבות האחים בחיי המרואיינת
30	3.4 תהליך קבלת ההחלטה להינשא לגבר בעל פיגור שכלי
30	נסיבות ההיכרות
32	תפיסת מצב הבעל
32	הכחשה
33	חוסר ידע, בורות
35	קבלה
35	קבלה מתוך רחמים
35	קבלה מתוך תקווה שהיא תוכל לשנות אותו
37	קבלה מתוך בחירה
37	מערכת השיקולים
38	סטטוס משפחת הבעל
39	עצמאות כלכלית
40	ילדים
40	תהליך קבלת ההחלטה
41	החלטה מודעת
41	כפייה
42	לחץ חברתי
43	היגררות

44	3.5 חיי נישואין עם גבר בעל פיגור שכלי
45	חשיבות התמיכה חיצונית
46	ללא תמיכה חיצונית
48	דיון
55	ביבליוגרפיה

נספחים:

64	מדריך ראיון
66	שאלון סוציו-דמוגרפי
68	Abstract

תקציר

מחקר זה עוסק בנישואי נשים מוסלמיות בעלות אינטליגנציה תקינה לגברים בעלי פיגור שכלי בחברה הערבית בישראל. תופעה זו, אשר ממדיה אינם ידועים, מוכרת לעובדים סוציאליים שבקרב שירותי הרווחה ביישובים ערביים, המטפלים באנשים בעלי פיגור שכלי ובמשפחותיהם. ואולם תופעה זו טרם נחקרה. מחקר זה בדק את תהליך קבלת ההחלטה של הנשים להינשא לאדם בעל פיגור שכלי. המחקר התמקד במספר שאלות הקשורות במעמדן ובמצבן של הנשים ערב קבלת ההחלטה, בציפיות הנשים ממערכת הנישואים ומן המשפחה הרחבה, ובמשמעות נשים אלה מעניקות להחלטתן בהווה.

זהו מחקר איכותני שנערך על פי מסורת המחקר הפנומנולוגי. מסורת זו מתאימה לחקר סוגיות חברתיות מורכבות כמו סוגיה זו. המחקר עוסק בחקר התופעה כפי שהיא משתקפת בתפיסות הייחודיות של הנשים שמעורבים בה. במחקר השתתפו 12 מרואיינות, נשים אשר נישאו לגברים שאובחנו כסובלים מפיגור שכלי. כל המרואיינות אותרו והופנו על ידי לשכות הרווחה מכפרים שונים.

ממצאי המחקר מראים שהחלטת הנשים להינשא קשורה למעמדן הנחות של נשים ערביות רווקות במשפחה ובחברה. משתתפות המחקר טענו שהחלטתן להינשא לגבר בעל פיגור שכלי הושפעה על ידי מכלול של גורמים כגון לחצים משפחתיים, חברתיים ונפשיים. עם זאת, ההחלטה להינשא לגבר בעל פיגור שכלי לא נכפתה על רוב המרואיינות. יתרה מזאת, נשים אלה נטו להעניק להחלטה זו משמעות של שחרור מדיכוי חברתי וכביטוי לאוטונומיה שלהן מבלי לחרוג מגבולות הקטגוריות של מגדר ודת, הרווחות בחברה הערבית המסורתית. משתתפות המחקר מתארות את המערכת הזוגית והמשפחתית החדשה שנוצרה בעקבות הנישואים כמערכת ייחודית במינה. מערכת זו דורשת הבנה, תמיכה והתייחסות שונה בשל ייחודיותה.

מבחינה תיאורטית המחקר חשף את מגבלות התיאוריות הרווחות של קבלת החלטות, להסביר החלטות אשר מושפעת ממשתנים תרבותיים ומגדריים ייחודיים. מחקר זה התמקד בתהליך קבלת החלטות בלבד ולא עסק בחקר השלכות מערכת נישואים זו על האדם בעל הפיגור השכלי ועל הצאצאים שלו. על כן, מומלץ להמשיך ולחקור תופעה זו. לממצאי מחקר זה חשיבות רבה לאנשי מקצוע שעוסקים בעבודה עם נשים בקרב החברה הערבית ואנשי מקצוע בתחום הפיגור השכלי. ממצאי המחקר מחזקים את הצורך בפיתוח פרקטיקה, שירותים חברתיים ומדיניות חברתית הרגישים למאפיינים החברתיים, מגדריים ותרבותיים של נשים בקרב אוכלוסיות מוגדרות בישראל.

נישואי נשים מוסלמיות בעלות אינטליגנציה תקינה המתפקדות באופן רגיל לגברים בעלי פיגור שכלי, הם תופעה קיימת במגזר הערבי. אף שלא קיימים נתונים מדויקים על היקף התופעה, ניתן לומר כי על פי התרשמות גורמי הרווחה תופעה זו הולכת ונעשית נפוצה יותר. ביישובים ערביים רבים קיימות נשים שמחליטות לקשור את חייהן עם אדם מוגבל בשכלו ומתחייבות לחיות עמו חיי אישות. תופעה זו מעוררת שאלות רבות ביחס לסיבות ולמניעי החלטתן, וביחס להשלכות ההחלטה על חייהן. מכל מקום, גורמי הרווחה ניצבים בפני תופעה ייחודית זו ללא ידע וחסרי הבנה של שורשיה ומורכבותה. ידע זה חיוני לפיתוח שירותים והתערבויות במישור הפרטני, הזוגי וגם ברמת המדיניות החברתית.

בכניסת נשים למערכת נישואים כזו מעורבות שאלות רבות, במיוחד לגבי מהות ההחלטה בעת נקיטת הצעד: מהם המניעים להחלטה? מהם גורמי הרקע המשפיעים על החלטה מעין זו? מהי מערכת השיקולים להחלטה? מה רמת הידע וההבנה לגבי משמעות החיים עם בן זוג בעל פיגור שכלי? איזה משמעות מעניקות נשים אלה להחלטתן? כיצד תופסות נשים אלה את החלטתן לאור חיי הנישואים שלהן בהווה? מהו משקלו של הרקע האישי, המשפחתי, הדתי בהחלטה? מהות ההחלטה חשובה כי לכל החלטה יש כוח וחשיבות רבה בגלל יכולתה להשליך על האדם עצמו, על עתידו ועל כל הסובבים אותו, וכן על ילדיהם העתידיים להיוולד.

המחקר הנוכחי מתמקד בשלושה תחומים עקריים:

- תהליך קבלת ההחלטה (כיצד נשים מתארות את תהליך ההחלטה? מה מידת האוטונומיה או התלות שהנשים מייחסות לעצמן ביחס להחלטתן וכו').

- מניעים וציפיות הקשורים להחלטה.

- המשמעות ההחלטה לאור חייהן בהווה עם גבר בעל פיגור שכלי.

תופעה זו טרם נחקרה. עם זאת קיימת ספרות רבה על שתי סוגיות הקשורות לנושא הנחקר. סוגיה ראשונה שייכת לתחום האישה המוסלמית במגזר הערבי ולמעמדה בדת ובחברה; סוגיה שנייה מתייחסת לתהליך קבלת ההחלטות בבחירת בן זוג. מטרת מחקר זה לסייע בהבנת הגורמים השונים הקשורים בהחלטתן של נשים אלה ולהגביר את מודעותם של אנשי המקצוע ומנהלי השירותים החברתיים ביחס להשלכות התופעה על חייהן של הנשים, המשפחות והקהילות.

1. רקע תאורטי

1.1 נישואים

מוסד הנישואים נחשב למוסד העתיק ביותר בעולם. בעבר הוא היה הסימן החשוב ביותר לבגרות אישית ומינית, ובמשך אלפי שנים הוא ארגן את מעמד האנשים בהיררכיה הפוליטית והכלכלית של החברה. נישואים מילאו תפקידים פוליטיים, כלכליים וחברתיים. בחברות רבות הנישואים מהווים עבור הגבר את התשתית המרכזית לבניית מעמד כלכלי וחברתי. עבור נשים חיפוש ומציאת בעל היא ההשקעה החשובה ביותר להשגת ביטחון כלכלי (Coontz, 2004). בחברות רבות נעשה מוסד זה לפחות פופולרי. אנשים, בעיקר במערב, החלו לראות במוסד הנישואים מוסד מיושן ומאיים. הם יצרו צורות זוגיות אחרות, כמו בני זוג שחיים יחד ומארגנים חיים שכוללים ניהול משק בית משותף, יחסי מין וגם הולדת ילדים משותפים – מבלי לקשור את חייהם בנישואים רשמיים המאושרים על ידי המערכת הדתית או על ידי הרשות הממשלתית (Roiphe, 2002).

עם זאת נחשבים הנישואים למפלט, שבו שואף האדם לחיות חיי שותפות עם בן או בת זוגו ובו יוכל לממש קשר רגשי, פיזי ואינטימי. קשר קרוב והדדי כזה, המושתת על אמון וכבוד, יוצר ידידות הבונה יסוד חזק לנישואים בריאים (ויורסט, 2005). יתרה מזאת, אנשים מחפשים בנישואים אהבה שמזינה אותם, מסגרת בה יוכלו לבחון את רעיונותיהם הגולמיים ללא בושה והעמדת פנים, ומקום בו יכולים לתת פורקן לפחדים העמוקים ביותר שלהם (וולרשטיין ובלקסלי, 1995). נוסף לכך מהווים הנישואים חוליה חשובה בשרשרת ההיסטוריה האנושית. חלוקת האחריות בנוגע לדור הבא מספקת לזוג מטרה משותפת ומחזקת את תחושת הזהות שלהם (וולרשטיין ובלקסלי, 1995). מעבר לכך, נישואים המוכרים על פי חוק הם עדיין סימן להשתייכות לקהילה ולתפיסת מקום של בוגר בעולם (Roiphe, 2002). מחקרים רבים מראים שאנשים צעירים עדיין רואים במוסד הנישואים חלק חשוב מעתידם. מוסד זה משחק תפקיד רציני במילוי צורכיהם מבחינת השותפות והביטחון הרגשי והפיזי (Noller & Feeney, 2002), וכן הוא תורם רבות לבריאות הפסיכולוגית והכללית של האדם (Gove, Hughes & Style, 1983; Lamb, Lee & DeMaris, 1991; Lee, Seccombe & Shehan, 2003). חלק מהספרות מתייחס לקשר שבין אהבה לנישואים. אהבה נתפסת כבסיס לנישואים טובים. מחקרים אחרים טוענים שדווקא אהבה רומנטית אינה מאריכה ימים מעבר לשנה אחרי הנישואים. אהבה מאריכה ימים רק כאשר היא נתמכת על ידי רמה סבירה של אינטימיות בוגרת. האמונה שאהבה היא התשתית לנישואים גורמת לייאוש ולאכזבה, כי נישואים אינם יכולים להתקיים על המישור הרומנטי בלבד (גורדון, 1996; McCarthy & McCarthy 2004).

משתנים רבים קשורים בהחלטה להינשא. אחד המשתנים החשובים והמרכזיים בהחלטה היא ההשתייכות הדתית. זהו גורם בעל משקל רב, ויש לו השפעה על ההחלטות שעושה הפרט לאורך מעגל החיים שלו. ההשתייכות הדתית נחשבת לתכונה משלימה בתוך הנישואים ומשפיעה על פעילויות רבות בקשר הזוגי של הבעל והאישה. כמו כן, השתייכות דתית היא משתנה המשפיע על 'שוק הנישואים': אנשים שומרי דת יבחרו בני זוג מאותו זרם דתי, אנשים שאינם שומרי דת לא ייחסו חשיבות להשתייכות הדתית של בן זוגם (Lehrer, 2004). נוסף למשתנה הדת קיים משתנה התרבות, שאף הוא משחק תפקיד חשוב בנישואים. מבנה הנישואים ותפיסת איכותם שונים מתרבות לתרבות (Adelmann, Chadwick & Baerger, 1996).

נוסף לגורמים אלה קשורה ההחלטה להינשא לשאלות של אינדיבידואליזם וקולקטיביזם. אינדיבידואליזם פירושו העמדת המטרות של הקבוצה בדרגת חשיבות נמוכה לעומת מטרות האינדיבידואל, והרגשת חוסר החשיבות ואי-התלות בדעת החברה. לעומתו קולקטיביזם פירושו הרגשה של הרמוניה, תלות הדדית והתחשבות באחרים, כלומר, העמדת המטרות האינדיבידואליות בדרגה נמוכה לעומת מטרות הקבוצה (Triandis et al., 1986). אינדיבידואליזם וקולקטיביזם הם ממדים של וריאציה תרבותית, והם עשויים לתרום להבנת מהות מערכת יחסים זוגית שמאופיינת על ידי שוני תרבותי. בחברה בעלת ראייה אינדיבידואליסטית, הפרט מחפש את התפתחותו האישית ואת שביעות רצונו במערכת יחסים זוגית גרעינית. הפרט שואף להמשיך מערכת יחסים זו בלי התערבות ההורים או המשפחה המורחבת. לעומת זאת בחברות לא מערביות וקולקטיביסטיות, הסוציאליזציה פועלת להתפתחות הפרט בתוך המשפחה תוך מעורבות והשפעה הדדית. בחברות אלה השפעה הורית על חיי הילדים המבוגרים, כולל סידור הנישואים, מובנית לחלוטין (Dion & Dion, 1996).

1.1.1 בחירת בן זוג

לאורך ההיסטוריה האנושית עסקו בני אדם בבחירת בן זוגם כדי להבטיח את המשכיותם דרך צאצאיהם. דארווין היה הראשון שהבחין בתהליך והתקדם עוד צעד בכך שטען, כי האבולוציה מונעת לא רק על ידי הבְּרָה הטבעית המבטיחה את הישרדות האנושות, אלא שהבחירות שעושים האינדיבידואלים מעצבות את האנושות. תהליך זה נקרא 'בְּרָה סקסואלית דרך בחירת בן זוג' (Sexual Selection through mate selection). כל אחד מאבותינו הקדומים הצליח לא רק לחיות לזמן מסוים, אלא הצליח לשכנע לפחות בן זוג אחד לקיים עמו יחסים מיניים מספיקים להבטחת הולדת צאצאים. אלה שלא משכו בני זוג לא הפכו לאבותינו, ולא חשוב עד כמה הצליחו להתקיים (Miller, 2000).

תאוריית החליפין (Exchange Theory) עשויה לספק מבנה תאורטי מתאים להבנת התהליך של

בחירת בן/בת זוג. תאוריה זו צמחה מתוך תחומים הקשורים בכלכלה במובן של חילופי פריטים, רכישה ומכירה. חוקרים סוציולוגים הביאו מודל זה אל תוך העולם החברתי וטענו שמעבר לסחר שנעשה בעצמים, כמו אוכל, כסף ושירותים אחרים, קיים בעולם היחסים החברתיים יסוד של חליפין. ביחסים אנושיים האנשים מבצעים חילופין בדברים שקשה לכמת אותם, כמו מעמד חברתי, משיכה פיזית ואהבה. בהנחה שהאנשים הם יצורים רציונליים ובעלי תבונה אשר מונעים על ידי אינטרסים אישיים, ניתן לשער שהם לוקחים חלק ביחסים אשר מעניקים ותורמים להם תועלות, מחפשים כיצד להגדיל את הרווחים והגמולים ואיך להקטין עונשים והפסדים ביחסים אלו. מאחר שאת תוצאת היחסים הללו לא ניתן לנבא מראש, אנשים פועלים בתהליכי קבלת החלטות מתוך ציפיותיהם תקוותיהם (Klein & White, 1996). פרטים מחפשים מערכת יחסים עם בני זוג אשר עונים על ציפיותיהם והעדפותיהם ואשר יתרמו להם באספקטים שונים, בעיקר בהרגשה של רווחה בהמשך מעגל חייהם שבעקבות בחירה זו (Buss, 1994). גברים ונשים שונים בהעדפותיהם לגבי התכונות הרצויות בבן הזוג מהמין השני (Buss & Barnes, 1986). במחקרים שנעשו בחברות שונות, נשים העדיפו בני זוג בעלי תכונות המורות על יכולת הכנסה, ואילו גברים העדיפו אצל נשים משיכה פיזית (Gottschall et al., 2004; Kenrick & Keefe, 1992) ואת היותן נשים כנועות יותר (Brown & Lewis, 2004).

גורמים חשובים נוספים אשר משפיעים רבות על בחירת השותפים לחיים הם גורמי דת ותרבות. לעתים קרובות השפעות דתיות, אתניות וחברתיות נעשות מכריעות בבחירת בן או בת זוג. בחברות מערביות תהליך בחירת בן הזוג מבוסס על גורם האהבה, וההחלטה היא אינדיבידואלית ומתקבלת על ידי הגבר או האישה. במערכת זו גבר ואישה נפגשים, מתאהבים ורק לאחר מכן מחליטים להתחתן (Dion & Dion, 1996). לעומת זאת בחברות מסורתיות יותר, בחירת בן הזוג מאופיינת בנישואים שמאורגנים על ידי המשפחות של הפרטים. נישואים כאלה מוגדרים יותר כהסכם בין שתי המשפחות מאשר של הפרטים, והרקע המשפחתי של שתי המשפחות, המצב הכלכלי, מוניטין המשפחה, ערך הנדוניה ואפיונים כלליים - הם החשובים ונלקחים בחשבון בבחירת בן הזוג (Kurian, 1979).

גם לנושא התזמון חשיבות רבה ביחס לבחירת בן או בת זוג. בחברות שונות קיימות מוסכמות ביחס לזמן ההולם להיכנס בברית בנישואים. אנשים מודעים לתזמון האירועים בחייהם בהתאם לציפיות החברה, והם מעריכים את עצמם לפי מוסכמות אלה: אנשים רגישים למצב שבו הם 'הקדימו', 'איחרו' או שהם 'בזמן' לקבל החלטות כאלה (Lamanna & Riedmann, 1994). גם כאן קיימים לחצים חברתיים

שפועלים על הפרט, חלק מלחצים אלה הם כלכליים, ביולוגיים, ואילו אחרים קשורים בנורמות התרבותיות והדתיות שנלקחות כמובנות מאליהן (Lehrer, 2004; Lamanna & Riedmann, 1994).

1.1.2 נישואים בחברה האיסלאמית

ימכל יצור בראנו זוגי - אלו דברי אלוהים בספר הקוראן בדת האיסלאמית. זיווג הוא פעולה טבעית של כל היצורים שברא האל, בין שמדובר באדם, בחיה או בצמח. זיווג מבטיח את המשכיות האדם בעולם (אלערבי, 1975; אל-סאבוני, 1991; אל-נג'ידי, 1998). לפי הדת האיסלאמית, הבאת ילדים לעולם היא אחת הדרכים שמאפשרות לאדם לשמר את שמו ואת המשכיותו לאחר מותו (אל-ערבי, 1975; בדראן, 1985). הבטחת המשכיותו של האדם דרך הצאצאים צריכה להתקיים אך ורק באמצעות מסגרת הנישואים. האיסלאם מגנה נואף, ויחסי מין ללא נישואים נתפסים כהתנהגות בלתי מוסרית שתגרור את האומה לתוהו ובוהו. לכן מוסד הנישואים נחשב כחובה דתית וחברתית שאין לדחותה מרגע שהאדם בשל ומוכן לכך. הנישואים קיבלו חשיבות רבה בקוראן שקבע כי מי שמתחתן מקיים למעשה חצי ממצוות אלוהים (אל-סיוטי, 1996; בדראן, 1985; מנאע וחאג'י יחיא, 1995; Maudoodi, 1993).

נישואים נחשבים לקשר קדוש שיעדו המרכזי לבסס את הקשר בין שני המינים על יסוד אהבה ורחמים (אל-סאבוני, 1991; Maudoodi, 1993). הוא מהווה כלי עיקרי בהשתתף ובבנייה של ערכים חברתיים ותרבותיים לאדם המתחתן, כמו ללמדו להיות צנוע, מוסרי ואחראי, נאמן לבן זוגו ולבני ביתו. הנישואים מאפשרים התפתחות וצמיחה אישית כי הם משרים אווירת ביטחון, יציבות ואושר (אל-ערבי, 1975; אל-נסאאי, 1988; מוחמד, 1996). על פי האיסלאם אדם רשאי להתחתן אך ורק בתנאי שהוא יכול לעמוד בדרישות הערכיות שהוזכרו לעיל. עמידה בדרישות ערכיות אלה היא ערובה ליכולתו לשאת באחריות המוטלת עליו לשמור על ביתו ועל בני משפחתו (בדראו, 1985; אל-סיוטי, 1996).

1.1.3 בחירת בן זוג באיסלאם

החברה הערבית מבליטה בדרך כלל את הקולקטיב לעומת האינדיבידואל. מוסלמים, יותר מאשר נוצרים ודרוזים, נוטים לקבל החלטות תוך רמות גבוהות של השתתפות הורית (Abdal-Ati, 1974; Wiesel & Al-krenawi, 1994). תהליך הנישואים נחשב ומוגדר כחוויה בין שתי משפחות יותר מאשר כהסכם בין פרטים (Denny, 1985; Zaidi & Shuraydi, 2002), וכן כאירוע כלל-משפחתי יותר מאשר אירוע פרטי הנוגע רק לשני בני הזוג. לכן בחירת בן הזוג נקבעת בהתייעצות סגורה של חברי המשפחה, ובה נבדקות כשירות החתן ויכולותיו כדי להחליט אם הוא מתאים לכלה ולמשפחתה (מנאע וחאג'י יחיא, 1995).

אחד האלמנטים המרכזיים בבחירת בן זוג באיסלאם הוא אלמנט השוויון המעמדי בין שני בני הזוג, מה שנקרא 'כפאאה'. משמעותו שיש לבחור לאישה בן זוג שמעמדו שווה למעמדה או עולה עליו. רקע המשפחה, אפיונים כלליים, השכלה, מוניטין של המשפחה, שמירת הדת, המצב הכלכלי - כל אלה חשובים ונלקחים בחשבון כשמתקבלת החלטה בעניין בן או בת זוג (אלשאעראווי, 1998 ; Zaidi & Shuraydi, 2002). לפני הנישואים מתקיים שלב האירוסין, והוא נחשב לשלב משמעותי בחברה האיסלאמית והערבית בכלל כשלב קדם-נישואים. הוא מעין הבטחה ששני בני הזוג יהיו מיועדים להתחתן, אבל זוהי הבטחה שניתן להפר אותה, אפילו אם המאורס כבר נתן מוהר או מתנות (אלערבי, 1975). האירוסין הם שלב הכרחי בדת האיסלאמית, ובמהלכם מתירים לשני בני הזוג להכיר ולהתראות כדי שיוכלו לבדוק אם הם מוצאים חן זה בעיני זה. היכרות זו היא בדרך כלל מוגבלת במסגרתה ניתן לבני הזוג העתידיים להסתכל זה בזה ולשוחח ולא מעבר לכך (סלים, 2000).

לפי הדת האיסלאמית, על הבעל ועל האישה מוטלות חובות רבות: על הבעל לספק נדוניה (מוהר), עליו להיות בעל יכולת לפרנס את אשתו, מכאן נובע שאדם שאינו יכול לפרנס את המשפחה אינו זכאי להתחתן, ועליו גם להתנהג ברחמנות ולא באכזריות כלפי אשתו. על האישה מוטלת החובה להיות נאמנה לבעלה ולשמור על ביתו, על כספו ועל רכושו (אל-קרדאווי, 1988 ; אל-מטירי, 1990 ; Maudoodi, 1993 Rapoport, 2005).

1.1.4 מעמד האישה המוסלמית בנישואים ובבחירת בן זוג

בדת האיסלאמית יש לאישה זכות לומר את 'המילה האחרונה' באשר לבחירת בן זוגה. אסור להכריח להינשא לאדם שהיא אינה חפצה בו, ולכן מותר לה לראות אותו ולהתרשם ממנו. לטובתה, חשוב גם שהוא יראה אותה כדי לוודא שהיא מוצאת חן בעיניו, כי אם הוא יגלה לאחר הנישואים שהיא אינה לרוחו, הוא עלול לגרש אותה. לפיכך האיסלאם מקפיד על הצורך לוודא ששניהם מוצאים חן זה בעיני זה, בעיקר כדי לשמור על זכות האישה (אל-סאבוני, 1991 ; אלנג'די, 1998).

אם אישה נחשבת למבוגרת ולחכמה ועשויה להיטיב בבחירה עבור עצמה, היא יכולה לבחור חתן מתאים עבורה, אבל אין היא רשאית לבחור את הבעל ללא בקשת דעתו של האחראי לה, על פי רוב מאביה. בהיעדר אב יהיה זה הסב, ובהיעדר שניהם - האח, ולהם יש הזכות להתערב בבחירת הבעל, אבל לא להכריח אותה לקבל את בחירתם. אם האדם שבחרה בו הוא הגון ובעל שם טוב והאחראי לה מתעקש לא להשיאה לו, היא יכולה לפנות לקאדי של בית הדין השרעי ששיא אותה וזאת כדי למנוע את קיפוחה על די האדם האחראי לה (אל-רפאעי, 1990).

על האחראי לאישה לשים לב לתכונות החתן ולהקפיד על מציאת בעל ראוי או לתת הסכמה לבחירת בעל שהוא אדם בעל יכולות ותכונות טובות שיצליח לעמוד בתפקידו כבעל. כלומר, יצליח לשמור על אשתו, יתייחס אליה בכבוד, יפרנס אותה כיאות, יהיה שומר דת, לא יתנהג אליה באכזריות ולא יגרום לה עוול (סלים, 2000; אל-מטירי, 1990).

על האישה המוסלמית הנשואה מוטלת האחריות לשמור על ביתה ועל בעלה, עליה להביא ילדים לעולם, לטפל בהם ולחנך אותם כראוי; מוטל עליה תפקיד של עקרת בית, כלומר בישול וניקיון, ובעיקר עליה להקפיד על אווירה נוחה בתוך הבית כך שניתן יהיה לחיות בו בשלום ובנחת, ובעלה ירגיש שביתו הוא מקום מנוחתו ואושרו (אבן פתחאללה זאדה, 1900z).

1.1.5 נישואי האישה הערבייה בישראל

הגוף המוסמך בישראל לעסוק בדיני נישואים בחברה המוסלמית הינו בית הדין השרעי. בתקופה העות'מאנית, כשפלטין נמצאה בשליטת התורכים, פעלו בתי הדין השריעיים ושאו את סמכויות השיפוט שלהם מהחוקים העות'מאנים, שגם הם התבססו על השריעה האיסלאמית. אבל מאז קרו שינויים רבים. אמנם, בתי הדין השריעיים עדיין מסתמכים בעיקר על החוקים העות'מאנים. עם זאת, מערכת השיפוט השריעית הולכת ונעשית מושפעת יותר מן החקיקה החילונית בגלל העלייה במספר המשפטנים בעלי ההשכלה החילונית המופקדים על ישות השריעה בערכאות הדתיות (ליש, 1995).

קווי המגדר בחברה הערבית ברורים למדי. המבנה החברתי פטריארכלי קובע את הגבר כראש המשפחה. הוא המנהיג ובעל הסמכות העליונה במשפחה, בכלכלה ובניהול ענייני המשפחה. המעמד החברתי של הנשים קשור קשר הדוק לתפקידן כרעיות וכאמהות, ומתמקד בגידול ילדים (Haj-Yahia, 1995). מאמצע המאה הקודמת נמצאת החברה הערבית בישראל בתהליך מעבר מחברה סגורה, מסורתית ושמרנית המתבססת על החקלאות, לחברה מתועשת, אורבנית, ליברלית ומודרנית, החשופה לערכים ולדפוסי החיים הנהוגים במערב ומושפעת מהם (אביצור, 1987; Al-haj, 1989). מרעי (1974) טוען, כי היווצרות המשפחה הגרעינית היא פועל יוצא של חשיפת החברה הערבית לתרבות מערבית באמצעות התקשורת, ושבעקבות חשיפה זו נוצר שינוי. מאז שנות השמונים מעטים המקרים שבהם בוחרים ההורים לבתם את בן זוגה. ברוב המקרים הדבר נעשה בהסכמתה בלבד, ובמקרים רבים היא הבוחרת למעשה את בן זוגה. עצמאות הבחירה מודגשת אף יותר אצל בעלי ההשכלה (אביצור, 1987; חאגי יחיא, 1994). לעומתו טוען חבש (1977) כי הקשר בין התגרענות המשפחה ותהליך המודרניזציה אינו קשר ישיר ומובהק. המשפחה הגרעינית צומחת מתוך אווירה של ניגודים בין שני כוחות. האחד דוחף לכיוון מודרניזציה והשני

מושך לכיוון שמרנות ומסורתיות. אולם אל-חאג' (1989) טוען כי השינוי המהפכני בדפוסי הייצור והטרנספורמציה התעסוקתית המקיפה את תהליך המודרניזציה אחרי קום המדינה, לא הביאו להחלפת המשפחה המורחבת במשפחה הגרעינית באופן מוחלט. לטענתו, אף שהמשפחה המורחבת אינה קיימת במישור המעשי, היא קיימת במישור הפסיכולוגי. המשפחה הערבית בת ימינו עדיין מחזיקה במנהגים ובערכים הקשורים לדפוסי המשפחה הישנים. על אף השינויים והתמורות שממשיכים להתחולל בחברה הערבית, המשפחה מהווה עדיין את היחידה החברתית המשמעותית וממשיכה לשחק תפקיד חשוב גם בנישואים וגם בגירושין של היחיד. המשפחה מתערבת בבחירת בני הזוג, מעצבת את סגנון חייהם ומעורבת בחיי היומיום שלהם (Haj-Yahia, 2000).

בכפרים הערביים בישראל הנישואים ממשיכים להיחשב כאחד מהאירועים המרכזיים בחיי המשפחה והכפר כולו. המעבר מחיי רווקות לנישואים לא איבד מחשיבותו גם לאחר התמורה הכלכלית-חברתית שעברה האוכלוסייה הערבית הכפרית בגליל ובמשולש (מנאע וחאג' יחיא, 1995). לעתים קרובות מכונות הרווקות בחברה הפלסטינית בישראל 'אלה שנשארות ילדות' (בנאת), כלומר מי שלא מתחתנת לא נחשבת לאישה. לכן לכאורה לפחות, נישואים מהווים בקהילה זו תנאי לנשיות (סער, 1998).

1.1.6 נישואי אנשים עם פיגור שכלי

אנשים עם פיגור שכלי, אך בוגרים בגילם ובנפשם, נהנים מאותם עולמות ותחושות שמהם נהנים שאר בני האדם. הם סובלים ונפגעים מאותן אכזבות וקשיים, גם זאת כשאר בני האדם. הם אוהבים מאוד אך גם סובלים מאהבות שאבדו בדרך. הם נישאו וגם התגרשו, הולידו ילדים ואף נחלו נטישה על ידם, ידעו קשר הדוק וגם פירוק המשפחה וכישלון חיי הנישואים (לויתן, 2005).

הדעה הרווחת עד אמצע המאה העשרים היתה שאסור לאנשים עם פיגור שכלי להתחתן ולהביא ילדים לעולם (Mattinson, 1970). באחרונה חל שינוי בעמדות באשר לנישואי אנשים עם פיגור שכלי. אחד הביטויים לשינוי הוא הסדרת החוק לגבי זכויות אנשים עם פיגור שכלי בנושא נישואים, ילודה והורות. כמו כן, נושא ההורות קיבל לאחרונה גושפנקא חוקית (May & Simpson, 2003). שינויים אלה בחקיקה חברתית נועדו לעזור לאנשים בעלי נכויות מנטליות לנהל חיים נורמליים יותר. עם זאת נדרשים שינויים רבים נוספים על מנת להבטיח לאוכלוסייה זו שוויון חברתי (Roger & Levesque, 1996). נושא נישואים והורות של פרטים בעלי פיגור שכלי הוא נושא רציני שהעסיק מחוקקים, הורים, עורכי דין ואנשי מקצוע אחרים. המגמה לקידום שילובם של אנשים שיש להם פיגור שכלי בתוך הקהילה דורשת מומחיות. כמו כן,

היא מחייבת הערכה של יכולת הסתגלות מינימלית של חיי יומיום (Hayes, Holloway, Deprato & Weiss, 2002).

אנשים בעלי פיגור שכלי יכולים לקיים מערכת יחסים סקסואלית ומערכת יחסים בין-אישית עם בן זוג, ומערכת זו יכולה להוביל לנישואים ולהורות (Pitceathly & Chapman, 1985). בני זוג בעלי פיגור שכלי עשויים ליהנות ולרוות נחת משהותם יחד. איכות האינטראקציה בין בני זוג אינה מושפעת לרעה מתפקודם השכלי הנמוך (לויתן, 2005). על כן מוטל על אנשי מקצוע ועל השירותים החברתיים שעבור אוכלוסייה זו, לסייע לאנשים בעלי פיגור שכלי לממש את זכותם לקשר מיני, לנישואים ולהורות. מחקרים שונים מראים שכ-50 אחוז מהזוגות הסובלים מפיגור שכלי יכולים לקיים מערכת נישואים למשך מספר שנים עם שיעור סביר של יכולת למלא את תפקידם כחלק ממערכת הנישואים. לידת ילדים מחייבת סיוע חיצוני של המשפחה המורחבת או של שירותי רווחה (Floor, Baxter, Rosen & Zisfein, 1975).

המשפחה הנרחבת של אנשים נשואים בעלי פיגור שכלי חייבת ללוות אותם ולתת להם את העזרה המתאימה כדי לשפר את תפקודם כבני זוג. ליווי המשפחה עם הפיגור השכלי חייב להימשך לאורך כל תקופת נישואיהם ולא רק בעת טקס הנישואים עצמו, דבר שכרוך בקשיים מאחר שהמשפחה הטבעית הנרחבת מזדקנת ומאבדת את כוחה ללוות את בני הזוג בעלי הפיגור השכלי. ניתן לפתור בעיה זו על ידי הכשרת אנשים שיעסקו בסיוע בניהול משק בית (לויתן, 2005). מעונות מוסדיים עשויים לסייע בשמירה ובליווי של נישואים כאלה (Floor et al., 1975).

תפיסות אדם בעל פיגור שכלי הן תלויות הקשר תרבותי. דבר זה משפיע על אופן ההתייחסות אל האדם בעל הפיגור השכלי ועל התפתחותו לאורך השנים (Diken, 2006). ווסטברוק ועמיתיה (Westbrook et al., 1993), שבדקו גישות שונות כלפי נכויות בשש ארצות שונות, חלקן מערביות וחלקן מזרחיות כולל ערבים, מצאו שבכל שש הקהילות השונות היו בעלי גישה חיובית כלפי אנשים שהנכות שלהם היתה בלתי נראית. עם זאת הם מבדילים בין חברות קולקטיביסטיות לבין חברות אשר מדגישות את האינדיבידואל, וטוענים שהאוכלוסייה הערבית היא חברה קולקטיביסטית אשר מאפיינת אותה הנטייה לשמור את נכות הפרט בסוד המשפחה. הנכים בחברה כזאת נוטים לקבל עזרה מקרובי משפחה וחברים יותר מאשר עזרה של גורמים מקצועיים שמחוץ למערכת המשפחה, דבר שמפחית את החשיפה להסברים רפואיים הודות הנכות. אנשים ממוצא מזרחי, כמו כן ערבים, נותנים הסברים דתיים לנכות של בנם ורואים בנכות זו רצון של האל, מאמינים בחיים אחר המוות, ולכן מתייחסים לנכות כאל משהו זמני (Crabtree, 2007).

בדת האיסלאמית מותר להשיא את האדם בעל הפיגור השכלי, אם מגלים אצלו סימנים של חיבה ועניין כלפי נשים ורצון במגע פיזי אתן. במצב זה האב הוא האפוטרופוס אשר נותן את הסכמתו להשיא

אותו, ועליו לקבל את הסכמת השופט של בית דין שרעי (אל-דאירבי, 2002; באסודאן, 2002; קרקז, 1994). יחד עם זאת, המחקר הבין-תרבותי בנושא מיניות, נישואים והורות בקרב אנשים בעלי פיגור שכלי הוא מועט (Hepper, 1999).

1.2 קבלת החלטות

החלטות ממלאות תפקיד בסיסי ומקיף בחיי היומיום שלנו. החלטות מתקבלות ברציפות ובהמשכיות בקרב הקבוצות החברתיות שאליהן אנו משתייכים, בקרב משפחותינו, במוסדות ובמערכות הפוליטיות והכלכליות המשפיעות על קיומנו (Saari, 2001). ההחלטות שלנו מעצבות את חיינו, והן מייצגות את הכלים הבסיסיים שאנו משתמשים בהם כשאנחנו נחשפים להזדמנויות ולאתגרים בחיים (Tversky, 2004). רוב ההחלטות החשובות בחיים תובעות התמודדות קשה, והן משפיעות לא רק עלינו אלא גם על הסובבים אותנו - המשפחה, חברים, מכרים וזרים (Hammond, Keeney & Raiffa, 1999). אנשים מקבלים החלטות כל העת בין שבמודע ובין שלא במודע. הדיון על קבלת החלטות משותף לדיסציפלינות רבות, החל במתמטיקה וסטטיסטיקה, דרך כלכלה ופוליטיקה, וכלה בסוציולוגיה ופסיכולוגיה. חקר ההחלטה עוסק בשאלות נורמטיביות וגם תיאוריות. הניתוח הנורמטיבי מתייחס לטבע, לרציונליות וללוגיקה של קבלת ההחלטות; הניתוח התיאורי לעומת זאת מתייחס לערכים, לאמונות ולהעדפות האנשים ולמה שמאפיין אותם, אך לא לשאלה כיצד הם צריכים להיות (Kahneman & Tversky, 2000).

1.2.1 תאוריות בקבלת החלטות

קיימות גישות תאורטיות רבות להבנת תהליך של קבלות החלטות. גישות אלה מייצגות תפיסות ופרדיגמות נוגדות ביחס למהותן של החלטות. (1) תאוריית ההסתברות היא תאוריה נורמטיבית המצביעה על כוחם של ערכים ואמונות בתהליך קבלת החלטות. בני אדם עוסקים כל הזמן בבחירות בקשר למטרותיהם לעתיד. בחירות אלה קשורות בהערכות הנוגעות לתוצאות שבחירות אלה עשויות להניב בעתיד. תאוריית ההסתברות מתארת תהליך של קבלת החלטות כבחירה בין אלטרנטיבות שונות באמצעות חישובי רווח והפסד. חישובים אלה מושפעים מאמונות וערכים הנוכחים בתהליך קבלת החלטות (Baron, 2000; Brown, 2005; Gilboa & Schmeidler, 2000).

(2) הגישה של עיבוד אינפורמציה 'Information Integration Theory' דנה בשאלה איך אנשים מעריכים ומעבדים חלקים שונים של אינפורמציה כשהם מגיעים לשפוט או להחליט לגבי עניין או פעולה מסוימת. תאוריה זו מדגישה את ניתוח תהליך קבלת האינפורמציה ועיבודה. הרעיון המרכזי של גישה זו הוא שהחלטה של האדם נבנית על סמך אירועי חיים שהיו לו בעבר ועל סמך האינפורמציה שמתקבלת בהווה וצפויה להתקבל בעתיד (Brinberg & Jaccard, 1989).

(3) תאוריית ההנעה (Motivational Theory) מדברת על המניעים שלפיהם פועל ומתנהג האדם ומקבל החלטות. היא טוענת שהאנושות מונעת ממניעים שונים. אנשים בעלי אישיות דומה יכולים להיות מונעים על ידי מניעים שונים, ולחלופין, אנשים שיש להם אישיות שונה יכולים להיות מונעים על ידי מניעים דומים. תפיסת מניעים היא תפיסה סובייקטיבית ומספקת כיוון, משמעות ומטרה למטרות שאנו מקבלים (Cavalier, 2000).

צ'אנק ולאנגר (Schank & Langer, 1994) מבחינים בין החלטה פסיבית, שהיא בחירה מתוך אופציות, לבין בחירה פעילה שהיא יצירת אופציות מעבר לאלה הקיימות. זאת על ידי איסוף מידע מתמיד ותואם לערכים ולאמונות שלנו, שאחריו נעשית הבחירה. החלטה פעילה היא תהליך שבנוי משני חלקים: א. יצירה או התאמת אופציות; ב. בחירה מתוך אופציות אלו. לאמונות ולערכים יש השפעה מכרעת על הבחירות שלנו: הם משחקים תפקיד חשוב בהסתגלות שלנו, נותנים לנו יכולת לנבא ולהבין את העולם שלנו, וכן מאפשרים לנו לנהל משא ומתן אתו. מצד שני הזרם האקזיסטנציאליסטי טוען כי חופש הבחירה הנו מושג יחסי. אנו עוברים סוציאליזציה לתוך מבנים מסוימים, שהם מבנים את ההבנה הקונספטואלית של העולם, והבנייה זו גם מספקת את ההצדקה הרציונלית להבנות אלו. לפיכך נתפסת המציאות כמובנת מאליה. אנחנו תופסים את המציאות של חיינו כאמת, כמציאות מאורגנת. מציאות זו נתפסת כתבניות שאין מהן מפלט (Gergen, 1994, 1999; May, 1981; Nunn, 2005; Sartre, 1992).

1.2.2 קבלת החלטה לנישואים

קיימות סיבות שונות שבגללן מחליטים אנשים להתחתן. במדינות מערביות אנשים מחליטים לעשות זאת בדרך כלל אחרי תקופה מסוימת של התנסות והכרות משותפת (McGinnis, 2003; Oppenheimer, 1988), והחלטה להתחתן תלויה במידת ההתאמה של הציפיות מבן הזוג (Smock, 1999; Manning & Porter, 2005; Duvander, 1999). גורם האהבה ממלא תפקיד חשוב בחברות אלה. לעומת זאת בחברות קולקטיביסטיות ומסורתיות האהבה כפי שנתפסת במערב איננה מהווה גורם קדם-נישואים הכרחי, והנישואים נחשבים למערכת החשובה היחידה שבונה את החברה (Dion & Dion, 1996).

המערכת המסורתית של בחירת בן הזוג מאופיינת בחברות אלה על ידי נישואים שמאורגנים על ידי משפחות בני הזוג כחלק מהעניין המשפחתי וכחובה חברתית, לכן יש לחץ רב על פרטיה להתחתן (Kurian, 1979; Zaidi & Shuraydi, 2002). נשים, יותר מגברים, נמצאות תחת לחץ חברתי להינשא, ונשים מסורתיות שואפות יותר מכל קבוצה חברתית אחרת להתחתן. שאיפה זו משקפת את הערך הגבוה שחברות אלה מייחסות לנושא ההורות (Blakemore, Lawton & Vartanian, 2005).

קיים קשר בין מין לבין הקריטריונים לבחירת שותף לחיים. הקריטריונים שלפיהם גברים ונשים בוחרים את שותפיהם מושפעים מחלוקת התפקידים התוך-משפחתית, שלפיה הגבר הוא המפרנס והאישה עובדת בבית (Eagly & Wood, 1999; Kasser & Sharma, 1999). לכן נשים נוטות לייחס יותר חשיבות למקורות הכלכליים של הגברים. התמקדות זו מבטאת בעיקר את אי-השוויון המבני הקיים בין גברים לנשים (Buss & Barnes, 1986).

המעמד הסוציו-אקונומי של נשים במדינות איסלאמיות נמוך בדרך כלל וקשור להגבלות הרבות המוטלות עליהן. נישואים מוקדמים הם אחד המפתחות העיקריים הקשורים למעמד הסוציו-אקונומי של נשים (Heaton, 1996), עם זאת באחרונה יש עלייה בגיל הנישואים של נשים בחברות האיסלאמיות. הסיבה לכך היא יציאת הנשים ללימודים, מה שעוזר להן להיות עצמאיות בזכות ההשכלה או המקצוע שהן רוכשות, ובעקבות זאת נשים רבות מתחילות לעזור להורים בכלכלת הבית ודוחות את הלחץ להינשא. בדרך זו יציאת הנשים ללימודים ולעבודה מקבלת תמיכה מהחברה ומהמשפחה (Shah, 2004), לעומת תרבויות שאינן מאפשרות לנשים לרכוש השכלה באופן זה לגברים ויוצרות בקרבן תחושות של תלות ושל חוסר אוניס. מכאן רצונן להתחתן דווקא עם גברים בעלי יכולת כלכלית גבוהה ובעלי אמביציה (Kasser & Sharma, 1999).

חוקי 'שוק הנישואים' משפיעים על הסתברות הפרט להתחתן. נשים שאינן מצליחות למצוא בן זוג מעדיפות לשנות את העדפותיהן או לדחות את הנישואים (Raley & Bratter, 2004). אנשים שלא מוצאים את האדם האידיאלי מתפשרים פעמים רבות על כמה תכונות של בן הזוג לעתיד (Tolmaz, 2004). נושא תהליך קבלת החלטות של נשים מוסלמיות להינשא לגברים מוגבלים טרם נחקר. המחקר המוצע הוא ניסיון ראשון להתחקות אחרי תופעה זו.

1.3 שאלות המחקר

1. כיצד נשים מתארות את הרקע להחלטה?
2. כיצד נשים אלה מתארות את תהליך קבלת החלטות להינשא?

3. כיצד נשים מתארות את מערכת הציפיות שהיו להן מקבלת החלטה?
4. כיצד נשים אלה מתארות את מניעיהם ומסבירים את החלטתן?
5. מהי המשמעות שנשים מעניקות להחלטתן לאור חייהם בהווה?

2. מתודולוגיה

2.1 אופי המחקר

המחקר הנוכחי, אשר מעוגן בפרדיגמה איכותנית, חוקר את תפיסותיהן של נשים מוסלמיות בעלות אינטליגנציה תקינה ביחס להחלטתן להתחתן עם גברים בעלי פיגור שכלי. מחקר איכותני הוא תהליך חקירה הבוחן מצב אנושי או חברתי במסגרת המערך הטבעי שבו הוא מתרחש. החוקרים בונים תמונה הוליסטית מורכבת, מנתחים מילים, מדווחים על דעות מפורטות של הנחקרים ומובילים את המחקר לקביעה טבעית או למודל מסוים (Creswell, 1998). המחקר נשען על המסורת הפנמנולוגית של המחקר האיכותני. לפי גישה זו, היות האדם וקיומו נגזרים מתוך העולם המהווה את הקונטקסט שבו הוא חי, והמשמעות שהוא נותן לחוויות שלו מורכבת מהאינטראקציה בינו לבין העולם סביבו, לכן היא סובייקטיבית ומשתנה (Becker, 1992). גישה פנמנולוגית היא גישה ההולמת לימוד תופעות מורכבות באמצעים תיאוריים. היא מתארת את העולם כהבניה של ריבוי מציאויות סובייקטיביות. מטרתו של המחקר הפנמנולוגי היא הבנה מעמיקה ומפורטת של המשמעויות ושל הפרשנויות שהנחקרים נותנים לתופעה מסוימת בהקשר תרבותי וחברתי נתון (Strauss, 1987).

2.2 מדגם

הדגימה שנבחרה למחקר היא דגימה מכוונת (Purposive Sample), שלפיה חוקרים מספר משתתפים קטן החווים את התופעה הנחקרת (Maxwell, 1996). משתמשים באסטרטגיה זו כשרוצים ללמוד על תופעה או על מצב מסוים ורוצים להבין דבר-מה על מקרים נבחרים קבועים מבלי שיהיה צורך להכליל את כל המקרים. במחקר האיכותני מציבים קריטריונים לבחירת הנחקרים לצורך המחקר (Patton, 1980). גודל המדגם אינו נובע מעקרונות סטטיסטיים, אלא ממטרות המחקר. על פי רוב גודל המדגם תלוי במציאת מספר מספק של אנשים מתאימים העונים לקריטריונים לצורך המחקר ואשר מסוגלים לתת תיאור איכותי ועשיר של החוויה. הדגש במחקר איכותני הוא על האיכות יותר מאשר על כמות המדגם, ומטרת המחקר היא לא להגדיל את המדגם, אלא לקבל את האינפורמציה המספיקה על הנושא הספציפי (Padgett, 1998). לצורך המחקר נבחרו 12 נשים ערביות מוסלמיות הנשואות לגברים בעלי פיגור שכלי, אשר מאובחנים על ידי השירות למפגר במשרד הרווחה.

טבלה

נתוני רקע

28 טווח גילאים : 3 מרואיינות בטווח גילאים 21 עד 23 3 מרואיינות בטווח גילאים 25 עד 29 6 מרואיינות בטווח גילאים 30 עד 35	ממוצע גיל נישואין
8 משפחות התקיימו מקצבאות הביטוח לאומי 4 משפחות התקיימו ממשכורת שכיר	מצב כלכלי של משפחת המוצא
12 מרואיינות הופנו על ידי לשכות הרווחה	מקור הפנייה
9.7 שנה טווח השנים – מספר חודשים עד 23 שנה	ממוצע שנות נישואין
2.8 ילדים טווח מספר ילדים- ללא ילדים עד 5 ילדים כול משפחה	ממוצע מספר הילדים
5 מרואיינות למדו עד בית ספר יסודי 4 מרואיינות למדו עד בית ספר חטיבת ביניים 2 מרואיינות למדו עד תיכון 1 מרואיינת אחת סיימה תיכון	השכלה
12 מרואיינות גרו בקרבת משפחת הבעל	מגורים
5 מרואיינות דתיות 7 מרואיינות מסורתיות	מידת הדתיות
7.6 אחים ואחיות טווח מספר אחים - 3 עד 13 אחים ואחיות	ממוצע מספר אחים ואחיות
8 עבדו בשכירות 4 עקרות בית	עיסוק המרואיינת לפני הנישואין
12 מרואיינות עקרות בית	עיסוק נוכחי של המרואיינות
4 משפחות עם מעמד כלכלי נמוך 7 משפחות עם מעמד כלכלי בינוני 1 משפחה אחת עם מעמד כלכלי גבוה	מעמד כלכלי של משפחת הבעל (לפי הגדרתן של המרואיינות)

2.3 כלי המחקר ואיסוף הנתונים

איסוף הנתונים נעשה באמצעות ריאיון עומק מובנה למחצה. ריאיון מסוג זה מאפשר להבין את המשמעות הסובייקטיבית שהנשים מייחסות לחוויה שלהן. ראיונות אלה כדי מכוונים להעלאת רגשות, אמונות, תפיסות עולם ועמדות באמצעות שאלות המופרטות במדריך הריאיון. שאלות הריאיון נבנו לפי סקירת הספרות על הנושא. שאלות אלה מאפשרות לחוקר את הפרשנויות והמשמעויות שעולות במהלך הריאיון (Berg, 1995; Creswell, 1998).

הריאיון מורכב משני חלקים:

1. שאלון קצר של מאפיינים סוציו-דמוגרפיים.

2. מדריך הריאיון המובנה משאלות פתוחות וגמישות, שמטרתן לתת לנשים להעלות את הפרשנויות שמתאימות להן, דרכן ניתן להבין את מהות החלטתן ביחס לתפיסות שלהן ושל האחרים. מדריך הריאיון מהווה בסיס המחקר. הוא משותף לכל המרואיינות אבל מושפע מיכולתה של כל מרואיינת להביא את עצמה, את תפיסותיה ואת הפרשנויות שהיא נותנת לחוויותיה. הדבר תלוי במוטיבציה שלה ובפתיחות שלה להביא עמדות ותפיסות אלה לתוך הריאיון וכן בדינמיקה שהיא מפתחת עם המראיין (Kvale, 1996). הראיונות הוקלטו והועתקו כלשונם במטרה להביאם לניתוח מעמיק ומדויק (Patton, 1990).

2.4 תהליך

פנייה מסודרת וכתובה נשלחה למנהלי שירותי הרווחה בכפרים הערביים. מכתבים אלה הציגו בפניהם את אופי המחקר, מהותו, חשיבותו ותרומתו לשטח. מנהלי השירותים העבירו את האינפורמציה לעובדים הסוציאליים ולרכזים בתחום הפיגור השכלי, ואלה איתרו מקרים של גברים נשואים בעלי פיגור שכלי ובדקו את מידת נכונותן של נשותיהם להתראיין. לאחר הסכמתן המילולית נשלחה לנשים בקשה לאישור בכתב לגבי הסכמתן להשתתף בריאיון, והובטח להן סודיות מקצועית. ראיונות אלה נמשכו בין שעה וחצי לשעתיים. הראיונות הוקלטו לצורך ניתוח הנתונים.

ניתוח הראיונות

ניתוח תוכן ראיונות המחקר התבצע בארבעה שלבים:

1. קריאה מעמיקה וחוזרת של ראיונות, כך שהחוקרת הכירה לעומק את התפיסות, המחשבות ואת הרגשות שהובעו בתוכן תוך הבנת המשמעויות שנשים אלה ייחסו למצבן (Moustakas, 1994).
2. לאחר היכרות מעמיקה זו ביצעה החוקרת תהליך של זיהוי וקידוד של חלקי הראיונות שזוהו כרלוונטיים ומשמעותיים לצורך המחקר (שקדי, 2003). אמירות והיגדים אשר קובצו תחת כותרת של תימה ראשונית או קטגוריות ראשוניות המשקפות המשגות ראשוניות (Strauss, 1987), שלב זה הסתיים לאחר שהושגה רוויה במרכיבי התימות של המחקר.
3. בשלב זה מתייחסים לקידוד באופן שיטתי יותר. שלב זה מתייחס לקידוד הראשוני בכך שכל נושא יכול להתאים בשיטתיות לאחד או יותר מהקודים. התימות מקובצות ועולות לרמה יותר מופשטת ומהוות שלד קונספטואלי לממצאי המחקר. תימות אלה יוצרות רעיון מאורגן להסבר הנושא הנחקר.
4. בשלב זה בנתה החוקרת את הקשרים שבין התימות על ידי השוואה מתמדת. וזאת במטרה ליצור מודל קונספטואלי אשר יעניק הבנה עמוקה ומסודרת יותר לגבי הקשרים בין התימות ויסביר את דרך פעולתם של האנשים.

מהימנות ותקפות

מחקר איכותני ניתן להערכה לפי מידת האמינות שלו, בכך שהוא מראה את המציאות מהיבטים שונים (Lincoln & Guba, 1985). הדבר ניתן להשגה על ידי בדיקת הטכניקות הננקטות, עד כמה הן באמת מחוברות למציאות ועד כמה הן מבטאות את המציאות כפי שמשקפת בעדויות המשתתפים. לשם כך קורא המחקר נעזר במדריך הריאיון שכלל שאלות אשר הביאו את המשתתפות לבטא תפיסות ופרשנויות כפי שהן משתקפות בראיון המחקר.

אמינות זו נשמרת על ידי ביסוס (grounding). ביסוס מתייחס לניתוח ציטוטים מדויקים שיוקלטו ויועקו מתוך הריאיון כלשונם, כך שניתן יהיה לעקוב אחרי הקטגוריות והתמות שיובנו על ידי החוקר (Maxwell, 1996).

מתודה אחרת לתקפות ולאימות המחקר היא טריאנגולציה צופה, שהיא שימוש בצופה אחד או יותר על נושא המחקר ועל ניתוחו. מתודה זו מסייעת להפחית ההטיות הפוטנציאליות הנובעות מאדם אחד (Patton, 1980, 1990). אמינות המחקר מחוזקת על ידי מנחה המחקר שהוא קורא מיומן השומר על תקפות המחקר, ומוסיף לפרשנויות ולמשמעויות שנבנו מתוך הנתונים.

3. ממצאים

ממצאי המחקר מוצגים על פי חמש תימות מרכזיות. תימות אלה הן חשיבות הנישואין, מעמד האישה הרווקה, מצב האישה הרווקה, תהליך קבלת ההחלטה להינשא לגבר בעל פיגור שלי וחיי נישואין עם גבר בעל פיגור שכלי.

3.1 חשיבות הנישואים אצל המרואיינות

המרואיינות מדברות על חשיבות הנישואים בשבילן. הן תופסות את עצמן כפרטים אשר ייעודן בחיים להיות נשואות ואמהות, ולכן הנישואים מהווים מטרה עתידית וחשובה עבורן. הן רואות במעבר מרווקה לנשואה שינוי מעמד לטובה גם בחברה שלהן וגם בעיני עצמן, מעצם המעבר לעולם שדורש מהן מחויבות ואחריות להקים בית משלהן ולגדל ילדים. הדרישה להינשא לגבר שדואג לביטחונן היא תנאי הכרחי לשינוי במעמדם ולקבלת גושפנקא ציבורית לקיומן.

הנישואים כיעוד האישה

המרואיינות מדברות על נישואים כעל מטרה עילאית בלתי נמנעת בשבילן, כעל יעוד שיש לממשו וכדרך יחידה להשגת שאיפותיהן ורצונותיהן.

מרואינת מס' 8 מתייחסת לשאלה מהי חשיבות הנישואים עבור האישה:

בטח ... כל בחורה, הייעוד שלה בסוף זה שתתחתן ושתתמקם בבית משלה עם בעלה והילדים שלה ... ז"א תחיי כמה שתחיי אצל הוריך, בסוף צריך שיהיה לך בית משלך ובעל ...

נישואים הם ייעודה של כל בחורה, היעד הסופי אליו חייבת להגיע כל אישה. נישואים היא הדרך המאפשרת לנשים את הזכות לחיים פרטיים, לבית משלהן. שהייתה בבית המשפחה עם ההורים נחשבת לזמנית ורק עד החתונה.

מרואינת מס' 3 מצטרפת אליה באמירה לגבי נחיצות הנישואים:

נישואים ז"א... דרך החיים, האחת... כל אחד רוצה להתחתן... כמה שתישאר האחת בסוף היא תקבל את גורלה ותתחתן... תתמקם בביתה עם הילדים... יותר נוח מאשר להישאר בבית ההורים.

נישואים הם גורל של כל אישה. סוג של גזירה שעליה לקבלה. באמצעות נישואים אישה יכולה לצאת מבית ההורים ולהקים משפחה לעצמה, שאליה היא שייכת. לכן נתפסים הנישואים כדרך חיים שכל אחת תרצה ללכת בעקבותיה, כזאת המאפשרת סגנון חיים שאותו היא רוצה לחיות וחשוב לה לקיימו. נישואים הם הדרך היחידה לעזוב את בית ההורים.

גם מרואיינת מס' 4 מביאה דוגמה המראה עד כמה חשוב לבחורה להתחתן. אישה זאת מתייחסת

למתח בו שרויות נשים בהקשר זה :

כול הזמן חשבתי מתי יהיה תורי להתחתן... קחי לדוגמה עכשיו בת דודתי, אני התחתנתי... ז"א אני והיא... היא יותר גדולה ממני בשנה, אני התחתנתי ויש לי שני ילדים, אחותה התחתנה, והיא השכנה שלי פה ליד, והיא התחילה לומר הלוואי שיבוא בשבילי חתן, הלוואי שאתחתן, מתי יבוא היום שבו אני אירגע ואקים בית ותהיה לי אחריות כמוכן...

תפיסת הנישואים כאקט בלתי נמנע, מובילה נשים למצב שבו הן מרגישות שהן נמצאות בתור המתנה.

אלה שהרגישו באיזה שהוא שלב שתורן לא הגיע, נלחצו, כמו מרואיינת מס' 9 :

האמת, שאני עבדתי, אפשר להגיד 8 השנים הראשונות, רציתי, הייתי מוכנה למות בשביל שאתארס, הייתי מתה להתחתן, מתה להתארס כמו שאר הבנות, הייתי כבר 8 שנים בבית חרושת הזה, בנות נכנסות ויוצאות ומתארסות ומתחתנות, ואני מה חסר לי...

הצפייה בנישואים של נשים אחרות היא בעלת השלכות קשות על התפיסה העצמית של נשים שתורן

להינשא מתמהמה: אולי האיחור שלה בנישואין נובע מאיזה שהוא חיסרון אשר מונע מגברים לרצות

להתחתן אתה. לחצי ההורים והחברה משפיעים על התפיסה העצמית של המרואיינות לגבי האיחור

במימוש ייעודן כפי שמרואיינת מס' 10 ממחישה ואומרת :

אנחנו לא נהיה זמינים לך כל החיים... ההורים שלך והאנשים סביבך, מתחילים ללחוץ הרבה מאוד עלייך. וסביבך - מה קרה? למה עדיין לא התחתנת? מה חסר לך? ...יעודה של כל אישה זה להתחתן, שיהיה לה בית משלה, ילדים, בעל... מה את תישארי בבית הוריך לעשות. מראיינת: את חושבת שהאישה צריכה להתחתן?

כן... אם היא צריכה להתחתן?... בטח, שיהיה לה בית משלה, ילדים, לבנות חיים משלה. גורלה של כל אחת זה להתחתן, אבל זה לא צריך לבוא דרך לחץ. יש בנות שהוריהם לוחצים עליהם מאוד, לא צריך כך, זה צריך להיות בחירתה של כל אחת... לפעמים ההורים לא לוחצים, אבל האנשים סביבך לוחצים... מתחילים לשאול אותך בכל פעם שהם רואים אותך, למה לא התחתנת, מה יש לך, מה חסר לך... כשחנתים באים לבקש את ידך, למה את לא מסכימה... את חייבת להתחתן.

ההורים והחברה מפעילים על האישה לחץ רב להתחתן כי הם רואים לנכון שעל כל בחורה להתחתן.

כשהיא אינה מתחתנת, הם מביעים חשש לעתידה האישי. לחץ ההורים נובע מסיבות רבות: דאגה לעתיד

הבת, והכרתם שלא יוכלו לתמוך בה עד סוף ימי חייה ולספק לה את מה שאמור בית משלה לספק.

מעמד האישה הנישואה

נישואים משנים את מעמד האישה. מרגע שנשים מתחתנות מעמדן נתפס על ידיהן כטוב יותר, והן רואות

במעבר מחיי הרווקות לחיי הנישואים כשינוי שמעלה את מעמדן והופך אותן לנשים בוגרות ובשלות.

מרואיינת מס' 1 מנסה להסביר זאת:

מראיינת: הכוונה לזה שאת אישה נשואה, יש הבדל בחברה בין אישה נשואה ללא נשואה? מרואיינת: כן, בטח, יש לה יותר כבוד, מכובדת יותר בין האנשים, החברה מתייחסת אליה אחרת מאשר הלא נשואה.

מראיינת: איך יחס אחר?

[שקט]

מרואיינת: כי יש לה יותר אחריות, את מרגישה שהיא יותר בוגרת וגם מודעת לקורה סביבה, וכך היא מבינה דברים יותר טוב, את מרגישה שהיא נעשית אדם מבין יותר. זהו זה, בשלה, יש לה

ניסיון, גיל ודור אחר, את מתבגרת, את נעשית מבוגרת יותר את הופכת למישהי שמכירה את הכול, ז"א הכול עבר עליך... בהתחלה לא עברת הרבה דברים, לאט לאט מתחילה להתנסות בדברים, ואז את יותר ויותר יודעת.

מרואיינת זו רואה את האישה הנשואה כמכובדת יותר. מרגע הנישואין החברה מתייחסת אליה אחרת ומתנהגת אליה בהתאם. בהתאם לשינוי הזה היא הופכת לאדם אחראי יותר, בעל מחויבות לאחרים, נוצרת בה בשלות שמראה על יכולתה האמתית להבין את העולם. בזכות הניסיון שהיא צוברת עם הזמן, היא נחשפת לדברים רבים שלא נחשפה אליהם לפני הנישואים. במילים אחרות, מאחר שהיא עומדת בפני הרבה קשיים ונמצאת כשרה, היא נתפסת כמי שעומדת במבחן המראה על יכולת התמודדות. מבחן זה מקנה לאישה הנשואה מעמד שונה.

למרואיינת מס' 9 אין ספק שאכן יש הבדל בין האישה הנשואה לבין הלא נשואה:

מרואיינת: יש הבדל בין האישה הנשואה לבין הלא נשואה?
מרואיינת: כן, בטח, תסתכלו זאת כבר בת כך שנים, מי עוד יסתכל עליה... נולד קונפליקט בין לבין עצמך, מה חסר לי, זאתי יותר טובה ממני, למה שזאת תתחתן, היא יותר טובה ממני... למה הבחור הזה התחתן איתה, מה היא יותר טובה ממני, משפחתה יותר טובה ממשפחתי... אני יותר יפה ממנה, אני מבינה יותר טוב ממנה ואני...

מרואיינת זו תופסת את עצמה כאישה שלא חסרות בה התכונות שימשכו אליה חתנים. אבל ברגע שהיא חוששת שמא הגיעה לגיל מסוים שהפסיקה למשוך אליה חתנים, ביטחונה העצמי מתערער.

יש גם הרואות במצב זה מצב של קיפוח כלפי נשים. מרואיינת מס' 3 רואה במצב הנשים שאינן

מתחתנות קיפוח שמהווה אפליה לרעה כלפיהן:

מרואיינת: אני קופחתי... לדוגמה אנשים באים ומבקשים את ידי והמשפחה מתנגדת... אומרים לא... או בגלל המשפחה שלהם, או כך... והמשפחה גורמת שהיא תישאר בבית ללא נישואין... אז אחר כך לוחצים עליה להתחתן כדי שלא תהיה מקופחת.

מרואיינת זו חשה מקופחת כי משפחתה מנעה ממנה הצעות רבות להתחתן. לכן היה חשוב עבור מי שגרם לקיפוח לתקן את העיוות. לעיתים, תחושת הקיפוח מעוררת רגשות אשמה בקרב בני משפחתה הנוטלים אחריות על העוול שנגרם. נותרה דרך אחת לתקן את זה: מציאת חתן.

הצורך להיות תחת חסותו של בעל

אחד הנושאים החוזרים ונשנים בראיונות הוא הצורך להיות תחת חסותו של גבר. מעמדן בחברה, בתרבות ובתוך המשפחה דורש מנשים אלה להיות כפופות לגבר, לחיות תחת חסותו. חסות זו מקנה השתייכות. שכן הזכר הוא ראש המשפחה והוא זה ששולט ומטביע את חותמו על המסגרת המשפחתית. המשפחה מקבלת אישור לקיומה מעצם היותה שייכת לדמות גברית.

מרואיינת: כי היא צריכה להיות תחת חסותו של גבר... בעתיד אם אביה ימות וגם אמה... מי יישאר בשבילה בחיים... היא תגדל ותחיה לבד... נכון שהאחים של האחת הם רחומים וטובים... אבל זה לא אותו דבר, כמו שיהיה לה בית משלה... כפי שאמרתי לך... שהיא מתמקמת בו וזהו... גם אם בעלה מת, נכון שבעלה מת וכך, אבל זהו... היא נקראת על שמו של מישהו.

מרואיינת מס' 6 היא אישה מסורתית, יש לה שני ילדים בגיל בית הספר. לדבריה, החסות שמעניק הגבר בבית הוא דבר הכרחי. אישה זו נזקקת למחסה גברי כמעין מקלט שנותן לה הרגשת ביטחון. לפי דבריה עצם הנוכחות הגברית מקנה סוג של רוחניות. רוחניות זו מעניקה לאישה הנשואה ביטחון. מעטפת רוחנית זו אינה תלויה בתכונות ספציפיות של הבעל או על אופיו הרוחני, היא ניתנת לאישה הנשואה מעצם המהות הגברית של הבעל הזכר.

מות הורי האישה ממריץ את החיפוש אחרי גבר פנוי לנישואין. כבר לא כל כך לא חשוב עד כמה הדמות הזכרית הזו תהיה נוכחת בפועל בחייה נוכחות פיזית, רגשית או נפשית. העיקר שהיא נוכחת, גם אם זו רק נוכחות פורמאלית. בנוכחות פורמאלית הגבר נותן את החסות שהיא זקוקה לה בשביל להתקיים, גם אם האחים שלה עדיין חיים. כך, לאחר מות האב האחים נאלצים להיות נותני חסות. הם מהווים מסגרת ההשתייכות היחידה לאחות הרווקה שנותרה מאחור

מרואיינת מס' 7 רואה בנישואים כיסוי הכרחי ורצון אישי:

מרואיינת: לא, לא חשוב, אבל מה, הנישואין זה כיסוי, האחת כשהיא בבית הוריה... היא רוצה שיהיה לה בית משלה... כך אלוהים כתב שצריך שיהיה כיסוי לכל בת... מתי שאלוהים שולח לה את הגורל שלה אז זהו... אני אלוהים כתב לי כיסוי של גבר בגיל 30.

המרואיינת מוסיפה ממד נוסף לנושא החסות של הדמות הגברית. לדבריה, זה רצונו של אלוהים שכל בחורה אמורה להתחתן, כי זה מהווה סוג של חסות עבורה. כל אישה צריכה לחיות תחת חסות של דמות גברית. זה רצון האל ולכן היא חייבת לקבל את האדם שהאל שולח עבורה. אם גורלה להתחתן עם אדם מסוים שבא ומבקש את ידה, עליה למלא את רצון האל. לכל אחת יש הרצון הזה לחיות תחת חסות זו, חסות המקנה בית משלה, מידה של אוטונומיה משפחתית, מרחב פרטי מעבר למשפחת המוצא. במובן זה האישה הרווקה היא אישה לא מוגנת, "חשופה" בעוד האישה הנשואה נתפסת כאישה מוגנת, אישה "מכוסה".

מרואיינת מס' 10 מסבירה למה יש צורך בסוג זה של כיסוי דרך נישואים:

מרואיינת: האישה הנשואה זהו זה, היא נשואה, אף אחד לא מסתכל עליה, אבל הרווקה, האנשים כול הזמן צופים בה... ועושה לה דין וחשבון לכל התנועות שלה, לאן היא הלכה, ואיפה הייתה... פשוט צופים בכל מה שהיא עושה... לאן היא הולכת... ולמה יצאה מהבית... מתי חזרה, ומי היא ראתה ומה היא עשתה... הרבה דיבורים... כאילו שהיא לא שייכת לעצמה... אבל הנשואה, זהו זה, אין לאף אחד עניין בה, רק בעלה שולט בה, לאף אחד אין זכות עליה... ולא כל החברה מתערבת.

המרואיינת מסבירה את ההבדל בין אישה נשואה לאישה רווקה. האישה הנשואה "מכוסה" במובן זה שאינה נושא לביקורת, לעומת הרווקה שצריכה לתת הסברים מפורטים להתנהגויות שלה. זאת כי היא עדיין ללא הכיסוי הגברי שישרה עליה ביטחון. הרווקה נמצאת כל הזמן תחת ביקורת של האנשים סביבה, שבדקים אותה, את מעשיה ותנועותיה כאילו שהיא בבעלותם והם השולטים בה. לעומתה הנשואה שייכת

לדמות גברית, לבעלה, רק לו מותר לבקר אותה, יש לו עניין בה, יש לו הכוח והתוקף החוקי להתערב בענייניה ובמעשיה.

3.2 מעמד האישה הרווקה

תקופת הרווקות נתפסת בעיני המרואיינות כמצב זמני שאמור להתחלף בזמן מסוים למצב של נישואים. בעיני משתתפות המחקר מעמדן של נשים רווקות נתפס כנמוך יותר ממעמד נשים נשואות. מרואיינות המחקר מתייחסות לחיי הרווקות כחסרי תוכן ומשמעות: האישה מחכה לגורל שיפגיש אותה עם בן זוגה לעתיד, ומצפה לשיפור תדמיתה מרגע הנישואים. מעמדה הנחות של הרווקה בא לידי ביטוי בכמה אספקטים. חלקם אדמיניסטרטיביים, הנוגעים לרכוש, חלקם נוגעים לחופש הפעולה ולעצמאות האישה, וחלקם קשורים לטיפוח היכולות האינטלקטואליות ולרכישת השכלה.

חופש ואוטונומיה

רוב המרואיינות היטיבו להביע את דעתן ביחס למעמד האישה הרווקה על ידי השוואה לאישה הנשואה בהקשר של חופש ואוטונומיה. נשים נשואות נתפסות כבעלות יותר חופש ואוטונומיה מאשר האישה הרווקה. האישה הרווקה מוגבלת יותר בתנועותיה וביכולת לפעול כרצונה ובחופשיות, והיא חשופה לביקורת החברה.

מרואיינת מס' 2 מנסה להראות בשני משפטים את ההבדל העיקרי בין האישה הנשואה לרווקה:

הרווקה בבית הוריה, היא באחריות הוריה, עד כמה שתהיה חופשייה היא לא חופשייה עד הסוף, היא צריכה לתת דין וחשבון להוריה. אבל הנשואה, זהו היא אחראית על עצמה אין מישהו שאחראי עליה, עושה מה שבא לה...

מרואיינת זו רואה באישה הרווקה אישה שלא יכולה להיות אחראית לעצמה. כל עוד האישה רווקה הוריה אחראים עליה, והיא צריכה לידע אותם על כל פעולה שנעשית מצדה. זאת מאחר שהיא נחשבת לאדם שאינו בוגר מספיק ואינו יכול ליטול אחריות. לעומתה, לאישה נשואה יש מלוא האחריות לפעול כרצונה.

מרואיינת מס' 1 מסכימה עם מרואיינת מס' 2 ומדגישה את המגבלות בהתפתחות האישית של האישה הרווקה:

מראיינת: מה חושבים על הרווקה? מה מיקומה בחברה?
מרואיינת: אין לה מקום. כן, "במקומך עצור" ולא "ממקומך תתקדם", נשארת עומדת, כאילו שאין לה מהות, אין לה דבר בתוך הבית, לא כמי שהתחתנה ויצאה, חופש מלא בכל, כשמתחתנת, אבל שם את נשאר כאילו בתוך כלא, אין יצאת וחזרת. העיניים של האנשים עליך, לא רק ההורים, העיניים של האנשים ודיבור האנשים נעשה לרב יותר, דיבורים ודיבורים, זהו זה בביתך זה לא אותו דבר, יש לה אחריות, יש לה בית, יש לה ילדים, ויש לה בעל, זהו היא נשאר בביתה מכובדת.

האישה הרווקה נתפסת על ידי המרואיינת כנטולת תכלית ומהות, כמו אדם שאסרו אותו בכלא ושלא מאפשרים לו לנוע לשום מטרה או יעד. האישה הרווקה נתונה לביקורת החברה המפקחת עליה ומצרה את צעדיה. בעיניה האישה הנשואה היא מכובדת יותר ואינה מושא לדיבורים של אחרים.

מרואיינת מס' 10 גם רואה בביקורת הסביבה עניין שמגביל את החופש והאוטונומיה של האישה הרווקה אשר מוטלת עליה החובה לשמור על עצמה, להוכיח את הגינותה וכבודה, ולהבטיח ש"ערכה הנשי" לא ירד בעיני הגברים:

מרואיינת: הנשואה מצבה יותר טוב, אין מישהו שצופה בה כמו הרווקה, לאן שהיא הולכת אין מי שישאל אותה חוץ מבעלה, הרווקה אם היא יוצאת מהבית... אז מתחילים, אלוהים יודע לאן היא הולכת, מה היא הלכה לעשות... הנשואה... זהו, העיקר שבעלה יודע, הרווקה צריכה לשים לב לעצמה ולהשגיח על עצמה, אם הנשואה לא היתה מצליחה להשגיח על עצמה כשהייתה רווקה, היא לא הייתה יכולה להתחתן, אף אחד לא יסתכל עליה.

מרואיינת מס' 12 לעומתה מצדיקה את הגבולות שיש לאישה הרווקה:

מרואיינת: ז"א, לכל דבר יש גבול... לכל דבר יש גבול, ז"א צאי, לכי, חזרי... העיקר שיש גבול לכל דבר... ואנחנו קיבלנו את החופש שלנו עד הסוף... ז"א, אם אנחנו יוצאות אין צורך שנאחר יותר מדי, לשמור על עצמנו... לבשנו את מה שחפצנו, אנחנו לא היינו דתיות... לבשנו כך, לא יותר מדי חשוף, סביר, אבל היינו מתלבשות יפה, מה שחפצנו, ולפי האופנה, היינו יוצאות והם ידעו לאן, ז"א... לא היינו יוצאות למקום מבלי שנודיע להם והם לא היו מונעים מאיתנו כלום, או מללכת למקום, העיקר שהם יודעים מה אנו עושות, הוריי דתיים... ז"א... אין אפשרות שייתנו חופש יותר מדי לבת... אבל יש אמון... תודה לאל... העיקר שאבא שלי ידע איפה אנחנו... לאן הולכות, זה הדבר שהכי חשוב.

מרואיינת זו מצדיקה את הצורך בגבולות שהורים מציבים לאישה הרווקה. גבולות אלה נשמרים לא רק על ידי ההורים אלא גם על ידי הנשים הרווקות עצמן. גבולות אלה נובעים מתוך הסכמה בין שני הצדדים. הם המושתתים על אמון הדדי בין ההורים לבנותיהם. גם כאשר המרואיינת הייתה חופשית לצאת היא הייתה צריכה לשמור על כללי התנהגות מסוימים המקובלים על ההורים. בתוך משוואה זאת הנעה בין חופש תנועה לבין תיאום עם ההורים ושמירה על הגבולות מרצון, המרואיינת הרגישה סוג של מרחב אוטונומי ללא צורך בנישואין.

מרואיינת מס' 5 מביעה דעה הגורסת שגם נשים רווקות יכולות לזכות באוטונומיה הודות ליכולתן לכלכל את עצמן:

מרואיינת: אני נלחצתי בזמנו אבל לא סבלתי מזה... כי "ידי שופכת על ראשי" (פתגם שפירושו כלכלתי את עצמי). עבדתי בהרבה מקומות, עבדתי בזוגלובק, עבדתי בשטראוס, כולם אהבו אותי והיו אומרים לי עד כמה שאת יפה, את יפה וחמודה, למה עד עכשיו לא התחתנת?... ואני הייתי עונה שבשביל מה נישואין וסבל, למה שלא אשאר כך, עושה מה שאני רוצה, הלבוש שלבשתי, אין אף אחת שהשקיעה בעצמה כפי שהשקעתי, ולא מנעתי את עצמי משהו, ז"א... האחראים לא היו לובשים כמוני... כל הכסף שלי בזבזתי על עצמי, אף אחד לא אמר לי לאן את הולכת ואיפה את באה... אבל מה, הייתי מהבית לעבודה ומהעבודה לבית.

המרואיינת רואה ביכולתה לפרנס את עצמה גורם שהשפיע על החופש והאוטונומיה שלה. חופש זה בא לידי ביטוי ביכולתה לטפח את עצמה ואת המראה החיצוני שלה ובאפשרותה להשקיע את כספה על פי רצונה. למרות זאת, היא לא עמדה מול ציפיות ההורים והחליטה להתחתן.

רכוש ודיור

מרואיינות התייחסו לחשיבות הרכוש - שכולל אדמות ובתים של המשפחה - עבורן ועבור גורלן. לפי עדויות המרואיינות הן מעולם לא נלקחו בחשבון כזכאיות לקבל רכוש מהמשפחה או כזכאיות לכל עזרה חומרית. על פי עדויות אלה נשים לא נכללות כיורשות רכוש ההורים. לכן, במידה ולא יינשאו הן יישארו ללא כל רכוש שיוכל לשמש משענת בעת מצוקה. הן תופסות את הרכוש כמשאב שבאמצעותו היו יכולות לוותר על הנישואים, או כמשאב שהיה מקנה להן את האפשרות לעשות את בחירה נכונה בחייהן, בחירה שהיא אינה בהכרח בחירה בנישואים.

מרואיינת מס' 8 מספרת איך אחיה נטרל אותה ואת אחיותיה מהירושה :

אחרי מות הורי אחי השתלט על הדירה שלהם, ליד הדירה היה חדר שנועד לאחת מאיתנו, האחיות, הורי הודיעו לכולם שאם אחת מאיתנו לא הסתדרה עם בעלה אז היא באה לחיות בחדר הזה, והוא לקח את החדר לעצמו והחתים אותי ואת האחיות שלי על ויתור, כל דבר שהיה שייך להורי, החתים אותנו על ויתור ולקח אותו לעצמו, כולנו חתמנו... אנחנו האחיות...

אחיה של המרואיינת שלל ממנה ומאחיותיה את חלקן בירושה. בכך הוא שלל מהן את הביטחון הכלכלי בהווה, ואת היכולת הכלכלית לשקול בעתיד, במידה וירצו בכך, לעזוב את בעליהן. שלילת החדר הצמוד לבית המשפחה היווה עבורה ועבור האחיות שלה שלילת מקלט אפשרי שאליו היו יכולות להגיע במקרה שאחת מהן תאלץ לעזוב את בעלה, מניעת מרחב שניתן לחזור אליו.

מרואיינת מס' 9 מתארת כיצד נשללה ממנה האפשרות להישען על העזרה הכלכלית שהובטחה לה על ידי הוריה כשהיו עוד בחיים :

האם היתה מגיעה ומדברת עם אבי או עם אמי, או עם דודתי, אנחנו רוצים לבקש את ידה של בתכם, תנו לנו חצי דונם. אצל הורי היה הרבה אדמות, רוצים חצי דונם שיוכלו לבנות בשבילי בית, כי אין לו איפה לבנות, אין לו אדמה, תנו לנו חצי דונם, נבנה בית ונכתוב את הדירה בשם הבת שלכם, וגם האדמה נרשום אותה בשמה, אבא שלי, מרוב יהירות וגאווה, לא הסכים, שלושה, ארבעה פנו ככה, והוא לא הסכים... (מרימה את הקול) לא, וגירש אותם מהבית, והיה לוקח ללב, ומתרגש... אחר כך אני אמרתי לעצמי, אז מה, הרי הבחור הוא אדם טוב... אז מה אם היו נותנים לו חצי דונם... כדי שיבנה בית ואגור בו אני והוא... בשבילם זה לא היה מקובל, אסור. זה שונה מבחורה אפילו אם היא בת 40 והוריה עדיין צעירים וחיים סביבה... והיא חיה בנוחיות... ולא חסר לה כלום, ומקובלת... והיא עובדת... ויש לה רכב, והמשכורת שלה אתה... ואבא שלה העביר לה דירה כרכוש שלה... אל תשכחי שלפני שאבא שלי נפטר הוא העביר את הרכוש שלו לאחים שלי, ולא השאיר לי ולאמי כלום, לא אדמה ולא כלום... דבר זה השפיע עלי מאוד, לא לי ולא לאמי ולא לאחיות שלי... יש לי שש אחיות, כולנו חתמנו על ויתור... אז הירושה רק לשלושת האחים שלי, ירושה גדולה מאוד, בגודל הכפר כולו.

במשפחת המרואיינת לא היה מקובל שהבנות יירשו את האדמות של המשפחה. האב סירב לוותר על חלקת אדמה מאוד קטנה יחסית לרכוש שלהם, ובכך דחה חתנים פוטנציאליים. בעיני המרואיינת סירוב האב הפחית את הסיכוי שלה לזכות בנישואים. לאחר מות האב, היא ואמה נותרו בלי כלום, ללא שום משענת כלכלית, מאחר שאביה הוריש את כל רכושו לבנים בלבד. שלילת הרכוש מנשים רווקות גורמת למצב בו נשים נאלצות לחפש בנישואין מקלט כלכלי למחסורן.

מרואיינת מס' 12 מדגישה את חשיבות הרכוש עבור ביטחון נשים :

מרואיינת: תסתכלי, הנה האחיות של בעלי, שתיהן עדיין לא התחתנו, הגיל שלהן בסביבות ארבעים שנה... הן אומרות, שזהו, אנחנו לא התחתנו, אנחנו חופשיות... למרות זאת נוח לנו, הוריהן נפטרו... יש להן מכונית, יש להן דירה וזהו... הן אפילו אומרות עדיף להישאר כך מאשר להתחתן... אני לא מרגישה שהן לחוצות או שהן רוצות להתחתן, לא מזמן הגיע חתן לאחת מהן והיא לא הסכימה.

3.3 מצבן של נשים רווקות בחברה הערבית

בעודן רווקות חיו המרואיינות אצל הוריהן ומצבן הושפע מכמה סיבות, רובן קשורות לקשיים הכלכליים שהכבידו על המשפחות. חלק מן המרואיינות באו ממשפחות מרובות ילדים שבהן עומס הפרנסה הגדול נפל על ראש המשפחה כמפרנס יחיד. נשים אלה עזרו בנטל הפרנסה ולקחו על עצמן את הטיפול במשק הבית ובגידול האחים הקטנים. נשים אלה ויתרו על השאיפות האישיות שלהן. נשים אלה חשות בודדות וכפופות לרצון האחים הבנים במשפחתן.

השתתפות בפרנסת המשפחה

לאור התנאים הכלכליים הקשים בבית והצורך לעזור לפרנסת המשפחה נאלצו המרואיינות לצאת לשוק העבודה ולפעמים אפילו לעזוב בגיל מוקדם את ספסל הלימודים. מרואיינות אלה מצאו את עצמן עובדות שנים ארוכות כדי לסייע בכלכלת הבית ובני המשפחה.

מרואיינת מס' 9 חיה בתנאים כלכליים קשים למרות שלאביה היו אדמות שנחשבו לרכוש מכובד.

יחד עם זאת, המשפחה סבלה מקשיים כלכליים רבים :

האמת שהיה חסר לנו הרבה דברים, ז"א לא הייתי מוצאת מה לנעול ברגלי, לפעמים לא הייתי מוצאת אולוויז, לא היה לי בבית הדברים הכי חשובים שצריכים להיות לבחורה... רציתי לעבוד בשביל עצמי... כי אני אוהבת ניקיון, אוהבת א... כל דבר... אז עבדתי ונהיית...

עדותה של המרואיינת מצביעה על חיים במחסור לפיה חסרו בבית הוריה דברים בסיסיים, ביניהם מוצרי היגיינה נשיים, לשם שמירה על ניקיון ובריאות. כדי שתוכל לספק לעצמה את דברים בסיסיים נאלצה לצאת לעבוד.

מרואיינת מס' 10 באה ממשפחה מרובת ילדים שחיו במצב כלכלי קשה :

מרואיינת: מאוד טובים... כבוד הדדי... לקחתי הרבה מאוד מההורים שלי... כבוד הדדי, רחמים, אהבה... הרבה, הרבה מאוד לקחתי מהם, אבל... המצב הכלכלי היה מאוד קשה... מצבם הכלכלי של הורי היה קשה מאוד, אבא שלי לא עבד, והיינו הרבה ילדים בבית, הוא לא הספיק... אבל מה, כולנו עבדנו כדי לעזור לו.

על רקע תנאים כלכליים מאוד קשים, המרואיינת מספרת בהערכה על חיים מלאי חיבה וכבוד שהיו לה בבית הוריה. אביה, ראש המשפחה, לא עבד ולכן לא יכול היה לפרנס את בני משפחתו ולספק את צורכיהם. על כן היא ובני משפחתה גייסו את עצמם כדי לעזור לו.

מרואיינת מס' 6 באה גם היא ממצב כלכלי קשה והתעקשה לעזור למשפחתה בכלכלת הבית:

מרואיינת: עבדת ועזרת להם לכלכל את הבית.
מרואיינת: כן... בטח... למרות, מסכן, אבא שלי לא רצה שאני אעזוב את הלימודים ולצאת לעבודה, אבל אני... ז"א, המצב היה מאוד קשה.
שתיקה

מרואיינת: ספרי לי איך.
מרואיינת: מצבו היה קצת קשה הוא לא היה מסכים שאני אעבוד ואעזור לו... אבל גם אני לא יכולה... הרי אני נמצאת באותו בית... הוא גידל אותנו ולימד אותנו... ולא החסיר מאיתנו כלום... גם הוא זקוק שאנחנו נעזור לו.

המרואיינות מרגישות מחויבות כלפי משפחותיהן, לעיתים מבלי שאף אחד ידרוש זאת.

מרואיינת מס' 3 גם השתתפה ולקחה על עצמה חלק נכבד בהוצאות של בית הוריה:

כן... קיבלתי משכורת טובה... אבל לא לקחתי הכול לעצמי... הייתי כך, מוציאה על עצמי ועוזרת גם להורי... אחי למד בחו"ל, והייתי עוזרת לו, לא הכול בזזתי עלי (מחייכת), אבל מה שהוצאתי על עצמי אז היה יותר מהקצבה שאני מקבלת עכשיו כשאני נשואה ויש לי בית... כשהתחתנתי... כשהייתי רווקה קיבלתי 3500 ש"ח, וכשהתחתנתי קיבלתי 1400 ש"ח כשאני הייתי צריכה לכלכל בית.

מרואיינת או עבדה והשתכרה טוב יחסית. משכורת זו יכלה להבטיח לעצמה הכנסה טובה היא נועדה לעזור במימון הוצאות לימודי אחיה בחו"ל.

נטל עבודות הבית

לפני הנישואים חיו המרואיינות בבית הוריהן ובמשך תקופת זמן לא קצרה הן השתתפו בחלק ניכר של עבודות משק הבית. חלקן היו מנהלות אותו לבדן והיו המטפלות העיקריות באחיהן, בניקיון הבית ובהכנת האוכל.

מרואיינת מס' 5 היתה הבוגרת מבין אחיותיה, לכן נפלו עליה רוב עבודות הבית:

מרואיינת: אני אומר לך מה, המשפחה שלנו גדולה... הם באים אלינו, את יודעת, אני הבת הבכורה בבית... כל הזמן עובדת בבית, הכיבוד אני מגישה... להכין לחם ולאפות, הכול אני נוטלת באחריות... עבדתי הרבה בהיותי צעירה, הכי הרבה מבין אחיותי...

מרואיינת מס' 11 דיברה על נטל עבודות הבית:

מרואיינת: הנה כל הזמן בבית, רוב הזמן הייתי נשארת בבית, עובדת בתוך הבית, אצל אמי ואבי... איי... שוטפת את הדירה, שוטפת כלים, מסדרת לבד את הכול... מכינה קפה לאבי, כול יום, את מכירה את ההרגלים שלנו, אנחנו הערבים, הקפה צריך להיות מוכן למקרה שאורחים מגיעים, ולאבא שלי היה הרבה אורחים, הוא היה אוהב שהקפה יהיה מוכן... ברגע ש... הוא מוצא אותי שכבר הכנתי את הקפה, ואם היה מגיע אלינו אורחים ורוצים לתת להם ארוחת צהריים, אני זו שהייתי מכינה, רק אני נמצאת בבית שיכולה להכין... אני זו שהייתי מבשלת את האוכל, ומכינה אותו, ארוחת בוקר, ארוחת צהריים... כל מה... אני זו שמבשלת, הכול יודעת לעשות הכול... וכך.

המרואיינת נהגה לעבוד ולטפל בענייני הבית כאילו שהיא בעלת הבית. היא לקחה על עצמה את הארגון וביצוע העבודה בבית, עשתה כל מה שהבית דורש כדי להתקיים מבחינת היגיינה, הכנת האוכל, והוסיפה וטיפלה במה שנדרש כדי שאביה יוכל לקיים את המנהגים המסורתיים שלו כמו הכנסת אורחים. היא היתה מסורה לתפקידים אלה ועשתה אותם בסמכות ובאחריות.

גם מרואיינת מס' 12 נטלה על עצמה את עול עבודות הבית מתוך התחשבות באמה :

מרואיינת : אני לא סיימתי את הלימודים שלי, למדתי עד כיתה י' וישבתי בבית, היו אומרים לי... אני לא אוהבת לעבוד, לצאת ולעבוד... עוזרת לאמי בבית, אני אוהבת לעזור לה... מבשלת, שוטפת את הרצפה, אמא שלי אישה מבוגרת ויש בעיה בריאותית עם הבלוטות... ואבא שלי אדם חולה והוא מקבל קצבת נכות, אני זו שהייתי עוזרת להם ועובדת בבית.
מרואיינת : לקחת את האחריות מעצמך.
מרואיינת : האחיות שלי לומדות.

מרואיינת : מה?

מרואיינת : יש לי אחות שלומדת סיעוד, זו שנה שנייה שלה, ויש לי אחות שהיא בכיתה י', לא, כיתה י"א, ועוד אחת בכיתה י"ב, אז כולן לומדות, בגלל שאני לא למדתי אז ואני... השלושה הראשונות כבר התחתנו... אני הייתי הגדולה בבית... לא רציתי לעבוד, ואמרתי לאמי... לא רוצה, את אישה מבוגרת, תנוחי בבית ואני אעבוד... שבי ואני אעשה את כל עבודות הבית.
מרואיינת : לקחת אחריות.

מרואיינת : לקחתי אחריות לגבי כל דבר, ניקיון הבית, אוכל, הכרת לחם, אנחנו מכינים את הלחם, אנחנו לא קונים לחם מוכן, אופים לחם על אש מעצים.
מרואיינת : לבד.

מרואיינת : אני ואמא שלי, אני לא אעמיס עליה בכל הנטל הזה לבד, מה היא תעבוד ואני אשב, לא רוצה לעבוד ולא רוצה... לא, אני לא כך, אני קמה בבוקר לבד ומכינה, לפני שאמא מתחילה, ועוזרת לה בכל דבר שקשור בהכנת הלחם.

המרואיינת עזבה את הלימודים מרצונה והחליטה שהיא לא רוצה לעבוד למרות המלצות של אחרים כן לצאת לעבוד. היא העדיפה להישאר בבית ולעזור לאמה בעבודות הבית, מתוך רצון ודאגה להורים ששניהם היו חולים. היא שיתפה את אמה בהחלטתה לעבוד בעבודות הבית שכללו הכנת אוכל ואפיית הלחם, וכך הפכה להיות גורם חשוב ובעל אחריות בתוך בית הוריה.

גם מרואיינת מס' 8 מעידה שהיא הייתה אחראית על משק הבית מגיל צעיר מאוד, ולמדה בכוחות עצמה איך לנהל אותו, בנוסף לתפקיד זה, מצאה את עצמה אחראית לגידול אחיה התינוק ללא שום השגחה מההורים וללא הנחיות :

אמי נכנסה הרבה פעמים להריונות, היא היתה יוצאת לעבוד ואני הייתי נשארת בבית לטפל בילדים, בת כמה הייתי? 7 או 8 שנים ולא יותר, היתה משאירה לילד בקבוק חלב ויוצאת, ואיך היה המזון של התינוק, יבש בתוך קופסאות, והיא לא לימדה אותי איך להכין את האוכל, הייתי מביאה את הקופסה, וסיר מים, גורפת ביד שלי את החלב ושמה בצלחת, מוזגת לתוכו מים ומוסיפה אליהם סוכר, ומערבבת ביד שלי, מושיבה את אחי ומאכילה אותו, אחי לא היה ניזון כפי שצריך, מה תינוק מבין, מה ששמים לו הוא אוכל, הייתי שמה לו סוכר באוכל והוא היה אוכל ואוהב את האוכל... אמי הייתה הולכת לעבודה, לא היתה שואלת על הילדים שלה ולא על אף אחד, ואני, מה אני יודעת על תינוקות ועל טיפול בבית, הכול הייתי אני עושה, אני צריכה לעשות כביסה, להכין אוכל, להביא עצי הסקה לבית, ולהביא מים, בעבר לא היה לנו ברזי מים, לא היה מים בבתים כמו עכשיו....

מרואיינות רבות נטלו על עצמן חלק גדול ממעמסת אחזקת הבית. כך גדלה תלותן של המשפחות בנוכחותן של נשים אלה במסגרת משפחת המוצא.

בדידות

אחד הנושאים השכיחים העולים מתוך עדויות הנשים קשור בתחושות הבדידות שליוו את חייהן כנשים רווקות. לאחר שכל האחים ואחריהן עזבו את הבית עקב נישואין בית ההורים התרוקן. נשים אלה נשארו לבד עם הוריהן, לעיתים רק עם אחד מהם. מצב זה גרם לתחושות של ריקנות, בדידות ושעמום.

מרואיינת מס' 12 דואגת פן העתיד טומן בחובו בדידות גדולה:

מרואיינת: כמו כל בחורה... זהו זה, בית משלה, בעל, ילדים, זהו זה, אלו החיים... בבית אצל הוריה, עד מתי היא תישאר רווקה... אני לא רוצה את הבחור הזה, ולא הבחור הזה, ולא זה... אביה לא יישאר איתה לעולמים גם אמא שלה לא.

מדברי המרואיינת משתמעת דאגה ממה שצופן לה העתיד כתוצאה מדחיית החתנים. היא מבינה שבזמן מן הזמנים לאחר מות הוריה קיים סיכוי שהיא תישאר לבדה ללא משפחה משלה.

מרואיינת מס' 9 מדברת על חיים חסרי תוכן ללא נישואין:

מרואיינת: אחרי תקופה, חיי היו ריקים, אין בהם תוכן... הייתי מייחלת לעצמי שאתארס, שאתחתן... חיים משעממים, חוזרת הביתה מהעבודה, חוזרת... רק בשנה האחרונה חיי השתנו, השנה שהתחתנתי בה...

מרואיינת מס' 3 מדברת על הבדידות שאפפה אותה לאחר שבני משפחתה יצאו מהבית, התחתנו ובנו לעצמם חיים אישיים משלהם בעוד היא חשה שנשארה לבד:

מרואיינת: כל האחים והאחיות שלי התחתנו ונשארת אני לבד בבית... אבי נפטר ואמי היתה עוד בחיים, אני ואמי היינו לבד, אחי למד בחו"ל... אין מישהו איתנו... הרגשתי בדידות, מאוד בודדה בבית ז"א... לבד... לכן... כמה שהייתי שמחה, יוצאת ומטיילת... אבל... אבל הרגשתי שזה לא מספיק, בסוף אני לבד, נשארת לבד בתוך הבית, למרות שהאחים שלי היו מאוד טובים אלי בבית אבל זהו האחת... בסוף היא שייכת לביתה ולבעלה.

בדומה לעדויות אלה מרואיינות נוספות במחקר תיארו את חייהן כחיים ללא תכלית, כחיים של בדידות.

מעורבות האחים בחיי המרואיינת

האחים הבנים של המרואיינות, בעיקר הבכורים שבהם, היו מעורבים מאוד בחיי המרואיינות. אחים אלה שלטו במידה רבה בחיי המרואיינות.

מרואיינת מס' 10 מספרת על כמה חשובה עבורה הדעה של אחיה:

מרואיינת: אחי... אחי הבכור... הוא מלומד... ובאותו זמן גם דתי, והוא היה אומר לי ההחלטה הסופית היא שלך... והיה תמיד אומר אם קורה לך משהו או את רוצה להחליט לגבי משהו, בואי אלי, ספרי לי, אולי אוכל לעזור לך, כל בעיה נמצא עבורה פתרון...

המרואיינת מעריכה את אחיה הבכור ואת היכולות שלו, האינטליגנציה שלו ושמירת הדת. הוא מוסר לידיה את ההחלטות שלגבי חייה, נותן אישור לזה שהיא אחראית לעצמה, אבל גם משאיר דלת פתוחה בשבילה במקרה שתרצה לפנות אליו ולהתייעץ, כי אצלו תמיד אפשר למצוא פתרון. המרואיינת אכן

עשתה זאת כשהיתה צריכה להחליט לגבי נישואיה עם בעלה הנוכחי ביודעה שדרושה התייחסות לגבי היכולות שלו.

בעיני מרואיינת מס' 11 לאחיה תפקיד העולה על תפקיד ההורה :

לאחי ומבקשים את ידי, הוא לא היה מסכים, לא רצה שאני אתחתן עם זרים... את יודעת איך זה בטוילים, מכירים אחד השני, מהיום הראשון... ביום השני באים ומבקשים את ידי מאחי, והוא עונה שהוא לא רוצה להוציא אותי מהכפר, להיות זרה... כך זה... איך שאומרים... והתחתנתי עם בעלי... הוא היה כל הזמן מסרב עד שהגיע בעלי והתארס אתי וכך...
מרואיינת: הדעה שלו היתה חשובה לך?
מרואיינת: כן, הרבה... יותר מאשר אבא שלי... אפילו לו היתה השפעה על אבא שלי... כשגירשו אותי מהדירה... הוא היה אומר שכל זה בגלל אבא שלי.

עדויות אלה ממחישות עד כמה גדולה השפעתם של אחים בנים על גורלן של נשים אלה.

לדברי מרואיינת מס' 6 אחיה היה בעל תפקיד אחראי שדאג לטובתה :

מרואיינת: ההורים שלו נתנו לכם את האישור?
מרואיינת: לא, אחי הלך לרופא ובדק את העניין, אני לא ידעתי שהוא הלך.
מרואיינת: בעלך ידע?
מרואיינת: כן, הוא ידע, היינו עדיין מאורסים... ואחי ידע שהרופא הזה טיפל בו, אז הלך אליו ושאל אותו על מנת שיהיה בטוח לגביו... הוא חשש לי, הוא לא רצה שאני אקופח, שאתחתן ובסוף שיהיו לי בעיות שלא נוכל ללדת, ויצא שהוא בסדר ואף יותר, אין לו בעיה בכלום... והנה.

אחיה של המרואיינת קיבל על עצמו את האחריות לדאוג למרואיינת לחיים נורמליים שבהם היא תוכל לממש את זכויותיה כאישה ללא קיפוח, כלומר שתוכל להביא ילדים לעולם ותהפוך לאם. הוא פנה בעצמו לרופא של החתן, בלי ידיעתה של המרואיינת, וקיבל אישור על זה שהחתן מסוגל לתפקד מבחינה מינית ואין דבר שימנע ממנו להביא ילדים לעולם. בכך הוא נתן לעצמו את הרשות להתערב בנושא מאוד פרטי למרואיינת, ועוד בלי ידיעתה. דבר זה מראה עד כמה שליטתו בחייה היתה חזקה.

גם האחים של מרואיינת מס' 9 הובילו את מהלך האירוסין לפי דעתם ובתנאים שלהם :

רק רציתי להתארס ולהתחתן... הבחור הגיע והכול, הכרנו אחד את השני והם הכירו אותנו... נכון שקרו קצת בעיות בהתחלה... באו ורצו שהכול יהיה מהר, מהר והאחים שלי לא הסכימו, רצו קודם לראות את הדירה שנגור בה שלמה, והתעכבו בלהחזיר להם תשובה... לקחו ללב... באו וחזרו... קרו בעיות בינינו לביניהם...

המרואיינת רצתה כבר להתארס ולהתחתן אך האחים שלה עיכבו את המהלכים כי הם רצו להיות בטוחים לגבי עניין המגורים של בני הזוג. דבר זה גרם בהמשך לבעיות בין שני הצדדים – משפחת החתן ומשפחת המרואיינת. מצב זה מעיד על הכוח הרב המצוי בידי אחיהן הבנים של נשים אלה.

3.4 תהליך קבלת ההחלטה להינשא לגבר בעל פיגור שכלי

תהליך קבלת ההחלטה להתחתן עם אדם בעל פיגור שכלי מתבצע על פי רב בתקופת זמן קצרה יחסית, לעיתים אחרי ששני בני הזוג נפגשו פעם או פעמיים בלבד. במפגשים מועטים אלה, המרואיינות התקשו לעמוד על מצבם של בעליהן העתידיים וזאת עקב חוסר ידע לגבי תחום הפיגור השכלי. נשים אלה

חשו שקיים דבר מה חריג בהתנהלותם של גברים אלה אך קיוו שהן יוכלו לשנות מצב זה בעתיד. חלק מן המרואיינות הבחינו במוגבלות אך הכחישו זאת והתייחסו אליה כאל בעיה ספציפית ולא כוללת שמשליכה על פנים אחרים באישיותו. חלקן היו נתונות ללחצים משפחתיים כבדים שלפעמים הסתיימו בהחלטה שנכפתה על נשים אלה למרות הבעות גלויות של התנגדות.

נסיבות ההיכרות

ראיונות המשתתפות מצביעות על כך שרובן לא זכו להכיר את בעליהן באופן מעמיק לפני הנישואים. חלקן מדברות רק על פעם אחת או פעמיים שבהם פגשו את בעלן לפני האירוסין, ובתקופת האירוסין בקושי התאפשר להן לשבת ביחד. הבחירה נעשתה דרך שידוך בין משפחות או חברים שהכירו ורצו לחתן את קרוביהם או מכריהם, ולא מתוך היכרות של שני בני הזוג.

מרואיינת מס' 2 מתייחסת למספר הפעמים שישבה עם בעלה לפני קבלת ההחלטה:

מראיינת: כמה פעמים ישבתם?

מרואיינת: לא, הוא רק... זה היה רק פעם אחת, לא כך... ז"א שנצא ונחזור ביחד, שנצא... לא, זה היה רק פעם אחת, ובאו וביקשו את ידי.

מרואיינת מס' 2 הכירה את בעלה דרך היכרות שלה עם בת משפחה של הבעל ששידכה בין אחיה לבין המרואיינת. כל מה שנדרש בשבילה כדי להחליט היה לראות אותו רק פעם אחת ולהתרשם ממנו באופן כללי, ובשום פנים ואופן לא היה אפשרי שיכירו אחת את השני באופן יותר אינטימי.

למרואיינת מס' 5 גם לא התאפשר לה לשבת עם בעלה לפני הנישואין:

מראיינת: ישבת אתו בתקופת האירוסים?

מרואיינת: לא, לא ישבתי אתו בתקופת האירוסין, אחרי שעברו חודש, חודשיים על הנישואין שלנו הרגשתי שיש משהו לא בסדר.

מרואיינת זו נאלצה להתחתן לאחר שהופעלו עליה לחצים קשים ביותר. בתקופת האירוסין היא לא הסכימה בכלל לשבת עם בעלה, ורק לאחר שהתחתנה יכלה להבין מהן היכולות השכליות האמתיות של בעלה, עדיין מבלי לדעת את האבחנה המדויקת של נכותו.

מרואיינת מס' 11 ישבה עם בעלה לעתיד רק פעם אחת ומיד נישאו ללא תקופת אירוסין כי בני

משפחת הבעל מיהרו בתהליכי הנישואין:

הם היו השכנים שלנו, נגיד שהבית שלנו כאן, והם היו ממש קרוב (מצביעה לצד הצפוני), מאוד קרובים... מאוד, מאוד קרובים, הייתי באה לקנות מהחנות... החנות שהיתה להם שונה מזו עכשיו... כן, והייתי באה לקנות... חמי ראה אותי... אבא שלו ואשת דודו... רציתי לקנות נעליים... וכך הם הכירו אותי... כן... אז הם ראו אותי ודיברו אותי, שאלו אותי מה דעתי אם יגיעו ויבקשו את ידי עבור פלוני... אני לא עניתי בפעם הראשונה... לא... לא נתתי... עניתי להם שאני לא יודעת... המילה לא שלי...

בדומה לנשים אחרות בחירת המרואיינת ככלה עתידית היתה בחירתה של משפחת הבעל ואף לא החלטתו של החתן עצמו.

גם מרואיינת מס' 8 גם נבחרה על ידי משפחת הבעל להיות הכלה העתידית :

לא הכרתי אותו, חמתי, אמו, ראתה אותי, היתה אצל אמי בגלל העבודה שלה, רצתה שאמי תעזור לה במשהו, אמי עבדה אצל צורף, וחמתי רצתה שאמי תביא לה משהו, ואז היא ראתה אותי, ז"א במקרה... מצאתי חן בעיניה, אמרה לי, אני אקח אותך לבן שלי, אמרתי לה, שאני לא חושבת על נישואין... הייתי אז בת 31, אבל לא רציתי להתחתן, היא נשבעה לחתן אותי לבנה, היא אמרה, שהיא מסמפטת אותי, היא הגיעה אלינו עוד פעם, ואמא הראתה לה מה היא רצתה, וביקשה את ידי מאמי...

מרואיינת זו לא הכירה את בעלה לפני הנישואין. כך היא מספרת :

מראיינת: ישבת עם בעלך לפני הנישואין?

מרואיינת: מה פתאום, הם לא נתנו לשבת אתו?

מראיינת: כול תקופת האירוסין לא ישבת אתו.

מרואיינת: הוא היה בא אלינו, אמי היתה מגרשת אותו ואומרת לו תגיע אלינו רק פעם כול 20 יום ולא יותר, ואם אתה מגיע תיכנס מהדלת הראשית ולא מדלת המטבח, אז כשהיה מגיע אלינו, אסור לי היה לשבת אתו בכלל, בכלל... הוא היה בא ומתיישב, והם מתחילים לבקש בקשות כדי שלא אשב אתו, קומי ותכיני אוכל, קומי תעשי כך וכך.

נסיבות ההיכרות בין המרואיינת לבעלה היו מקריות לחלוטין וקשורות ליחסי העבודה שבין אמה של המרואיינת לבין חמותה. למרות שהמרואיינת כבר דחתה את המחשבה על נישואים על אף גילה המתקדם יחסית, חמותה התעקשה לחתן אותה לבנה. במקום אחר המרואיינת מספרת שלא יצא לה בכלל לשבת עם בעלה לפני הנישואין, שמשפחתה לא שיתפה איתה פעולה, ושהם ניסו להרחיק אותם מלהיפגש יחד, אף לא במקרה. כשהחתן היה בא היו מונעים ממנה באופן מוחלט לשבת אתו, ולהפך - מעסיקים אותה באופן שוטף כדי שהדבר לא יתאפשר.

מרואיינת מס' 12 הכירה את בעלה על ידי שידוך בין דודה לבין משפחת בעלה שהיו חברים :

מראיינת: איך הכרת את בעלך?

מרואיינת: איי... בעלי... הוא ומשפחת דודי חברים... אח שלו ומשפחת דודי חברים, והיו הולכים אחד לבקר את השני מדי פעם.

מראיינת: דודך, הכוונה לאח של אביך?

מרואיינת: כן... דודי, אח של אבי... אני במקור מכפר אחר רחוק מפה... אני לא מהכפר הזה... דודי בא... דודי בא למשפחת בעלי לבד... אח של בעלי אמר לו... גיסי, אנחנו רוצים כלה וכך, דודי אמר לו שהכלה נמצאת... עבר זמן ואמו ואחיו נפטרו באותו חודש...

עברה תקופה... גיסי אמר לו שאמו נפטרה... ועברה תקופה של מספר חודשים, אני לא יודעת בדיוק... חזרו... אמר לו, אנחנו רוצים את הכלה שסיפרת לנו עליה, ענה לו, הכלה מוכנה... האחיינית שלי... היא טובה... שבו אתה ותתרשמו ממנה... באו וישבו אתנו, הסתכלתי עליו.

מראיינת: הגיע איתם?

מרואיינת: כן, הסתכלתי עליו... הגיע אלינו לדירה... את יודעת איך כל אחת אוהבת לשבת יותר זמן עם החתן, אני לא הסתכלתי על המראה החיצוני שלו, שמתני לב לשכל שלו... מהפעם הראשונה. מהפעם הראשונה את לא יכולה להכיר איך הוא חושב... אבא שלי שאל אותי מה דעתי, אמרתי לו, שיבוא עוד פעם, והגיע עוד פעם.

גם מרואיינת מס' 7 התחתנה דרך שידוך על ידי מישהי שהכירה את שתי המשפחות, שביניהן לא

היה שום קשר קודם :

מרואיינת: איי... הכרנו... הגיעה מישהי, אמרה לי שיש בחור שהוריו רוצים לחתן אותו... הגיע אלינו... בפעם הראשונה היא הגיעה אלינו, להורי וסיפרה שיש אנשים שרוצים לבוא אלינו... משפחת פלוני... אז אבי ענה לה ברוכים הבאים, אין בעיה, אם הם באים ברוכים הבאים... אז... אחרי ארבעה ימים הגיעו משפחת בעלי... הגיע חמי והגיסי... את יודעת הם הגיעו ביקשו את ידי אמרנו להם בעזרת השם, אנחנו נחזיר לכם תשובה אם... לא קודם כל... הם הלכו... אחר כך הגיעו ביום השני... הגיע בעלי ואחיו... ישבנו ביחד, את לא תאמיני... ישר הרגשתי שהוא מקובל עלי, רק אלוהים יודע...

מראיינת: איך בפעם הראשונה ידעת על הנושא?
מרואינת: איך ידעתי, איך שסיפרתי לך, מישהי הגיעה שהיא מכירה אותם וגם מכירה אותי...
באה וסיפרה לנו שיש בחור שהוריו רוצים לחתן אותו וכך, הם ביררו לגבי ולגבי משפחתי וגם
אנחנו ביררנו.

כבמקרים דומים, הורי החתן יזמו את תהליך הנישואים. הורים מנצלים קשרי עבודה או נעזרים בשירותיה
של שדכנית.

תפיסת מצב הבעל

כאמור, למרואינות לא התאפשרה היכרות מעמיקה עם הבעלים לפני הנישואין. טכס הנישואין התרחש
מהר מאוד. חלק מהמרואינות הבין את הנכות רק לאחר הנישואין. חלקן קיבל אותה. אחרות אשר לא היו
במגע קודם עם אנשים בעלי פיגור שכלי וכלל לא ידעו דבר על פיגור שכלי הכחישו או התקשו להסתגל
למצב החדש.

הכחשה

ארבע מרואינות הבחינו בעוד מועד במצבם של החתנים שלהן. אבל התקשו להגדיר את מהות הבעיה.

מרואינת מס' 2 ראתה בבעלה אדם נורמלי לחלוטין למעט תכונה אחת שלילית:

מראיינת: ידעת או הרגשת שיש משהו שונה אצלו?

מרואינת: כן, הרגשתי, אבל לא הייתי בטוחה.

מראיינת: הרגשת?

מרואינת: ז"א לא היה... הוא נראה נורמלי. כן, ואחרי שהתחתנתי... הם אמרו לי שהוא לא יודע
לנהל משק בית וזהו, ז"א שאני זו שאדאג לזה.

בני משפחת הבעל הסבירו למרואינת לפני שהתחתנה שהבעיה היחידה של חתנה היא שאינו יודע לנהל
משק בית ושתפקיד זה ייפול עליה.. בעיני המרואינת תכונות המראות טוב לבו ואהבתו כלפי הילדים הם
בשבילה עדות מספקת להיותו של בעלה "אדם נורמלי". כשמשפחת הבעל הציעה את בנה כחתן המרואינת
היתה מוכנה להתעלם מהבעיה שהוצגה בפניה כל עוד יש צדדים אחרים באופיו המראים על התנהגות
נורמלית. היא לא היססה כאשר נשאלה פעם שנייה לגבי הרצון שלה להינשא. היא היתה בטוחה שהיא
מעוניינת בו.

גם מרואינת מס' 4 צמצמה את המוגבלות של בעלה לבעיה אחת מוגדרת, בעיה של תקשורת:

מראיינת: סיפרו לך שיש לו בעיה בדיבור? סיפרו שיש לו בעיה אחרת?

מרואינת: לא, ז"א עד היום, נכון שאני נשואה? ואנחנו חיים ביחד? עד עכשיו לא אין לו שום
בעיה.

מראיינת: את מרגישה רק שיש לו בעיה בדיבור.

מרואינת: רק בדיבור... הבעיה שלו שב הוא יושב, הוא מדבר אליך את מדברת אתנו... (עושה
תנועה שהתבלבלה) את מדברת אתו הוא מדבר אתך ז"א לא... לא, סליחה (באנגלית) ז"א
בהתחלה... את יודעת איך שאומרים במצרים אני ניסיתי אותו, ז"א אני ניסיתי אותו... ז"א אתה
צריך לשבת בדיוואן ולהשתתף בשיח... ז"א כך... אתה הולך... אתה בא... אל תישאר לדוגמה כל
הזמן בתוך הבית... גם חמי היתה לו גם בעיה קטנה, ז"א זה מה שאני הרגשתי, ועד עכשיו אני

מדברת אתו עליה, שהוא כל הזמן לקח אותו אתו, לאן שהלך... כל מקום שהלך הוא היה אתו... הרי הוא בחור, הוא צריך להרגיש בנוח, ולצאת לאן שהוא רוצה, לצאת, לחזור, לבלות בלילות... ז"א כמו כל הבחורים, שיכיר בחורים ויצא איתם... זה היה צריך להיות מההתחלה.

המרואינת בטוחה שבעלה אינו סובל מבעיה כללית, כלומר של איחור כולל. הדבר התברר שנתיים לאחר הנישואים כשלמדה להכיר אותו יותר טוב. היא מטילה את האשמה על משפחת הבעל ולא מייחסת את קשיי בעלה לנכות שכלית.

מרואינת מס' 12, שבעלה סובל מנכות פיזית בנוסף לפיגור השכלי, מכירה רק בנכות הפיזית ומתעלמת מהנכות השכלית.

מרואינת: איך הרגשת כשישבת אתו בקשר ליכולת הקליטה שלו?
מרואינת: רגיל... הוא מדבר רגיל... השכל שלו מתפקד רגיל... אבל יש לו בעיה ברגליים ובידיים... יש לו קשיי ריכוז בעיניים וראייתו חלשה בלילה... והרגליים שלו... ז"א השכל שלו טוב, הכול טוב... ז"א את יכולה לנהל שיחה אתו.
מרואינת: ז"א, יש הבנה ביניכם כשאתם מדברים.
מרואינת: כן... לפעמים הוא מבקש ממני להסביר לו... מה זה... אז אני יושבת ומסבירה לו... הוא מבין דברים... הוא מבין, אבל יש דברים שאני צריכה להסביר לו אותם... עושה אותם פשוטים יותר להבנה כדי שיוכל להבין אותם.

מרואינת מס' 9 אפילו רואה בבעלה בעל יכולות גבוהות:

מרואינת: אהה... אין קשיים ביכולת הקליטה שלו, להפך... הוא חכם, אם את יושבת אתו... את מרגישה שאת יושבת עם אדם משכיל... מבחינה פוליטית, בפוליטיקה מכיר מי השר הזה, מי ראש... מי זה, ומי זה... אבל... יש דברים... במספרים... איך שאומרים קריאה וכתובה הוא לא יודע כלום... ב... למשל כשמקבלים חשבונית טלפון הוא לא מבין מה כתוב וכמה... חשבונית החשמל גם לא יודע כמה... הוא לא יודע לקרוא, בכלל, בכלל.

מרואינת זו תופסת את בעלה כאדם בעל אינטליגנציה גבוהה ובעל השכלה במיוחד בפוליטיקה. ידיעותיו בנושא שמות שרים או נושאים פוליטיים הן הוכחה לאינטליגנציה תקינה. מצד שני היא מודעת למגבלותיו הרבות. היא מפצה על מגבלות אלה על ידי הדגשת מעלותיו.

חוסר ידע, בורות

ידיעות המרואינות בנושא פיגור שכלי הן מועטות ביותר. כמו כן, נשים אלה לא מודעות לדרכים בהן מתבטא פיגור שכלי בחיי יומיום ובקשר המשפחתי. הן ניזונו בעיקר מסיפורים שונים ששמעו ממשפחת הבעל. סיפורים אלה מסווים את הסיבה האמיתית להתנהגות הבעל.

מרואינת מס' 1 נשואה לבעלה שסובל מתסמונת נדירה. למרבה הצער, גם ביתם המשותפת נושאת תסמונת זו. היא מספרת שאף פעם היא לא שמעה על קיומו של פיגור שכלי אצל אנשים וגם לא נתקלה באדם עם פיגור שכלי:

מרואינת: אהה. לא, כי אף פעם לא עבר עלינו במשפחה משהו כזה, מניין לי לדעת, משפחת בעלי היו אומרים רק שהוא נפל בבאר, ושהוא למד בבית ספר רגיל עד כיתה ח'... וכך. ולבסוף... מתי עשינו לו בדיקה וידענו?... כשעשינו למהא ואחר כך העברנו אותו בדיקות, רק לאחרונה הבנו שיש לו בעיה... חמתי לא רוצה... ז"א... להכיר בזה שיש לו בעיה ו... היא אומרת שהוא נפל בבאר כשהיה בן חמש שנים ולכן הוא כך, למרות שהבעיה נמצאת מהיום שבו הוא נולד, יש איחור והוא

ישב סתם כך על הכסא, הוא לא יודע לכתוב את שמו, בקושי... בקושי הוא מצייר אותו, הוא אינו יודע דבר, בכול.

כשנפגשה המרואיינת עם החתן ומשפחתו, משפחת החתן סיפרה שהוא נולד כאדם "נורמלי" לחלוטין. המשפחה בחרה להפחית, לעדן את הצגת המוגבלות של בנם ע"י הסבר לגבי האטיולוגיה של נכותו. המרואיינת הבינה את האבחנה ואופי המוגבלות שלו רק לאחר לידת הבת הבכורה. בת זו נולדה עם תסמונת נדירה, תסמונת שירשה מאביה.

גם מרואיינת מס' 6 מדברת על סיפור דומה שמשפחת הבעל אימצה לעצמה:

מרואיינת: לא... היה מדבר בסדר... והיה יוצא רגיל, ז"א נורמלי, הוא עבד אצל הורי, היה מדבר אתם ומדברים אתו, הוא השתנה הרבה, ז"א הוא השתנה הרבה כלפי ההורים שלי... הם שינו אותו, מבחינת דיבור, גם מבחינת איך להסתדר כשהוא יוצא, עם האנשים, איך לשבת עם אנשים, לדבר.

מרואיינת: הוא לא ידע דברים אלה לפני?

מרואיינת: לא... הוא לא היה כך.

מרואיינת: את יודעת שיש לו בעיה?

מרואיינת: כן... כן הוא... אני לא ידעתי שיש לו בעיה... ז"א ידעתי שיש לו... אבל לא עד כדי כך.

מרואיינת: מה ידעת?

מרואיינת: ידעתי שיש לו נכות, יש לו אישור שהוא... התפוצצה בו פצצה, שמצבו היה קצת קשה, לא יותר מזה, ז"א ש... שכלית, האחים שלי הפנו את תשומת לבי... אחי הגדול אמר לי, לא צריך, הוא ידע שיש משהו אבל לא שיש... ז"א הוא אמר לי אבל אני לא הבנתי אותו טוב... מרואיינת: לא, אף פעם, אין אצלנו אנשים כך.

מרואיינת: ז"א זאת פעם ראשונה שאת נתקלת במצב כזה.

מרואיינת: כן

מרואיינת: מה את חושבת על אנשים כאלה?

[שקט]

מרואיינת: שאלוהים יעזור להם, ז"א מה האחד יגיד... האדם צריך להפך, לדאוג להם... אם רק יש תרופה או משהו, תרופה [בוכה]

מרואיינת: שיפתור את הבעיה שלו, יש לך תקווה שהוא יכול להשתנות?

מרואיינת: לא, לא, כי הוא הולך ומתדרדר, נעשה יותר בעייתי.

מרואיינת מס' 3 דווקא הכירה אנשים עם פיגור שכלי אבל לא היכרות מעמיקה:

מרואיינת: הכרת אנשים לפני, שיש להם איחור כמוהו?

מרואיינת: כן, אבל אף פעם לא חייתי כך עם אחד שהוא כך, אין לנו מישהו שהוא כך, אבל אני יודעת אנשים כך שמכים ועושים בעיות, אני חשבת שהוא יהיה אדם כזה, כך שיתעצבן או יכה או שיעשה בעיות אבל תודה לאל בקשר אלי אף פעם הוא לא הציק לי, בכלל... גם אני מכבדת אותו ומבינה את מצבו גם. ז"א למרות כל זה אני מבינה מאוד מצבו, מנסה הרבה להימנע מהיתקלות... שהוא... רק... תודה לאל אני עושה לו מה שצריך.

גם למרואיינת זו אין ידע בסיסי על פיגור שכלי. מצב זה הוא ביטוי נוסף למצבן של נשים אלה כנשים

מנועות השכלה, נשים הנידונות לחיות בבורות קיצונית.

קבלה

חלק מהמשתתפות המחקר נטו להכיר ביכולות המוגבלות של הבעל העתידי ולקבל אותו. קבלה זו נשעה

מסיבות שונות. יש שריחמו על בעלן העתידי והרגישו צורך להגן עליו, לטפח אותו ולדאוג לו. חלקן פיתח

תקווה שניתן לשנות את בעלן על ידי השקעה שלהן בו, וחלקן ראו בכך בחירה עדיפה המובילה אותן

לחיי זוגיות מיוחדים במינם.

קבלה מתוך רחמים

שתי מרואיינות הדגישו את נושא החמלה כהסבר לקבלת החתן העתידי. נשים אלה חשו שגברים אלה זכאים ליחס שונה המבוסס על קבלה ואכפתיות, טיפוח ודאגה.

מרואיינת מס' 3 הכירה את החתן שמיד נקשר אליה. תחילה היא היתה חסרת עניין בו, אך דווקא הרצון שלו לקרבה עורר בה רחמים. לבסוף נאותה להתחתן מתוך שילוב של רחמים ותחושה של גורל:

מרואיינת: היו גם דברים אחרים שעודדו אותך להתחתן איתו?
מרואיינת: תשמעי, אני בסוף התחלתי כאילו, לרחם, ראיתי עד כמה הוא נקשר אלי, הרגשתי שכאילו אם אני מתרחקת אני מרחמת עליו, הוא היה מאוד מתרגש וכל הזמן רצה לדבר איתי ואני לא הייתי בכלל בעניינים. רציתי לעזוב אבל ריחמתי עליו, כך בגלל מצבו... ז"א, כך לעזוב אותו... כן, והחברה שלי הייתה אומרת לי, די... אולי זה הגורל שלך שתתחתני איתו וכך, עודדה אותי הרבה... וכך בסוף הסכמנו וקיבלתי את הגורל.

מרואיינת מס' 10 פגשה את בעלה העתידי ונכחה לדעת עד כמה הוא זקוק לליווי ולהשגחה שלה. הצורך של בעלה במישהו שיטפל בו עורר בה את רצון להינשא לו. מרואיינת זו חשה בכך שהיא ממלא גם צו אלוהי: לסייע בידי אנשים חלשים:

מרואיינת: ראיתי אותו בפעם הראשונה אצל בת דודתי, היא אמרה לי בואי ותתרשמי ממנו, לא הכרתי אותו לפני... אני הייתי מסוג האנשים שאוהבת אנשים פשוטים... מצאתי שהוא אדם פשוט, ז"א אדם עני מבחינת אישיות, מצאתי אותו כבר מהפעם הראשונה שהוא אדם שזקוק לשימת לב וטיפול, זקוק למישהי שתשים לב אליו... אז בחרתי בו... יש משפט בקוראן שאומר "אנא אלוהים שים אותנו בין העניים"... כוונה פה שאת צריכה לבחור אנשים עניים כדי לעזור להם ולשים לב אליה, והייתי שומעת את המשפט הזה הרבה... בחרתי בו כי המשפט הזה השפיע עלי רבות, מאז ששמעתי אותו בפעם הראשונה... הרגשתי שהאדם הזה אני אבילה את החיים שלי אתו ואני אחיה אתו.

קבלה מתוך תקווה שהיא תוכל לשנות אותו

כמה מהמרואיינות האמינו שהן יכולות לשנות את מצב החתן העתידי ולסגור את הפערים בינו לבין אנשים בעלי אינטליגנציה רגילה, על ידי כך שהן ישקיעו בו הרבה זמן למידה: לימוד קרוא וכתוב וחשבון פשוט או הקניית מנהגים חברתיים מקובלים.

מרואיינת מס' 9 האמינה שלבעלה אין בעיה של פיגור שכלי וחשבה שהיא תוכל ללמד אותו לקרוא ולכתוב. היא הניחה שלחתן יש יכולות שכליות שלא טופחו. מרואיינת זו האמינה שמצב החתן נובע מהזנחה והיעדר טיפוח. המרואיינת חשבה שהיא יכולה למלא את החסר, אך במהלך הזמן נתקלה בקשיים רבים:

ניסיתי ללמד אותו, הוא לא רוצה, לא רוצה, ניסיתי ללמדו, הבנות שלו אומרות לו, אבא תנסה לקרוא כך וכך, הוא לא רוצה... לא מסכים... השכל שלי כך, השכל שלי כך, השכל שלי כך... מראיינת: הוא אומר כך?

מראיינת: כן... לוקח את הדברים בצחוק, אני אומרת לו, בוא תראה זה כך, וזה כך... הוא לא יודע לכתוב את שמו, יודע לקרוא את שם המשפחה, יודע לקרוא את שמו ואת שם המשפחה... אבל לכתוב את שמו... בקושי... כשהיה צעיר... הוא היה מוזנח... רגשית הוא היה מוזנח... איך שהיו מתנהגים אליו, היה מאוד מוזנח אבל, איך שהרגשתי בקשר למחלה שלו... הוא היה אדם מאוד חלש... ז"א מצבו... אמו היתה מטפלת בו... אבל כפי שצריך... לפני 40 שנה המצב היה שונה, לא כמו עכשיו... חמותי היתה לא היתה מרוצה מחייה, התחתנה עם חמי בעל כורחה... לא היה לה הבעל... שדואג לילדים שלו... גם היא, כל עול הבית היה מוטל עליה... מה היא היתה יכולה להספיק... לכן... הוא נולד חולה... נולד בצורה לא טבעית.

גם מראיינת מס' 7 חשבה שהיא תוכל ללמד את בעלה קרוא וכתוב וגם לחזק את אישיותו. מראיינת זו לקחה על עצמה את תפקיד המורה. משפחת בעלה סיפרה לה שהוא לא למד בבית הספר, והיא הבינה שהוא לא יודע לקרוא ולכתוב כי לא לימדו אותו. לכן היא הציבה לעצמה משימה ללמד אותו ברגע שהם יתחתנו:

מראיינת: איך בפעם הראשונה ידעת על הנושא?
מראיינת: כן... ואבא שלי לא לחץ אותי, בכלל, וגם לא הכריח אותי, אמר נושא זה את אחראית עליו... אם את מסכימה, קחי אותו, ואם את לא מסכימה אז אל תיקחי אותו... אמרתי לו, לא אבא אני ראיית את הבחור, הוא בסדר, ואני מרגישה כך וכך... הוא מה... ז"א הדיבור שלו... מתבייש, את יודעת איך, אבל אני אמרתי בעזרת השם, אם נתחתן ואני אלמד ואחזק אותו, ועכשיו תודה לאל, הנה הוא לומד...

מראיינת מס' 4 רואה קשר בין בשלות אישית לנישואים. כשאדם מתחתן הוא צריך להשקיע בעצמו בשביל לקיים את המחויבויות החברתיות שמוטלות עליו. היא חושבת שהסיבה העיקרית למצב בעלה היא שהורי בעלה גוננו עליו יותר מדי ולא נתנו לו חופש פעולה מחוץ לבית כמו לשאר הבחורים בגילו. לאחר החתונה החלה ללמד את בעלה איך להתנהג בחברת אנשים מתוך הנחה שלא התאפשר לו ללמוד זאת בבית הוריו:

עכשיו מאז שהתחתנו אני לימדתי אותו, התחלתי להגיד לו איך לשבת, שהוא צריך לשבת כך, להגיד כך, לשבת ולהשתתף ולדבר בשיחות וכך... ראיתי שהוא התחיל לעשות מה שאני אומרת לו, התחיל להתרגל, כי כל חייו היה כל הזמן עם חמי ומתלווה אליו ולחמותי, לא היה יושב בדיוואנים, ז"א לא התפקח... מאז שהתחתן עד עכשיו השתנה הרבה... אחרת מכפי שהיה רווק, את יודעת, מי שמתחתן חייו נעשים... מצבו אחרת, הוא צריך לבקר אצל משפחת אשתו, אצל הגיסים... אצל... כשהוא נמצא בחברה, בחתונה, במסיבה, דברים כאלה... חייו השתנו... למשל בהתחלה הוא לא אהב ללכת למסיבות וחתונות... עכשיו הוא אדם מחויב, הוא התחתן, הוא חייב לצאת הוא ואשתו לאירועים, הוא ואשתו... גם, את יודעת בענייני היריון ולידה לדוגמה, כשילדתי הוא בא איתי במונית, הוא הרגיש שיש לו ילד אז יש לו אחריות, זה אחרת... הרגיש שהוא בעל בית, ז"א יש לו אחריות... והילד השני גם אותו דבר.

קבלה מתוך בחירה

נישואים לאדם בעל יכולות מוגבלות נתפסים על ידי חלק מהמראיינות כאפשרות לזוגיות אחרת, כפתח לחיי זוג שקטים ונוחים. כאשר הבעל הוא אדם בעל יכולות שכליות נמוכות שאינו יכול למלא תפקידים גבריים מקובלים האישה נאלצת למלא תפקיד אחר, בלתי מקובל בקרב נשים, תפקיד של ראש משפחה.

מצב זה מקנה לאישה שליטה וכוח.

מרואיינת מס' 12 האמינה שגברים יכולים להוות מטרד לאישה בחיי הנישואים. לאור מצב זה

דווקא נישואים ל"אדם פשוט" יכול להיות בחירה מאוד טובה:

מרואיינת: כשישבת אתו הרגשת שאת יכולה לחיות אתו. מרואיינת: בדיוק... הפשטות שלו הרגיעה אותי... יש הרבה בחורות לוקחות... הרבה נשים מתחתנות עם גברים שנראים בעלי אישיות מקסימה... אבל בסוף הם משגעים אותם... אחת שהיא הכי קרובה אליי התחתנה עם מישהו מהמשפחה שלי, ממש אישיות והוא נראה משגע, אבל היא לא מאושרת אתו. ז"א אני ראיתי אנשים סביבי, הסתכלתי על האנשים סביבי... וראיתי... ולפי זה אני בחרתי, הייתי רואה, אנשים סביבי, אלה שהתחתנו... את כבחורה מסתכלת סביבך על הבעלים... כשאת רואה מישהי שבעלה מכה אותה או פרודה אצל ההורים שלה... את מסתכלת ולומדת.

מרואיינת מס' 4 גם רואה שאדם כמו בעלה עם יכולות שכליות נמוכות יתאים לה יותר מאשר גבר

בעל אינטליגנציה תקינה. המרואיינת למדה מניסיון שלנשים אחרות שעדיף להתחתן עם גבר מוגבל

מאשר להתחתן עם גבר שינסה להשתלט על חייה. נישואין לאדם בעל פיגור שכלי היא באופן פרדוקסאלי

אפשרות לשמור על שוויון בינה לבין בעלה בחברה המפלה נשים:

אז אמרתי... מזלי מהפעם הראשונה טוב... בחיים של... לא בחיי... הכוונה, בחיי אחותי, היא סבלה הרבה בהתחלת נישואיה מבעלה... שלוש שנים חייתה בגיהנום וכך בעלה חזק מאוד ופיקח, אז חשבתי ואמרתי לעצמי לא, אני אקח אדם כמוני... אחד פשוט (דל), אחד שאוכל לחיות אתו את ימי חיי, שלא יבוא מישהו יותר פיקח ממני ישתלט עלי... שלא אחיה את חיי... תודה לאל... בעלי עד היום, אני והוא מבינים ומסכימים... ז"א אם אני רוצה משהו ממנו הוא עונה לי, אם הוא רוצה משהו ממני אני עונה לו, יש ז"א בינינו הבנה הדדית.

מערכת השיקולים

למרואיינות היה חשוב לבדוק מספר נושאים לפני שהן קיבלו החלטה להתחתן עם אדם בעל פיגור שכלי.

נושאים אלה היו הבסיס למערכת השיקולים שנלקחו בחשבון בעת קבלת ההחלטה להתחתן. למרואיינות

רבות השיקולים היו קשורים באיכות החיים העתידיים. שיקולים אלה שימשו בסיס חשוב לקבלת

ההחלטה.

סטטוס משפחת הבעל

היחס של משפחת הבעל העתידית כלפי המרואיינת וגם המעמד החברתי שלהם היו מאוד חשובים

למרואיינות והיוו שיקול רציני בקבלת ההחלטה להתחתן עם אדם בעל פיגור שכלי.

מרואיינת מס' 2 מספרת על חששותיה לגבי משפחת בעלה:

מרואיינת: אני יודעת? אני חשבתי, חשבתי איך אני אגיע לכאן, ז"א שאני אבוא ואחיה פה, אם אני אוכל לחיות, לא אוכל לחיות... למרות שמאוד... כשראיתי משפחת בעלי, זהו הרגשתי כאילו אני עם משפחתי, היתה לי הרגשה טובה לגביהם, אלוהים ישמור הרגשתי היתה במקום, אני מרגישה פה כאילו שאני אצל ההורים שלי, אני לא יושבת בביתי באותה מידה שאני יושבת בביתם. מרואיינת: היה לך מאוד חשוב המקום שאליו את עוברת?

מרואיינת: כן, אם אני אוכל לחיות איתם, או לא אוכל לחיות איתם, כך זה היה... את יודעת?
התחלתי לחשוב האם משפחת בעלי יהיו אנשים טובים, אוכל לחיות איתם, או לא אוכל, קשה
שאדם יקשור את חייו עם אנשים אחרים, אולי הם קשים? אולי לא? הם יהיו טובים אלי? אולי
לא?

עבור מרואיינת מס' 3 היווה יחס משפחת הבעל שיקול מכריע אם להסכים להתחתן עם בעלה:

מרואיינת: חששת להתרחק?

מרואיינת: כן

מרואיינת: ממה?

מרואיינת: מהגלות... אבל כשהתחילו משפחת בעלי להגיע אלינו לביקורים והכרתי אותם וישבתי
איתם... הם מאוד, מאוד טובים... משפחת בעלי.
מרואיינת: זה עודד אותך להסכים.

מרואיינת: כן, כן, זה הכי מה שעודד אותי, מצאתי שהם אנשים טובים מאוד, ברוך השם.

גם למרואיינת מס' 4 היה חשוב לא להתרחק ממשפחתה ומהכפר שלה כדי להתחתן, ובמקרה שלה

היא סירבה לחתנים בגלל אופי המשפחה שלהם:

ואחד מכאבול לא היה כל כך טוב, בגלל אמו, היתה מאוד חזקה, מה אני אלך למשפחה כזו, אעבור
אליהם והם יעשו לי עוול, אהיה שם זרה והם יעשו בי מה שירצו, זרות, אני לא אוהבת זרות,
מפחדת ממנה, את האמת אני מפחדת מזרות, ז"א כשאמרו לי שביקש את ידי אחד מכפר כאבול
חששתי, אני מפחדת מזרות ואני לא רוצה לעבור למקום רחוק.

מרואיינת מס' 10 טוענת שיחס בני משפחת החתן הוא גורם חשוב בתהליך קבלת החלטה. תמיכת

משפחת הבעל הן במישור הכלכלי והן במישור הרגשי מהווה שיקול חשוב בהסכמה להינשא. במיוחד חשוב

שתמיכה זו תתבטא ביחס של כבוד והערכה לכלה מתוך הכרת תודה שהיא הסכימה להתחתן עם בנם

ומצליחה לטפל בו ולדאוג לו ורווחתו. מרואיינת זו מספרת על יחס עוין מצד המשפחה של בעלה כלפיה

וכלפי בעלה ועל יחס מפלה מצדם לטובת הבן השני בעודם מתייחסים לבעלה בחוסר כבוד והערכה. בגלל

הסבל שלה מהיחס המפלה כלפיה וכלפי בעלה, היא לא ממליצה לאף אחת להתחתן עם אדם בעל פיגור

שכלי כשמשפחתו אינה תומכת ואינה מתייחסת בצורה הולמת לבני הזוג:

מרואיינת: אני ממליצה לאחרות שיתחתנו עם גבר כמו בעלי רק אם משפחתו תומכים בהם, מכל
הבחינות, כלכלית... שיעזרו להם בדמי המחיה, אם הם יכולים לעזור וגם שיתנו להם תמיכה
רגשית במיוחד לאישה, כי היא כבר אמורה להיות אחת מבני המשפחה, צריך שיכבדו אותה
ויתמכו בה, לא מספיק שהיא לקחה את בנם לבעל והיא מטפלת בו, הם אמורים להעריך מה שהיא
עושה ולדאוג לטובת בנם ונוחיות ונוחות אשתו... תראי איך משפחת בעלי מבדילים ביחס שלהם
כלפי בניהם... כמו ההבדל בין שמים ואדמה, כאילו שההוא בנם ובעלי לא, הם שמים אותנו בפניה
כאילו שאין לנו ערך... אני לא ממליצה לאף אחת שיהיה לה נישואין כמו שלי, כשמשפחת הבעל
אינם טובים ואינם עוזרים.

מרואיינת מס' 12 מצטרפת לעמדה שמדגישה את חשיבות אופי משפחת החתן והמוניטין שלהם:

מרואיינת: אפרופו... אבא שלי שאל על המוניטין שלהם... אבא שלי שאל לגביהם, ז"א אבא שלי
לא רצה לזרוק אותי... להיפטר ממני וזהו... ש... הוא בא לכפר פה הרבה פעמים, שאל... שאל
הרבה אנשים בכפר שלי... אין אף אחד שלא שאל אותי.
מרואיינת: שאל על המוניטין שלו ושל משפחתו?

מרואיינת: שאל על המוניטין שלו ושל משפחתו, ז"א הם סיפרו לו... בכל פעם שהלך ושאל... על
המשפחה, שמע אותם דברים... שאל הרבה אנשים וכולם ענו אותו דבר, שהם מאוד טובים, אבל
אבא שלי התעניין לשאול לגבי בעלי... כי הוא זה שהבת שלו תחיה אתו ולא שאר המשפחה, הבת
שלו, היא זו שתחיה אתו.

מרואיינת: מה הדברים שהוא שמע עליו שגרמו לכם להסכים?

מרואיינת: שהוא בן אדם טוב... משפחתו אנשים טובים, ולא עושים בעיות, מעולם לא הוציאו דיבה על אחרים... מעולם לא הציקו לאחרים, אנשים טובים... אוהבים את האחר... והאנשים אוהבים אותם, ז"א האנשים מכבדים אותם והם מקובלים עליהם, הבחור גם טוב.

עצמאות כלכלית

רוב המרואיינות עבדו קשה לפרנסתן ופרנסת ההורים לפני הנישואין. בעיני חלק מהמרואיינות, האפשרות לקבלת קצבה מביטוח לאומי ולהפסיק לעבוד עבודה שכירה בשכר נמוך נחשבה לשיקול חשוב בהחלטה. אפשרות זו של הכנסה קבועה ובטוחה נתנה למרואיינות הרגשת ביטחון. הן האמינו שהקצבה תאפשר לממן את דמי המחיה למשפחה העתידית. במיוחד אצל מרואיינות שבאו ממשפחות מרובות ילדים וחיו במצוקה כלכלית קשה יחסית.

מרואיינת מס' 1 הרגישה שהיא הורידה מעליה את העול הפרנסה. מאז הנישואין היא מקבלת קצבה מביטוח לאומי בגלל הנכות של בעלה:

"מרואיינת: כן, לא הייתי יכולה, בטח כי את צריכה ללכת לעבודה. נפטרתי מהעבודה, מאז שהתחתנתי אני לא עובדת".

מרואיינת מס' 2 נהנית מעצמאות כלכלית מאז שהתחתנה. חמיה ויתר על האחריות הכלכלית שלו ביחס לבנו והעביר אותה לידי כלתו מתוך אמון והבנה שהיא תהיה האחראית בביתה ומתוך הכרה שברגע שבנו התחתן הוא שייך ליחידה משפחתית אחרת. מאז העברת הסמכויות המרואיינת נהנית לא רק מעצמאות כלכלית אלא גם מחופש אישי רב יותר:

בהתחלה כשהתחתנתי חמי אמר לי שאנו מעבירים אלייך את האחריות ואת תתנהגי בהתאם. ומאז הם לא מתערבים בכלום ולא לאן אני יוצאת ולא מאיפה אני באה, להפך לכל מקום שבא לי ללכת אומרים לי תלכי ואל תימנעי מעצמך כלום... והמשכורת אני מקבלת את כולו, בהתחלה חמי קיבל אותנו וכשהתחתנתי ישר העבירו אותנו אלי, חמי ויתר לי על כל מה ששייך לבעלי, והם לא מתערבים בי בכלל או במה שאני רוצה לקנות.

מרואיינת מס' 11 מספרת על מצב הפוך: הובטחה לה עצמאות כלכלית לפני הנישואים, אבל הבטחה זו לא התממשה:

הבטיחו לי הרבה דברים, משפחת בעלי... אבל הנה... הכול באוויר... המשיכו לרוץ אחרינו ונדבקו לנו והורי עד שלקחו אותי ואחר כך הנה... ממורמרת איתם מאוד... חיים מתחת לאפס... ומה, הבטיחו לי את קצבת הביטוח לאומי... ואני חמדתי... הקצבה תהיה שלי... אמרתי לעצמי, זהו אתחיל את חיי עם מי שיוולד לי, עם הילדים שיהיו לי... ואיך שאומרים... חמי המשיך לקבל את הקצבה והנה.

ילדים

להיות אם ולהביא ילדים לעולם מהווה שיקול רציני בהחלטה להתחתן. חלק מהמרואיינות ביטאו בהחלטתן את רצונן ללדת ילדים. וזאת במסגרת מסורתית שבה כניסה להריון מחוץ למסגרת של נישואין היא עבירה חמורה ובלתי מתקבלת על הדעת.

מרואיינת מס' 1 היתה מושא לשיחות במשפחתה המורחבת משום שהסכימה להתחתן עם אדם

בעל פיגור שכלי. למרות זאת היא עצמה היתה מאוד נחושה בדעתה. היא האמינה שתיהפך לאימא והולדת

ילדים תשנה את חייה ותעניק לה ביטחון ועצמאות:

מרואיינת: כשהסכמתי לקבלו, בנות הדודים שלי היו אומרים: אוייי, איך היא תיקח אותנו, ואיך היא הסכימה לקחת אותנו, אבל אמרתי לעצמי זהו אני מרוצה. אני מרוצה, די, אני והילדים שלי מרוצים, מספיק לי, יש לי בן ויש לי בת תודה לאל... אם מזדמן לי טיול למצרים ישר נוסעת, מזדמן לי טיולים לא חשוב איפה, לוקחת את הילדים, וזהו יש לך חופש, ואם הילדים אתך ולא לבד אז איפה שאת רוצה את הולכת, הנה גיסתי רוצה לארגן טיול לחמת גדר אז אלך אני ומהא ואמיר, לאן שאני רוצה אני הולכת.

מרואיינת מס' 9 טוענת שהבאת ילדים היא הסיבה האמיתית לנישואין עם אדם בעל פיגור:

מרואיינת: תינוקות, ילדים... לולא הבנות שלי... לדעתי זאת נקודה מאוד, מאוד, מאוד חשובה, אם לא הייתי מביאה ילדים לעולם... לא הייתי נשארת דקה אתם, לא עם בעלי ולא עם משפחתו... אף דקה אחת, הבנות שלי, הם התקווה בחיים שלי, כשאני צופה בהם לאט, לאט איך הם גדלים... איך בתי הבכורה גדלה... כל אחת נולדה יותר יפה מהשנייה.

מרואיינת מס' 12 מדברת על חשיבות הבאת ילדים לעולם והיותם תנאי הכרחי לנישואין:

מרואיינת: לפני שהתחתנתי אבא שלי חשש שמה יש לו איזה שהיא בעיה ואינו מביא ילדים לעולם, ביקש שיראה אישור רפואי, והם סיפרו לו הכול, דיברו בכנות, שהוא כן מביא ילדים והכול בסדר אצלו.

תהליך קבלת החלטה

תהליך קבלת החלטה להינשא לגבר בעל פיגור שכלי הינו תהליך מורכב. כאמור, חלק מהמרואיינות

הקדישו מחשבה מעמיקה לקראת עתידן, ונתנו את הסכמתן מתוך מודעות ותובנה מסוימת. לעומתן, היו

אחרות שלא היה בידן להפעיל שיקול דעת בגלל לחצים מאסיביים, והיעדר מודעות וידע וכפיה.

החלטה מודעת

שלוש מרואיינות הקדישו מחשבה רבה לפני שהחליטו. הן הבינו שחיהן עם אדם בעל פיגור שכלי יחייבו

אותן לנקוט בכל מיני פעולות הכרחיות בעתיד ולהתרגל לחיי זוגיות שונים מאלה המוכרים להן.

מרואיינת מס' 1 מתייחסת לסוגיה הזו:

מראיינת: ישבת עם עצמך, רצית לקחת החלטה, על מה חשבת?

מרואיינת: כלום, לא חשבתי, מספיק, אני זו שבחרתי וזהו, אני מסופקת.

מראיינת: רגשות מסוימים, היו לך רגשות מסוימים לגבי נושא זה?

מרואיינת: אני לקחתי מישהו ואני יודעת שאני אהיה הגבר והאישה בבית הזה.

מראיינת: היו לך רגשות מסוימים לגבי עניין זה, למשל פחדת התרגשת.

מרואיינת: הייתי חייבת להיות הגבר והאישה בבית.

מראיינת: ידעת זאת.

מרואיינת: ידעתי... כן, שאני אהיה אחראית לכל דבר, ועכשיו הנה אני האחראית לכל דבר.

מראיינת: ועם זאת קיבלת את החלטה.

מרואיינת: כן

מראיינת: לא הרגשת משהו לגבי החלטה זו?

מרואיינת: שאפחד למשל, לא, מספיק שאני מרוצה, יש סביבי אנשים מלומדים, מבינים, בשבילי זה מספיק.

גם מרואיינת מס' 2 הסכימה להתחתן עם בעלה מתוך ידיעה שהיא תהיה אחראית יחידה לביתה:

מרואיינת: היו אנשים שתמכו בהחלטתך להתחתן עם בעלך או להפך?
מרואיינת: לא. הורי, כי הוא היה אדם זר, חששו שאני לא אוכל לחיות איתו ועם משפחתו, כל הזמן היה שקט, לא דיבר... והאם הוא יכול לשאת באחריות, ולהיות כך לבד, הם אמרו לי אולי זה יהיה קשה לך וכך, אמרתי להם לא זה משהו רגיל בשבילי אני רגילה לכך, אני כן יכולה, זה לא קשה, שאני אעשה כל הקניות ושאני אנהל את החיים שלנו, ז"א זה משהו רגיל בשבילי, מה הם חשבו שאולי אוכל לחיות כך כי האישה לא כמו הגבר, הגבר מוכן לקבל על עצמו יותר עומס, כן אמרתי להם לא אני, אני מבינה שהם דאגו שאני לא אוכל להמשיך איתו, ואני אמרתי שאני כן יכולה.

מרואיינת מס' 12 השקיעה הרבה מחשבות באופי החיים שיהיו לה והכינה את עצמה לקראתם:

מרואיינת: היו דברים שחששת לגביהם, וגרמו לך לחשוב פעמיים?
מרואיינת: אני הייתי בחורה... מכירה את עצמי... שבמצב שלו אני זו שתעזור לו... אני אקלח אותו, אני אלביש אותו, אני אגלח את הזקן שלו, אני אעזור לו להתלבש, אעזור לו לאכול, אעזור לו בכל דבר... על הדברים האלה חשבתי הרבה... זהו הכנסתי אותם לראש שלי, הכנסתי אותם לראש שלי, הכוונה שחשבתי עליהם וכבר ציפיתי שזה מה שיקרה ואיך יהיו החיים שלי, זהו, זה הבחור... אני אעזור לו, אולי מחר כשאעזור לו, הוא יכיר בטובה הזו וישים אותי במקום נעלה בשבילו, לא רק בגלל שהסכמתי, אלא גם בגלל שאני עוזרת לו... אני אז הכנתי את עצמי, נפשית, לדברים האלה, כי כבר חשבתי עליהם.

כפייה

לשתי מרואיינות היה ספקות רבים לגבי נישואיהן לאדם עם פיגור שכלי. אולם כשרצו לסרב, לא הצליחו למנוע את הנישואים הכפויים.

מרואיינת מס' 9 הסכימה תחילה להתחתן אבל לאחר מספר פעמים, כשהכירה אותו והבינה את מצבו, רצתה לעזוב:

ישבתי ובכיתי, אחי בא ושאל אותי, למה את בוכה, אמרתי לו שאני לא רוצה את החתן, אני לא רוצה את האנשים האלה... צעק עליי ונתן לי סטירה על הלחי ואמר לי שזה לא משחק... האנשים לא משחק, העולם לא משחק בידים שלך, וצעק עליי והפחיד אותי... ואכלתי חרא ושתקתי, שתקתי מחוסר אונים, כך... באותה שעה הרגשתי שהחיים שלי הפכו לטרגדיה...

מרואיינת מס' 5 סירבה מן ההתחלה ולא רצתה להתחתן אתו, אבל חשה שלא נותרו לה ברירות אחרות אלא להביע הסכמה:

מרואיינת: אמר לי זוהי בחירה שלך, אם את רוצה לסרב, תסרבי... אבל אמא שלי לא אפשרה זאת... אמרה לי, מחר הנשים של האחים שלך ישלטו בך אאאא... נשים של האחים שלך וגם האחים שלך.

מרואיינת: השתכנעת במה שאמרה לך?
מרואיינת: בין שהשתכנעת ובין שלא, ז"א משני הצדדים אני מקופחת... בין שתי להבות, אם הייתי נשארת בבית החיים שלי יהיו גיהינום, ואם אני מתחתנת אתו... הנה את רואה.
מרואיינת: בסוף בחרת באפשרות השנייה.
מרואיינת: תחת הלחץ שהייתי שרויה בו, לא היתה לי אפשרות אחרת...

לחץ חברתי

על שתיים מהמרואינות הופעל לחץ רב כדי שיסכימו להתחתן עם האדם בעל הפיגור השכלי. מצד אחד המשפחה אפשרה להן להתלבט אם להתחתן או לא, מצד שני הופעל עליהן לחץ כבד:

מרואינת מס' 11 מספרת על הלחץ הרב שהופעל עליה על ידי משפחת הבעל ואנשים המקורבים לה כדי שתסכים להתחתן:

דיברו עם אבא שלי... שלחו אנשים, איך שאומרים, חמותי ואשת דודו... באו ודיברו עם הורי... אמי זיכרונה לברכה לא רצתה אז... היא היתה אומרת שלא נסכים לתת את הבת שלנו, אין מזל, אבל מה, הם לא הרפו מאתנו, הם פשוט נתקעו אצלנו... ז"א לא עזבו, שמעו את התשובה וזהו... נשאר דבוקים אלינו, והם שלחו אנשים מכובדים אלינו, פלוני ופלוני... אנשים מאוד חשובים בכפר.

מראינת: איך הם הסכימו בסוף.
מרואינת: הסכימו... ישב אתם קצין משטרה של העיר שלי, עם אבי ואחי ואמר להם ש... אם משהו קורה... אני האחראי, ז"א... מה שקרה שהם הסכימו... ניהלו משא ומתן והדבר קרה... מרואינת: אז, הם עדיין לא שאלו אותי לגבי דעתי... הם אפילו נתנו תשובה להם מבלי שידעו אותי לגבי הנושא ומבלי שישאלו אותי... ז"א אני לא ידעתי שהם באו וביקשו את ידי... ז"א, לא היתה אפשרות שאני אתערב בנושא, כי הייתי האחראי שידעתי... כשבא קצין המשטרה ושאר האנשים, אז ידעתי.

מראינת: את ראית אותו לפני, את בעלך?

מרואינת: לא, את יודעת מתי ישבתי אתו לראשונה?

מראינת: מתי.

מרואינת: ישבתי אתו, כשהגיעו גם דודתו ואשת דודו, הביאו אותו אלינו וישבתי אתו, אחרי שהורי זהו, הסכימו.

מראינת: איך הרגשת כשישבת אתו?

מרואינת: בן אדם... לא מדבר... כלום... אין הגה ואף מילה... סירבתי, חזרו עוד פעם ודיברו אתי ושכנעו אותי.

במקרה זה משפחת הבעל לחצה מאוד על משפחתה של המרואינת כדי שתסכים לחתן אותה לבנם. תחילה המשפחה לא הסכימה לחתן את הבת עם אדם בעל פיגור שכלי, והם כלל לא עירבו אותה בעניין. אולם לחצים אלה לא הסתיימו בסירוב מאחר שמשפחת הבעל הפעילה לחץ רב עליהם, לחץ חברתי מאוד חזק שכלל הפעלת האנשים המכובדים בכפר כדי להניע את המשפחה של האישה לשיא את ביתן. למעשה בני משפחת החתן לא הרפו אלא המשיכו במסע של שכנועים שכנראה לא היה לו סוף עד שהמשפחה שינתה את דעתה. אנשים חשובים בכפר ערבו לכך שהחתן אינו אדם שעושה בעיות, ושכנעו את משפחת המרואינת להסכים. אז התחיל המסע השני של שכנוע המרואינת עצמה באמצעות קרובת משפחה שגם היא הפעילה עליה לחץ. העניין הסתיים לטובת משפחת הבעל, למרות שהמרואינת הסתייגה מלכתחילה מהופעתו של בעלה ומאישיותו.

על מרואינת מס' 3 הופעל עליה לחץ על ידי אחיה לעמוד בציפיות החברה ולהתחתן:

מראינת: את מרגישה שלחצו עליך להתחתן?

מרואינת: לא... מה ז"א לחצו... ז"א... לא ממש לחצו... אני הרגשתי עימו... למה... למה הוא לחץ... לא בגלל משהו רע... אבל הוא לא רצה שאני אהיה מקופחת.

מראינת: בסוף ההחלטה היתה שלך?

מרואינת: כן, היה שלי, כן, אבל גם אני כיבדתי את הדעה שלו...

[שקט]

מראינת: מי גם במשפחה היה בעד או נגד?

מרואיינת: היה... היה גם האחיות שלי, ז"א היו נגד וכך, אבל... הוא גם הסביר להם את המצב... ז"א למה לדוגמה הוא רוצה... הוא ז"א אמר לי שאני ארגיש בנוח עם. הם אנשים טובים... ואנחנו נעזור לך, כל בעיה שתהיה אנחנו לא נעזוב אותך, אף אחד מהאחים שלי... עכשיו שיש לי ילדים ובית ועד עכשיו האחים שלי מרגישים איתי ועוזרים לי יותר ממשפחת בעלי ויותר מבעלי גם...

המרואיינת מכירה בזה שהופעל עליה לחץ על ידי אחיה אבל אינה מאשימה אותו או מסתייגת ממנו. להפך, היא הבינה שהלחץ שהפעיל היה מתוך כוונות טובות, למען עתידה ושלומה ושהוא הצליח לשכנע את שאר בני המשפחה ולרתום גם אותם בעת הצורך כדי לעזור למרואיינת לאחר הנישואים. למרות מערכת התמיכה שמשפחת הבעל יכלה לספק למרואיינת, הם לקחו על עצמם לדאוג לה גם אחרי הנישואים במטרה לסייע לה לממש את זכותה להתחתן כמו שאר הנשים בחברה.

היגררות

חלק מהמרואיינות לא הקדישו מחשבה מעמיקה להחלטתן והסכמתן להתחתן עם הבעל. הן ישבו אתו מספר פעמים ונאותו להינשא בלי מחשבה יתרה. נשים אלה תלו את ההחלטה בסיבות שונות, כמו מזל, דת, או אי הבנה נכונה של מהות הפיגור השכלי.

מרואיינת מס' 7 נתנה הסכמה מתוך השלמה עם הגורל, גורל שהוא ביטוי לרצון אלוהי:

מרואיינת: נכון, האחת חושבת מאה פעמים לפני שהיא עונה כן, לפני שהיא אומרת אני רוצה בו, חשבתי על זה שיש לו בעיות בדיבור, אבל אמרתי לעצמי לא חשוב, אלוהים ברא אותו כך... ז"א מה אני אעשה.

מרואיינת: זה שיש לו בעיות בדיבור גרם לך להסס? לומר לא, בינך לבין עצמך?
מרואיינת: מה הייתי אומרת... לא לפעמים הייתי אומרת... לא אמרתי לא, אמרתי כן, אני רציתי לקחת אותו.

מרואיינת: הייתי מעוניינת לקחת אותו לבעל?

מרואיינת: רציתי להתחתן.

מרואיינת: היה חשוב לך להתחתן?

מרואיינת: כן, היה חשוב לי... הרי אני בחרתי בו, אני זו... הורי שאלו אותי אם אני מסכימה או לא מסכימה כדי שנוכל להחזיר תשובה, ואני עניתי שכן אני רוצה אותו, אף אחד לא לחץ עלי ואף אחד לא הכריח אותי, הם אמרו לי את תחליטי, אמרתי לאבי שיסמוך על אלוהים וזהו שיתן תשובה.

מרואיינת מס' 4 רואה בהחלטתה להינשא מבחן שעברה אותו בהצלחה:

אפילו דודי וסבתה שלי אומרים לי שהחיים שלי יצאו בסוף יותר טובים מחיי כולן, חיי יותר טובים מחייך, כולן... הם יודעים שאני... איך אני אומר זאת... אני נישאתי לו וכאלו שאני הצלחתי במשהו, כאלו שזה היה מבחן ועברתי אותו, עברתי את המבחן ואני חס וחלילה לא מתחרטת... ז"א הבחירה שלי היתה במקום.

מרואיינת מס' 10 תוהה לגבי החלטתה הפזיזה להתחתן עם בעלה:

מרואיינת: כן... ראיתי אותו ודיברתי אתו לפני שנתתי תשובה סופית, שלוש פעמים... בפעם הראשונה היתה אצל בת דודתי, אחר כך הוא הגיע אלינו לבית הורי... וזה היה אחרי שראיתי אותו בפעם הראשונה וכבר אמרתי כן שאני רוצה בו, סיפרתי להורי עליו.

מרואיינת: כשישבת אתו הרגשת שהיכולות שלו מוגבלות?

מרואיינת: כן, בטח... הרגשתי... הרגשתי שהוא חלש, ויש לו קשיי קליטה... אבל אני החלטתי לעמוד לצדו... אני לא יודעת איך באותו זמן לקחתי את ההחלטה המהירה הזו, אבל החלטתי שאני מקבלת אותו... הרגשתי שיש לו בעיה ביכולת הקליטה.

מראיינת: על מה חשבת באותו רגע כשלקחת את ההחלטה הזו?
מרואינת: המשפט הוא מהקוראן, שסיפרתי לך עליו... הכי הרבה, זה המשפט, אני הייתי חושבת הרבה על המשפט הזה, על דברי אלוהים ועל מה אלוהים מצווה עלינו, והמשפט הזה השתלט על המחשבות שלי... כול הזמן היתה בראש שלי, אני אדם שחושב הרבה על הסוף ומה מחכה לנו בסוף החיים... אני אדם שמאמין שעושה חשבון לסוף העולם יותר מאשר על העולם הזה, חשבתי שאני רוצה לעשות מעשה טוב בשביל אלוהים, זו היתה הזדמנות בשבילי כדי להוכיח לאלוהים שאני אישה מאמינה באלוהים.

מרואינת מס' 6 חושבת שגורם המזל מילא תפקיד חשוב בנישואיה:

מרואינת: לא הכרתי אותו בכלל, בכלל, הם באו וביקשו את ידי וישבנו ביחד, האחים שלי אמרו לי... ז"א... ש... אמרתי להם שאני רוצה אותו... אז אחי בא ואמר לי, שזו ההחלטה שלך, אנחנו לא מכריחים אותך... תראי, את לא חייבת לקבל אותו, אל תמהרי... אמרתי להם, זהו זה, אני משוכנעת... וזהו... אני אחיה אתו... אמר לי, מחר יהיו ביניכם בעיות, אמרתי לו, לא יהיה בינינו בעיות.

מראיינת: למה אחיך חשש שיהיה בעיות ביניכם?

מרואינת: כי... כולם ידעו שיש משהו... שלא אוכל לחיות אתו... ישלו שכל של ילד קטן... הוא לא קולט דברים...

מרואינת: כן... הרי הוא הבכור בבית... גם אחותי הצעירה דיברה אתי ואמרה לי, אל תסכימי להתחתן אתו... יהיו בעיות ביניכם בעתיד ו... ז"א מה אני אעשה, זה המזל שלי.

למרואינת מס' 8 היה חשוב לצאת מהבית יותר מאשר לבדוק לאן מופנים חייה בעתיד:

אמרו לנו שיש לו קצבה מביטוח לאומי, ויש לו כד, וכך, ואני אמרתי לעצמי גם אם אין לו קצבה, ואם הוא חולה ואין לו כלום, בשבילי כל זה לא חשוב, העיקר שאני אצא מהבית הזה ואתרחק מהמשפחה, אפילו אם הוא חולה, ועל כסא גלגלים, אני אתחתן אתו ואעזוב את המשפחה הזו, כשהאחים שלי ראו אותו הופתעו.

3.5 חיי נישואין עם גבר בעל פיגור שכלי

מתוך הראיונות עולה חלוקה דיכוטומית בין נשים אשר מראות שביעות רצון כללית מנישואיהן ומסגנון חייהן ושהן מרגישות כי מימשו את שאיפותיהן במה שקשור לנישואים, לבין נשים המראות אי-יכולת להתמודד עם הקשיים שהן נתקלות בהם תוך כדי הנישואים. נשים אלה חשות אי-שביעות רצון מהאופן שבו הן חיות.

חשיבות התמיכה חיצונית

המרואינות אשר דיברו על חיי נישואים מספקים עם גבר בעל פיגור שכלי הדגישו בעיקר את תמיכת משפחת הבעל ואת היחס המקבל שלהם את בני הזוג.

מרואינת מס' 1 מרגישה סיפוק מחייה ומעצם היותה בעלת בית משלה. היא לא מרגישה שחסר

לה משהו, והיא מספרת על עידוד ותמיכה בינה לבין הגיסות שלה, שגרות אחת ליד השנייה. בין הגיסות

מתקיימת עזרה הדדית במיוחד כשמישהי זקוקה לעזרה באוכל, ומעבר לעזרה הפיזית יש תמיכה רגשית

שאחת מספקת לשנייה. המרואינת גם מדברת על שליטתה בסדר היום שלה, דבר שמהווה גורם חשוב

בהרגשת הסיפוק הכללית שלה:

מרואיינת: איי... כי די אני רוצה בית משלי, הנה תסתכלי (מסתכלת סביבה) הנה לא חסר לי כלום, תסתכלי עלי כמה שמנתי (צוחקת בקול רם), זאתי רוצה להכין אוכל הולכת ומכינה לה, זאתי רוצה שנעזור להכין אוכל מעלים של ענבים וקישואים, אחרת רוצה להכין כרוב, שמחה אני והגיסות שלי, אם רוצה ללכת להורים לביקור, הנה גיסתי שבמקור מחוץ לארץ שואלת אותי מתי נלך לבקר את אימא שלך, אביה חולה וצריך לעבור ניתוח לב ומאחר שאימא שלי מתפללת היא רוצה ללכת אליה, ואמרתי לה כן, אם ירצה אלוהים מחר, ואולי מחרתיים, אתקשר לאמי ואבקש ממנה להכין לנו משהו טעים, הנה שמחה, כך חיה, פעם אמירה מזמינה אותי פעם הודא מזמינה אותי, כל פעם מישהי, מתי שאני רוצה אני עובדת ומתי שרוצה לא עובדת.

מרואיינת מס' 2 מדברת על שגרה נוחה בחיי הנישואים בקרבת בעלה הודות לקרבה למשפחת

בעלה. תמיכת משפחת הבעל מהווה עבורה מרכיב עיקרי בהערכת חיי הנישואים איתו. היא מדברת על

צרכים בסיסיים, כמו הרגשת ביטחון ונוחיות אשר סופקו לה על ידי משפחתו מאז שהתחתנה. היא רואה

בבני משפחת בעלה אחראים לרגשות אלה, ולכן היא לא אפשרה לעצמה להיות מושפעת ממגבלות בעלה:

מרואיינת: עכשיו את יודעת איך להתייחס אליו.

מרואיינת: ז"א... תסתכלי... אני מרגישה שטוב לי פה אצלו, טוב לי, לא ש... איך הסכמתי... שהוא... ז"א... אה... כי אני הסכמתי להתחתן איתו זה אומר שאני אתחרט, לא... אבל נכנסתי לבית הזה והתקרבתי אל משפחת בעלי, הרגשתי בנוח... בביטחון, זה לא שגבר עם אישיות חלשה... אני הרגשתי בביטחון ובנינוחות.

מרואיינת מס' 12 משווה בינה לבין אחרות לגבי חייהן אחרי הנישואין ביחס לקשר שלהן עם

משפחת הבעל:

... ז"א אני מסתכלת על מצבי, תודה לאל, מצבי שונה ממצבה כמו פה ועד השמים... נוח לי, משפחת בעלי אנשים טובים, בעלי מתייחס אלי טוב... [ה]היא לא מאושרת בגלל הקשר דווקא עם האנשים הכי קרובים אליה... ואני שנחשבת לזרה בכפר הזה ומצבי יותר טוב ממנה, יש לי עוד שתי אחיות נשואות גם בכפר אחר והן מאוד מאושרות, הבעלים שלהם... אין בעלים כמוהם... וזאת שסיפרתי לך עליה התחתנה באותו כפר, היא לפעמים אומרת, הלוואי והתחתנתי רחוק ואז לא היה קורה לי כך...

מרואיינת מס' 3 מספרת על תמיכה של בני משפחתה בה

אבל עכשיו, אין, עסוקה בבית... בילדים... וגם אחריות גדולה, ז"א... בעלי עוזר מעט מאוד, ז"א הוא לא יכול, זה לא שהוא לא רוצה... ז"א אם לקחת ילד לקופת חולים... הוא לא יכול... ז"א הכול אני עושה, הכול... ז"א אין מישהו שעוזר לי... ז"א הוא לא יכול לעזור לי בכלום, בכלל, בכלל... ז"א עכשיו המכונית... אם המכונית מתקלקלת... אני חייבת לעזוב את עבודות הבית או לדוגמה לילד או כל דבר, והולכת לטפל במכונית, המכונית... זו בעיה... מרואיינת: כן, בטח... הם תמיד עוזרים לי... אם הם לא עוזרים לי ואני במצב הזה... קשה... בשבילי... אני מאוד זקוקה לעזרה, אין לי מישהו חוץ מהם שיעזרו לי... ז"א בעלי לא יכול לעזור לי בדבר... וגם משפחתי לא תעזור לי? מצבי יהיה קריטי... לא הייתי יכולה להמשיך... יכול להיות שלא הייתי ממשיכה אתו... גם המצב הכלכלי וגם מצבי אני כך? ... צריך שיהיה מישהו שיעזור לי... אני לא יכולה לבד... יכול להיות... אחרת [על המשפחה שלה].

ללא תמיכה חיצונית

חלק מהמרואיינות מדברות על קשיי התמודדות עם בעיות שנתקלו בהן במשך חייהן והיתה להן השלכה על

ההרגשה הכללית שלהן במיוחד כשלא היתה תמיכה מבני המשפחה המורחבת.

מרואיינת מס' 9 מספרת על אכזבתה מהחיים שלה בעקבות נישואיה:

... כל דרישות החיים הפשוטה מאוד ... אפילו מכונית אין לנו ... עד עכשיו אנו לא מצליחים להשיג אותה... ולא יכולים גם להשיג רישיון נהיגה... לא מצליחה... ז"א, אני הייתי רוצה אדם מכובד... יש ערך, אני אהיה אשתו... אשב לידו במכונית... נלך ביחד לאירועים, נלך ל... אני אשתו של פלוני... הגבר הזה שיש לו הדרת כבוד בכפר, בחברה, למה מה חסר לי שלא אקח בן אדם כזה, משכילה, מבינה בכל דבר... ב... אם אשב עם עורכי דין אני מדברת, עם שופט, אני לא מתביישת בעצמי... לא מתביישת בהשכלה שלי, לא מתביישת מאף אחד, יש לי ביטחון עצמי, בת של אנשים מכובדים, יש לי שכל טוב... עד היום אני עדיין כותבת שירה וכותבת... עוזרת לבנות שלי בלימודים... וכותבת חיבור, ומבינה אנגלית בלי תרגום ומבינה עברית, מדברת עברית, מה חסר לי שאפול לתוך בור כזה ואתחתן בצורה זו, למה שלי יקרה דבר כזה...
מרואינת: האמת, כל הזמן שחייתי איתם, אני אהבתי אותם והם לא אהבו אותי, אפילו מנת האוכל שלי הייתי לוקחת לחדר שלי ואוכלת, כי המטבח היה משותף... הייתי מביאה הרבה דברים ושמה בתוך המגירה כי הייתי מתביישת לאכול אתם, הרגשתי שחמותי מסתכלת עלי... אני באתי לבית שהרגשתי שכולם אינם אוהבים אותי, לא סובלים אותי, ושונאים אותי, הימים הכי קשים בחיים שלי חייתי מאז שהתחתנתי עד עכשיו, זו כבר השנה ה-14.

מרואינת מס' 10 מדברת גם על היחס השלילי מצד המשפחה. המרואינת ציפתה שמשפחת בעלה

תעמוד לצדה אחרי הנישואים, אבל נחלה אכזבה קשה. היא חשה בודדה. להרגשתה היא נתפסת על ידי

משפחת הבעל כמשרתת, כסוג של רכוש. היא סובלת מעימותים רבים איתם עקב ההתערבויות התכופות

שלהם בחייה:

מרואינת: בכל דבר... אני לבד... ז"א קיווייתי שמשפחת בעלי תעמוד לצדי... אבל לא... מאז שהתחתנתי ואני בשבילם כמו משרתת, לא יותר... משרתת... למעלה אני משרתת את בעלי וגם אצלם למטה אני עוזרת להם... והם רוצים להשתלט עלי, בכל דבר, בכל מה שאני עושה... ז"א אני זוכרת שבהתחלת הנישואין, אחותו של בעלי שאלה אותי, לאן את הולכת? אז אני רציתי ללכת להורי... היא שואלת אותי, לאן אני הולכת, עניתי לה שאני הולכת להורי, אז, מה היא שואלת, ביקשת קודם רשות מאמא שלי, התפלאתי מהשאלה שלה, איך היא מדברת אלי כך... אז אמרתי לה, הנה אני יוצאת ולא אומר לך לאן אני הולכת ומאיפה אני באה... יצאתי ולא אמרתי לה... מה אני חייבת, בכל פעם שאני יוצאת, לבקש מהם... הרי אני בטוחה בעצמי ובמעשי... לא אכפת לי מאף אחד... עייפו אותי... כל הזמן בעיות, בעיות, בעיות, בעיות... בגלל ההתערבויות שלהם, לו היה לי ילד, המצב היה יכול להיות יותר טוב.

מרואינת מס' 5 סבלה מבעיות חוזרות בחייה עם בעלה ומשפחתו:

מרואינת: כן... אני... מרוב בעיות שעשו לי אזלה לי הסבלנות... מה אני אגיד, חליתי בגללם... עד עכשיו אני חולה, ואני אומרת לך שיש... בעיות, בעיות, בעיות... חרבו לי את ביתי... אין דירה... אין בית... ואין... ועד עכשיו אני כבר שנים רבות בבעיות, ארבע, חמש שנים אחרונות היו לי בעיות רבות ופניתי לבתי משפט שלוש, ארבע פעמים, פעם הגשתי תלונה נגדו והכנסתי אותו לבית סוהר. מראינת: מה קרה?

מרואינת: הכנסתי אותו לבית סוהר כי הוא התנפל עלי, הוא הסתער עלי, שהה הרבה זמן בבית סוהר, יצא, השופט שאל אותו, מה אתה רוצה, מה אתה רוצה ממנה, תאמר לי מה אתה רוצה ממנה, היא לא מבשלת, היא לא מנקה את הבית... אאא... לא שוטפת כלים... לא מכבסת את בגדיך, ומה הוא אומר לו שהיא עושה הכול, והאוכל שלה הכי טעים, אז אמר לו מה אתה רוצה ממנה... למה אתה מקלל אותה באמצע הרחוב, באמצע הרחוב היה מקלל אותי, לפעמים הייתי לוקחת את הילדים ויוצאת לטייל איתם, פעם לקחתי אותם לים והתחיל לקלל אותי ולקרוא לי במילות גנאי, יא זונה, יא בוגדת יא כך וכך.

גם מרואינת מס' 6 מאוכזבת ממשפחת בעלה כי הם לא מעריכים אותה כלל, ולא את התפקידים

שהיא ממלאת כדי לשמור על ביתה ועל בעלה:

מראינת: מה ציפית ממשפחת בעלך?

מרואינת: לפחות שיראו... יעריכו אותי, איך אני חיה, איך אני חיה עם בעלי... איך אני ממלאת את הצרכים שלו... איך אני יוצאת לעבוד וחוזרת, ומתעייפת ביום ובלילה... ז"א הוא גבר... אבל אני זו הגבר בבית הזה, אני זו שיוצאת ומסדרת את העניינים... אני זו שנוסעת... או יש לנו משהו לסדר, הכול נופל עלי, לא עליו, הוא לא איכפת לו, הוא גם אינו דואג למצבי, זה שכל האחריות

נופלת עלי, לבדי, אין מישהו סביבי, שיעמדו לצדי... יתמכו בי, יתייעצו אתי, מה נעשה, מה לא נעשה, בנוסף לבעיה שלי, הם מסיפים לי עוד בעיות, ולא מורידים בעיות... לא נותנים לו כבוד וגם לא לי וגם לא לילדים... לפחות שיתנו לילדים, אז זה חצי נחמה... גם לילדים שלי לא וגם לי לא... מראינת: איך השפיעו עלייך הנישואים, השווי בין לפני הנישואים לבין אחריהם. מרואינת: חיים אחרים, אצל הורי חיים אחרים לגמרי, פה בכלל... ז"א, אין חיים פה בכלל, כפי שאומרים, חיה פה בשוליים.

דיון

מחקר זה בחן תופעה חברתית שטרם נחקרה בישראל: נישואים של נשים ערביות מוסלמיות בעלות אינטליגנציה תקינה לגברים בעלי פיגור שכלי. המחקר התמקד בהיבט מוגדר של התופעה: קבלת ההחלטה. דווקא התמקדות זו בהיבט מצומצם של התופעה אפשרה הבנה עמוקה יותר של אספקטים רבים של הנושא. כדרכם של מחקרים פנמנולוגיים מחקר זה התרכז בחקר הניסיונות הנחווים (Lived experiences) של המשתתפות תוך לימוד המשמעויות השונות שמשתתפות אלה ייחסו לפעולותיהן, לחוויותיהן ולהחלטותיהן.

המחקר עסק בשלושה אספקטים שונים של תהליך קבלת ההחלטה: הרקע להחלטה, תהליך קבלת ההחלטה (גורמים שהשפיעו על הליך קבלת ההחלטה, שיקולי האישה להינשא, אופן קבלת ההחלטה, ההיכרות עם הגבר), והערכת תוצאות ההחלטה (כיצד נשים מעריכות את ההחלטה לאור חייהן עם גבר בעל פיגור שכלי).

א. הרקע להחלטה

משתתפות המחקר ציינו גורמים שונים שהיוו רקע להחלטתן להינשא. רוב הנשים במחקר ציינו כגורם ראשון את הנישואים כמטרה עיקרית בחייהן - תפיסה שעולה בקנה אחד עם תפיסות התרבות והמגדר הרווחות בחברה הערבית, שעל פיהן נישואים הם שלב הכרחי בהתפתחות האישית של כל אישה. כפועל יוצא מכך חייהן כרווקות נתפסו על ידיהן כחיים זמניים, ואצל משתתפות רבות עיכוב הנישואים נתפס כסוג של קיפוח. ממצאים אלה עולים בקנה אחד עם חלק מהמחקרים שלפיהם נישואים נחשבים בחברה הערבית לאחד הנושאים המרכזיים בחיי המשפחה ואף תהליך המודרניזציה, שהתחיל בארץ במאה שעברה והשפיע על הרבה אספקטים בחיי החברה הערבית, לא הפחית מחשיבות המעבר מחיי רווקות לנישואים (מנאע וחאגי יחיא, 1995).

חיי הרווקות נתפסו אפוא על ידי המרואיינות כחיים ללא עתיד ותוארו בביטויים שונים שציינו את מעמדן הנחות של הרווקות ביחס לנשים הנשואות. לפי עדויות של המשתתפות, המציאות אינה מאפשרת לאישה הרווקה מעמד עצמאי, ונשים רווקות מנועות מלהשיג קורת גג משל עצמן. חייהן של הנשים הרווקות מתוארים כחיי סבל ואף ניצול, והן נמצאות במלחמה מתמדת נגד הזמן. ככל שרווקה מבוגרת יותר, סיכוייה להתחתן נעשים נמוכים יותר, לכן, טענו המרואיינות, משתנה הגיל שיחק תפקיד חשוב בהחלטתן. מחקרים מראים שבדרך כלל גברים מחפשים להתחתן עם נשים צעירות, לכן ככל שעולה הגיל מצטמצם מאגר בני הזוג הפנויים לנישואים, והסיכוי להינשא קטן והולך עם הזמן (Oppenheimer, 1988). לאחר גיל מסוים נעשה דימוין של המרואיינות לפני הנישואים קשה יותר והן סבלו מस्टיגמות

חברתיות רבות. הן זכו לכל מיני כינויים שונים בעלי קונוטציות שליליות, כמו 'עאנס', 'באיירה' או 'עברה אותה הרכבתי' - ממצא זהה למחקרים שמצביעים על נשים רווקות בחברה הערבית שנקראות בשמות ובביטויים אשר פוגעים בכבודן וחושפים אותן לעלבון, ועם הזמן הן מפתחות רגשות של חוסר ביטחון עצמי ופגיעה בנשיות (אל-סעדאוי, 2005 ; סער, 1998).

כגורם מרכזי שני להחלטה ציינו הנשים את המצב המשפחתי בבית ההורים. המרואיינות תיארו את מצבן בבית הוריהן כמצב של דחק ומצוקה. הן הסבירו שלאחר שרוב האחים והאחיות עזבו את הבית לטובת חיי משפחה משלהם, הן נאלצו להישאר לבד עם הוריהן המזדקנים ולהתמודד עם הבדידות. רבות טענו שהן המשיכו לעבוד במשק הבית של בית המשפחה, נטלו בהדרגה אחריות על ניהול ואחזקה שוטפת של בית ההורים, תהליך אשר הפך אותן לחיוניות. על פי רוב הן נשרו מבית הספר וגם עבדו מחוץ לבית כדי לעזור בפרנסת המשפחה, וניסיון של חלק מהן להמשיך את השכלתן לא היווה אופציה ראלית עבורן כי רצון זה נבלם מסיבות כלכליות או מפאת שמירה על כבוד המשפחה. עבודתן של המרואיינות היתה מקור כלכלי חשוב והכרחי לקיום המשפחה, ולפעמים שימש מקור כלכלי עיקרי למשפחה. כתוצאה מכך הכנסה זו לא אפשרה להן הצבר הון שיאפשר להן באחד הימים חיים עצמאיים. ממצא זה עולה בקנה אחד עם הממצאים של עארף בדר (1995) שטוען כי בישראל על האישה הערבייה לבדה עדיין נופלת המעמסה של משק הבית וגידול הילדים, מעמסה שנוטלת ממנה הרבה זמן ומשאבים. מכיוון שלרוב היא לא זוכה להגשמה עצמית או לניצול יכולותיה למטרות אחרות רצויות לה, היא יוצאת לעבודה ללא השכלה או מקצוע מוגדר ופונה לעבודות שוחקות שאינן תורמות למעמדה.

בנוסף להיעדר השכלה, נשים אלה מנועות רכוש, דיור ואדמה. על פי רוב אדמות המשפחה מועברות לבנים כדי להבטיח שרכוש המשפחה יישמר בידי המשפחה. לכן לא זכו המרואיינות ליהנות מרכוש משלהן, מצב שמנע מהן מעמד עצמאי בחברה. יתרה מזו, ככל שהשפעת ההורים המזדקנים קטנה, השפעת האחים הבוגרים על אחיותיהן הרווקות הולכת וגדלה. אחים אלה שולטים בחייהן ומקבלים החלטות עבורן (אל-רפאעי, 1990). אותן נשים אינן יכולות לצאת מבית המשפחה לרכוש יחידת דיור משלהן ולנהל חיי עצמאות אלא באמצעות ברית הנישואים. לכן הנישואים נתפסים על ידי נשים אלה כדרך היחידה למימוש חיים אוטונומיים. ומכיוון שהחברה אינה מקבלת מצב שבו אישה תחיה ללא גבר, הן אינן יכולות להתקיים ללא מעורבות גברית בחייהן. נישואים מהווים סוג של חסות שאליה שואפת כל אישה. חסות זו מעניקה לאישה כבוד בחברה שרואה כאישה אידאלית את זו שכנועה לשליטת הגברית (אל-סעדאוי, 2005).

מבחינת הרגשתן חשו המרואיינות שהן אשמות להיותן רווקות. לפני שהתחתנו הן הרגישו כנמצאות תחת ביקורת מתמדת ושתנועותיהן נבדקות בקפדנות. ממצא זה תומך בספרות אשר רואה כי

הזמן לא מסייע לפטור את האישה מהאשמה להיותה רווקה. רווקות עדיין נתפסת ככישלון האישה ולא כאקט של בחירה (אל-סעדאוי, 2005 ; Hill, 2001).

ב. תהליך קבלת ההחלטה

תחילתו של תהליך במפגש בין המרואיינת לבעלה. מפגשים אלה מתוכננים על פי רב על ידי המשפחה ומכרים. , לרוב, היתה זו יוזמת משפחת החתן. שידוך זה מסתיים בהסכם נישואים בין המשפחות, כדרכם של נישואים רבים בחברה הערבית (מנאע וחאגי' יחיא, 1995). אף שהדת האיסלאמית מחזקת את מעורבות המשפחה בבחירת בן זוג לנישואים, היא מאוד מקפידה על חשיבות מתן המילה האחרונה לכלה - עליה לתת את הסכמתה או את סירובה (אל-סאבוני, 1991 ; אל-נג'די, 1998). ובכל זאת הדבר לא מנע מהמשפחות להפעיל לחץ על המרואיינות ובמקרים מסוימים אף לכפות על חלק מהן להתחתן עם האדם בעל הפיגור שכלי.

חלק מהמרואיינות סיפרו שהמשפחה והמכרים הפעילו לחץ רב כדי שיסכימו להתחתן. היו כאלה שחזרו בהן מההחלטה לאחר שהבינו לאיזה מערכת נישואים הם ייכנסו, אך אז הן התנגשו בסירוב בני המשפחה, סירוב שהיה לפעמים אגרסיבי בנימוק שאין להפר הסכם. סירוב המשפחה נגד את ההקפדה שקיימת בדת האיסלאמית על קיום שלב האירוסין שנחשב להבטחה. כלומר, זהו השלב שמאפשר לשני בני הזוג להכיר זה את זה ולהיות בטוחים בנכונותם וברצונם להינשא זה לזו. את ההבטחה הזאת שבאירוסין ניתן להפר, ואין להתייחס להסכם הנישואים כהסכם שאין לבטל אותו (סלים, 2000).

נשים אחרות הבחינו ביכולות הנמוכות של החתן ונישאו מתוך הבנה ומודעות לאיזה מערכת נישואים הן נכנסות. אלה נתנו את הסכמתן להתחתן למרות מצב הבעל, הן ידעו איזה תפקידים יוטלו עליהן אחרי הנישואים, ואיזה ויתורים יידרשו מהן על מנת להתחתן ולהמשיך את הנישואים. הן ידעו שתפקיד ראש המשפחה יהיה מוטל עליהן לצד התפקידים המסורתיים של האישה כמנהלת משק הבית, כאם וכרעייה. הן היו מודעות לקשיים הצפויים עם הבעל ולצורך להסתמך על תמיכה חיצונית כדי להתמודד עם קשיים אלו.

תהליך קבלת ההחלטה של המרואיינות היה מושפע מאוד מהאופן שבו הן תפסו את המוגבלות של בעלן לעתיד. מרבית הנשים לא היו מודעות לכך שהן נישאות לגבר בעל פיגור שכלי. מתוך הראיונות עולה שרמת הידע שלהן לגבי תחום הפיגור השכלי היתה נמוכה ביותר לפני הנישואים. רוב הנשים שרואיינו לא באו במגע עם אנשים בעלי פיגור שכלי כלל. הן קלטו חריגות בהתנהגות ובמראה הבעל המיועד. אולם חוסר הידע שלהן לגבי התחום של פיגור שכלי השפיע על הערכתן את יכולות החתן לתפקד כבעל. נשים אלה קשרו את השונות של הבעל לסיבות סביבתיות ולא ייחסו לכך הסברים בריאותיים. ממצאים אלה תואמים את טענתם של ווסטברוק ועמיתיו (1993) שאת החברה הערבית, שנחשבת לחברה קולקטיביסטית,

מאפיינת הנטייה לשמור את הנכות של הפרט בסוד המשפחה. לכן הם נעזרים פחות בגורמים מקצועיים שמחוץ למערכת המשפחה, ופחות נחשפים להסברים מדעיים לנכות. חוסר הידע של המרואיינות לגבי האטיולוגיה של פיגור שכלי הטעה אותן והן האמינו שיוכלו לשפר את תפקודן של הבעל המיועד אם ישקיעו מאמץ וזמן בחינוכו מחדש.

הנשים מתארות את ההחלטה להינשא לאדם בעל פיגור בצורה מורכבת: מחד גיסא הן מציגות את ההחלטה כאופציה יחידה שנותרה בידן, כמעשה שאין בו בחירה וכתולדה של היעדר אופציות. מאידך, נישואים אלה מוצגים על ידי נשים רבות במחקר כפתרון אידיאלי, כמוצא לבעיות שמגבילות נשים במצבן: הנישואים לגבר בעל פיגור שכלי מעניקים עצמאות וביטחון כלכלי שנשים רווקות לא זוכות להם, נוסף על כך מעניקים הנישואים אפשרות ללדת ילדים, מצב שאינו אפשרי בחברה הערבית ללא מוסד הנישואים (בדראן, 1985 ; Maudoodi, 1993). נישואים אלה גם העלו את הסטטוס של המרואיינות על ידי ההתחברות לסטטוס של משפחת הבעל. סטטוס הבעל נחשב מבחינה כלכלית וחברתית לתנאי חשוב מאוד לגבי האישה. בעת הבחירה, כשצריך לתת הסכמה לנישואים בחברות מסורתיות, למעמד החברתי של הבעל ולמוניטין שלו יש תפקיד חשוב מאוד (Kurian, 1979), וגם זה היה שיקול רציני שהנחה את המרואיינות בשיקולן להסכים לנישואים. בשבילן בחירת המשפחה שאליה שייך החתן היא חלק בלתי נפרד מבחירת הבעל.

ג. הערכת תוצאות ההחלטה

ההחלטה להתחתן עם אדם בעל פיגור שכלי קיבלה משמעויות שונות לאחר הנישואים. מרואיינות אשר מרגישות שהן מסופקות ממערכת הנישואים קושרות זאת לכמה סיבות. סיבה ראשונה היא מעמדן בתוך המשפחה שלהן. נישואים אלה מעניקות לאישה אפשרות שאינה ניתנת לנשים נשואות ככלל ולאישה המוסלמית בפרט: להיות ראש משפחה. בהשוואה לנשים הנשואות לגברים בעלי אינטליגנציה תקינה נשים אלה הן בעלות מעמד ייחודי. הן מקבלות ההחלטות העיקריות ומנהלות את חייהן באופן עצמאי לחלוטין. סיבה עיקרית נוספת להרגשת סיפוקן של המרואיינות מחייהן הנוכחיים נובעת מתמיכה בשני בני הזוג ובילדיהם. המחקרים שנעשו בתחום נישואי אנשים עם פיגור שכלי התייחסו לנישואים שבהן שני בני הזוג סובלים מפיגור שכלי, ולא היו מחקרים שעסקו בנישואים שבהם רק אחד מבני הזוג סובל מפיגור שכלי. מחקרים אלה העניקו חשיבות רבה להצלחת הנישואים של אנשים בעלי פיגור שכלי, כאשר הצלחה זו מותנית בעיקר בתמיכתם של המשפחות המורחבות בבני הזוג (לויתן, 2005). הצורך של המרואיינות בעזרה ובתמיכה חיצונית לאחר הנישואים קיבל חיזוק מן הממצאים שהראו את תחושת סיפוקן או אי סיפוקן מהנישואים. המרואיינות התחלקו לשתי קטגוריות: האחת, מרואיינות שקיבלו תמיכה חיצונית בעיקר ממשפחת הבעל. הן מקבלות ברצון את חייהן אחרי הנישואים, מתוך הרגשה של ביטחון כללי

ותמיכה רגשית ופיזית, ומצליחות להתמודד טוב יותר עם הקשיים הנלווים אליהם בחיי היום-יום, בגידול הילדים, בעבודות בבית ומחוצה לו, בניהול משק הבית ובכלכלת הבית. השנייה, מרואיינות שלא מקבלות תמיכה חיצונית בעיקר ממשפחת הבעל. הן נמצאות תחת לחץ מרבי ואינן מרגישות מסופקות מחייהן הנוכחיים, מתקשות מאוד להתמודד עם הדרישות של המשפחה שלהן, סובלות מהערכה עצמית נמוכה, מעייפות וממעמד נמוך שמלווה בהרגשה שלא מעריכים את הוויתורים שהן עשו בעצם הנישואים לבעל פיגור שכלי.

ד. משמעויות תאורטיות

תיאורי הנשים את הרקע והנסיבות שקדמו להחלטה להינשא מעידים כאלף מילים על מצב הקיפוח שבו היו נתונות נשים אלה ערב ההחלטה. מעמדן של הנשים הרווקות, העניות וחסרות ההשכלה בחברה הערבית זהה למעמד של אדם נטול זכויות בסיסיות, כמו זכות להגדרה עצמית או לקורת גג משלו. ממצאים אלה מחזקים את טענות הגישה הפמיניסטית, המבחינה בין מין כנתון ביולוגי לבין מגדר כזהות חברתית. התיאוריה הפמיניסטית מראה כיצד המגדר הוא תוצר של יחסי כוח ושליטה בתוך החברה. הגישה רואה בסדר הפטריארכלי מקור ראשון לקיפוחן של הנשים כתוצר של היסטוריה ארוכה שמתבססת על חוקים מפלים כנגד נשים וכסדר שיש בו עושק ודיכוי אינהרנטי, סדר המבחין בין פרטים על פי מינם, וכזה שלאורך ההיסטוריה עודד את אפליית הגבר לטובה ואת צבירת מקורות כוחו (עיאנס, 2005). טענות אלו מאשרות את הממצאים במחקר הנוכחי. הראיונות מראים באופן בולט חברה שמחזקת את הגברים לצד דיכוי הנשים, תוך שהיא שוללת מהן את מקורות הכוח וגורמת לחיזוק תלותן בגברים. תלות זו גרמה למרואיינות להפנים את נחיתותן ביחס לגברים. ממצאי המחקר מראים כיצד האידיאולוגיה הפטריארכלית מדגישה את שליטת הגברים הזכרים באישה.

אולם, מבט בוחן בתופעה יגלה אספקטים חברתיים אחרים חיוביים אשר פועלים ודוחפים להחלטה להיכנס לנישואים כאלה. המחקר מגלה כי נשים אלו היו נתונות לפני הנישואים תחת לחץ חברתי אשר נבע מן האפליה כנגד נשים ומהיותן קורבן של דיכוי מתמשך שהועצם על ידי המוסדות החברתיים ובראשם מוסד הנישואים והמשפחה. אף על פי כן, בתוך הקונטקסט החברתי-תרבותי הייחודי שמאפיין את החברה הערבית הקולקטיביסטית, אשר רואה במערכת המשפחתית מקור תמיכה עיקרי חשוב לכל הפרטים שנמצאים בה והיא בעלת מעורבות והשפעה הדדית (Dion & Dion, 1996) - ניתן מענה לבעלי צרכים מיוחדים. אותה חברה פועלת להתפתחות הפרטים בעלי הצרכים המיוחדים בתוך המשפחה.

בהקשר זה דווקא תאוריית חליפין מעניקה הסבר אפשרי של התופעה הנחקרת במחקר זה. תאוריה זו מסבירה איך אנשים מבצעים חילופין אשר עונים על האינטרסים האישיים שלהם, ואז הם מוותרים על דברים מסוימים בתמורה לדברים אחרים (Klein & White, 1996). מעדויות המרואיינות

מתגלה כי חלקן בדקו מה הגברים עם הפיגור השכלי מציעים להם בתמורה לנישואים. הן היו מוכנות לוותר על כושר אינטלקטואלי ותכונות נוספות של גברים אלה תמורת הבטחה לאמהות, פרנסה, מעמד חברתי עדיף. החלטה זו נתפסה על ידי חלק מנשים אלה כביטוי לדאגה למען עתידן ויכולתן לחיות בכבוד בחברה וללא התערבות יתרה של אחרים בחייהן. במקביל היו מוכנות לתרום את עצמן ואת יכולותיהן כדי לבנות יחידת משפחה היכולה להכיל את האדם בעל הפיגור השכלי.

מתוך עדויות המשתתפות לגבי מצבן ומעמדם לפני הנישואים ואחרי הנישואים ניתן להבין כי הן הצליחו ליצור לעצמן מובלעת של אוטונומיה בתוך מצב הדיכוי המתמשך. לדוגמא, באמצעות נישואים לגבר בעל פיגור נשים אלה זכו להיות "ראשי משפחה", מעמד שנשים אחרות לא זוכות לו. לדבריהן נשים אלה מקבלות ההחלטות, שולטות בהוצאות המשפחה, ונהנות מחופש רב יותר מנשים אחרות. מטבע הדברים, כשאין מי שימלא תפקיד זה במקומן, נשים אלה ממלאות תפקידים המחייבים אותן להיות פעילות מחוץ לבית למען עצמן וילדיהן, בזמן ובתנאים המתאימים להן. באותו אופן הן מנהלות את כלכלת הבית ובונות את סדר העדיפויות בעצמן ולפי רצונן, דבר שספק אם היה מתאפשר להן עם בעל יכולות שכליות טובות יותר. ממצאים אלה מראים שגם במצבי דיכוי קיצוניים בני אדם מחפשים דרכים לבטא את יכולת הפעולה שלהם (Agency). כמו כן, מחקר זה מחזק את הצורך לחקור את הדרך בה בני אדם חווים מצבי דיכוי, מתמודדים איתם ומעניקים למצבם משמעות הייחודית להם.

ה. מגבלות המחקר

יש מקום למחקר נוסף שיתייחס להשלכות ההחלטה על האדם בעל הפיגור השכלי: האם מערכת זו עונה על הציפיות שלו ושל משפחתו, האם היא נותנת מענה חברתי ותרבותי מוצלח עבורו או לא. במחקרים עתידיים חשוב להתייחס לחומרת הפיגור השכלי כגורם חשוב בהשפעתו על קבלת ההחלטה, מכיוון שפיגור שכלי נע ברצף של פיגור שכלי קל ועד קשה, ותפקודו של האדם בעל הפיגור השכלי והנראות שלו מושפעים מדרגת הפיגור שלו. במחקר זה לא היתה התייחסות להשפעת רמת הפיגור על קבלת ההחלטה.

המחקר לא התייחס להשלכות הנישואים על הצאצאים של בני הזוג. המחקר לא עסק בהערכה השפעת הנישואים על בעיות התפתחותיות של הילדים. כמו כן, לא היתה התייחסות להשלכות של המערכת המשפחתית הייחודית הזאת על הילדים מבחינה רגשית וחברתית עקב היפוך התפקידים בתוך המשפחה ובניית היחסים בצורה שונה לגמרי מהנהוג והמקובל בחברה הערבית - נושא מאוד חשוב וטעון מחקר ברמות שונות.

ו. השלכות לפרקטיקה

לתוצאות המחקר הנוכחי השלכות רבות על עבודתם של אנשי מקצוע שעוסקים במגזר הערבי בשני תחומים: בתחום מעמד האישה בכלל והאישה הרווקה בפרט, ובתחום הפיגור השכלי. בשניהם יש להתערב בשתי רמות - ברמה הקהילתית וברמה הפרטנית. יש צורך להגביר את המודעות לגבי חשיבות העצמת האישה במגזר הערבי, לפתוח בפניה אופציות ותחומים נוספים של השכלה ועבודה, ולאפשר לה מפגש רחב יותר עם העולם החיצוני. בתחום השני, יש להגביר את הידע של נשים המועמדות להינשא לגברים בעלי פיגור שכלי בתחום זה, לחזק את יכולת החלטה החופשית, לאפשר להן תהליך קבלת החלטה נטול כפיה. במקביל, יש לקדם מודעות באשר לחשיבות קבלת האדם בעל הפיגור השכלי ושילובו בתוך הקהילה ברמות שונות חברתיות ותעסוקתיות, ולא לראות בנישואין אופציה יחידה להבטחת שלומו העתידי.

המחקר מראה על הצורך בהתערבות מקצועית לשם הכנת בני הזוג לקראת הנישואים כש אחד או שניהם סובלים מפיגור שכלי. בארץ ישנו מרכז אחד אשר נותן חינוך מיני ומדריך את המפגש לקראת פיתוח קשר אינטימי ונישואים. המרכז נמצא באזור המרכז ורחוק לאנשים מהצפון כך שהרוב מחליט לוותר ולא לנצל שירות זה. משפחות רבות הזקוקות לעזרה אינן מכירות את השירות. חשוב שמרכז כזה יהיה בקרבת מקום ומותאם לצרכים התרבותיים והמשפחתיים של האדם עם הפיגור השכלי ובני משפחתו.

מתוך המחקר עולה גם חשיבות התמיכה החיצונית לזוגות אלה לאחר הנישואים. המחקר מראה באופן חד-משמעי שתמיכה חיצונית מצליחה לשמור על קיום המשפחה. תמיכה מקצועית וליווי זוגות נדרשים גם כדי לעזור לזוגות שאין להם כלל תמיכה משפחתית מצד משפחת הבעל. חשוב מאוד שאנשי מקצוע יגלו רגישות רב תרבותית כשבאים להתערב במשפחות אלו ולא לשפוט תופעה זו.

ביבליוגרפיה

- אביצור, מ. (1987). המשפחה הערבית מסורת ותמורה. בתוך ח. גרנות (עורך). המשפחה הערבית (עמ' 115-199). ירושלים: מועצת בית הספר לעבודה סוציאלית.
- אבן פתחאללה, ז.מ.א. (1913). ארשאד אל-מוחתאג' לחקוק אל-זוואג'. ללא הוצאה לאור. (ערבית).
- אל-דאירבי, א. (2002). אחכאם אל-זוואג' עלא אל-מדאהב אל-ארבעה. אסכנדריייה: דאר אבן ח'לדון. (ערבית).
- אל-מטירי, פ. אתחאף אל-ח'לאן בחוקוק אל-זאווג'יין פי אל-איסלאם. אל-ריאד: דאר אלעאסמה. (ערבית).
- אל-נג'די, ס. (1998). רסאלא פי אחכאם אל-נכאח. בירות: דאר אבן ח'זם. (ערבית).
- אל-נסאאי, א. (1988). עשרת אל-נסאא. אל-קאהרה: מכתבת אל-סונה. (ערבית).
- אל-סאבוני, מ.ע. (1991). אל-זאוואג' אל-אסלאמי אל-מובכיר-סעאדה וחסאנה. אלקאהרה: דאר אל-סאבוני. (ערבית).
- אל-סיוטי, ג'. (1996). נוזהת אל-מותאמל ומורשד אל-מותאהל פי אל-ח'טאב ואל-מותזווג'. אלכוויית: דאר אלכתאב אלג'אמעי לנשר ואל-תאווייע. (ערבית).
- אל-סעדאוי, נ. (2005). עאן אל-מראה ואל-דין ואל-אח'לאק. אל-קאהרה: ערבייה ללטבאעה ואל-נשר. (ערבית).
- אל-ערבי, מ.ח. (1975). אלח'יאה אל-זאווג'ייה מן אל-בדאיה אלא אל-נהאיה ואל-חוקוק אל-ארתייה ותריקת תקסימהא. עמאן: מקתבאת אל-רסאלא. (ערבית).
- אל-קרדאוי, י. (1988). פתאווי מעאסרה ללמראה ואל-אוסרה אל-מוסלמה. עמאן: דאר אל-דיאא. (ערבית).
- אל-רפאעי, מ. (1990). נואם אל-אוסרה ענד אל-מוסלמין ואל-מסיחיין פקהאן וקדאא. בירות: אל-שרכה אל-עאלמייה ללכתאב. (ערבית).
- אל-שאעראווי, מ.מ. (1998). אחכאם אל-אוסרה ו אל-בית אל-מוסלם. אלקאהרה: מכתבת אל-תוראתי אל-אסלאמי. (ערבית).
- באסוודאן, ע. (2002). זאיתונת אל-לקאח. סעודיייה: דאר אל-מנהאג'. (ערבית).
- בדראן, ב. (1985). אל-זוואג' ואל-טלאק פי אל-אסלאם. איסכנדריייה: מואססת שבאב אל-ג'אמעה. (ערבית).
- גורדון, ס. (1996). אהבה זה לא הכול. רמת גן: סירקיס.

וירסט, ג'. (2005). נישואים בוגרים: מה אנחנו יודעים, מה חבל שלא ידענו ומה עדיין רצוי שנדע על חי

הנישואים. אור יהודה: כנרת, זמורה-ביתן.

ולרשטיין, ג'. ובלקסלי, ס. (1995). יש נישואין מאושרים: איך וכיצד לשמר את האהבה. תל אביב: מטר.
חאגי יחיא, מ. (1994). המשפחה הערבית בישראל: ערכיה התרבותיים וזיקתם לעבודה סוציאלית. חברה ורווחה, י"ד, 249-264.

חבש, ע. (1977). תהליכי שינוי ומודרניזציה במשפחה הערבית. (סקר בכפר ערבי בישראל). ירושלים:
האוניברסיטה העברית בירושלים, המכון לחקר עבודה ורווחה.

לויתן, א. (2005). חי נישואין של אנשים מפגרים. ללא הוצאה לאור.

לייש, א. (1995). מעמד האישה המוסלמית בבית הדין השרעי בישראל. בתוך ס. ראדי, מ. שלו וליבן-קוקלי
(עורכים). מעמד הנשים בחוק ובחברה הישראלית (עמ' 364-379).

מוחמד, ס.ע. (1996). אל-זואג' ואל-חיא'ת אל-זאווג'יה. חלק שני. מכתבת אל-דאר אלערבייה ללכתאב.
(ערבית).

מנאע, ע. וחאגי, י. (1995). מברוכ: תרבות החתונה הערבית בישראל. סדרת כחול לבן. המרכז לחקר
החברה הערבית בישראל.

מרעי, ס. (1974). ביה"ס והחברה בכפר הערבי בישראל. עיונים בחינוך, 4, 103-85.

סלים, ע.ע.א. (2000). אדאב אל-חוטבה מן אל-כתאב וסחיח אל-סונה. אל-מנסורה: מכתבאת אל-אימאן.
(ערבית).

סער, ע. (1998). האם נישואין הם תנאי לנשיות - רווקות ביפו. נגה, 34, 18-23.

ע'אנס, ה., עלי, נ., אבו גיאבר-נגיס, ע. (2005). עמדות בנוגע למעמדה וזכויותיה של האישה הפלסטינית
בישראל. נצרת: רואא-תרגום והוצאה לאור.

עארף-בדר, ק. (1995). האישה הערבייה בישראל לקראת המאה העשרים ואחת. המזרח החדש, 27, 218-
223.

קרקז, נ.מ. (1999). אתר אל-אחתלאלאת אל-עקלייה ואל-אדתראבאת אל-נפסייה פי מסאאיל אלאחואל
אלשאכסייה. עמאן: דאר אל-ביאריק. (ערבית).

שקדי, א. (2003). מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני-תיאורי ויישום. תל אביב: רמות.

Abdal-Ati, H. (1974). Modern problems, classical solutions, an Islamic perspective on the
family. *Journal of Comparative Family Studies*, 5, 37-54.

- Adelmann, P.K., Chadwick, K., & Baerger, D.R. (1996). Marital quality of Black and White adults over the life course. *Journal of Social and Personal Relationship, 13*, 361-384
- Al-Haj, M. (1989). Social research on family lifestyles among Arabs in Israel. *Journal of Comparative Family Studies, 20*, 175-195.
- Baron, J. (2000). *Thinking and deciding*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Becker, C.S. (1992). *Living and relating: An introduction to phenomenology*. New Bury Park: Saga Publications.
- Berg, B.L. (1995). *Qualitative research methods for the social science*. Boston: Allyn and Bacon.
- Blakemore, J.E., Lawton, C.A., & Vartanian, L.R. (2005). I cant wait to get married: Gender differences in drive to marry. *Sex Roles, 53*, 327-335.
- Brinberg, D., & Jaccard, J. (1989). *Dyadic decision making*. New York: Springer Verlag.
- Brown, R.V., & Paschoud, P. (2005). *Decision analysis for the decider*. Hoboken, N: John Wiley.
- Brown, S.L., & Lewis, B.P. (2004). Relational dominance and mate selection criteria evidence that males attend to female dominance. *Evolution and Human Behavior, 25*, 406-415.
- Buss, D.M. (1994). *The evolution of desire*. New York: Basic Books.
- Buss, D.M., & Barnes, M. (1986). Preferences in human mate selection. *Journal of Personality and Social Psychology, 50*, 559-570.
- Cavalier, R.P. (2000). *Personal motivation: A model for decision making*. Westport, Conn: Praeger.
- Coonts, S. (2004). The world historical transformation of marriage. *Journal of Marriage and Family, 66*, 974-979.

- Crabtree, S.A. (2007). Family responses to the social inclusion of children with developmental disabilities in the United Arab Emirates. *Disability and Society, 22*(1), 49-62.
- Creswell, J.W. (1998). *Qualitative inquiry and research design, Choosing among five traditions*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Denny, F.M. (1985). *An introduction to Islam*. New York: Macmillan.
- Diken, I.H. (2006). An overview of parental perceptions in cross-cultural groups on disability. *Review of Research, 82*(4), 236-240.
- Dion, K.K., & Dion, K.L. (1996). Cultural perspective on romantic love. *Personal Relationship, 3*, 5-17.
- Durander, A.E. (1999). The transition from cohabitation to marriage: A longitudinal study of the propensity to marry in Sweden in the early 1990. *Journal of Family Issues, 20*, 698-717.
- Eagly, A.H., & Wood, W. (1999). The origins of sex differences in human behavior: Evolved dispositions versus social roles. *American Psychologist, 54*, 408-423.
- Floor, L., Baxter, D., Rosen, M., & Zisfein, L. (1975). A survey of marriage among previously institutionalized retardates. *Mental Retardation, 13*, 33-37.
- Gergen, K.J. (1994). *Realities and relationships: Soundings in social construction*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Gergen, K.J. (1999). *An invitation to social construction*. London: Sage Publication.
- Gilboa, I., & Schmeidler, D. (2000). *Cognitive foundations of inductive inference and probability*. Tel Aviv: The Israel Institute of Business Research.

- Gove, W.R., Hughes, M., & Style, C.B. (1983). Does marriage have positive effects on the psychological well-being of the individual?. *Journal of Health and Social Behavior, 24*, 122-131.
- Haj- Yahia, M. (1995). Toward culturally sensitive intervention with Arab families in Israel. *Contemporary Family Therapy, 17*, 429-447.
- Haj-Yahia, M. (2000). Wife abuse and battering in the sociocultural context of Arab society. *Family Process, 39*, 237-255.
- Hammond, J.S., Keeney, R.L., & Raiffa, H. (1999). *Smart choices: A practical guide to making better decision*. Boston: Harvard Business School.
- Happer, F. (1999). A woman's heaven is at her husband's feet ? The dilemmas for a community learning disability team posed by the arranged marriage of a Bangladesh, client with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research, 43*, 558-561.
- Hayes, H.J., Holloway, J., Deprato, D.K., & Weiss, K.J. (2000). Transitioning individuals with mental retardation and developmental disability: The other sister. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law, 28*, 202-207.
- Heaton, T.B. (1996). Socioeconomic and familial status of women associated with age at first marriage in three Islamic societies. *Journal of Comparative Family Studies, 27*, 41-48.
- Hill, B. (2001). *Women alone: Spinsters in England-1660-1850*. New Haven: Yale University Press.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (2000). *Choices, values, and frames*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kasser, T., & Sharma, Y.S. (1999). Reproductive freedom, educational equality, and females' preference for resource-acquisition characteristics in mates. *Psychological Science, 10*, 374-377.

- Klein, D.M., & White, J.M. (1996). *Family theories: An introduction*. Thousand Oaks: Sage Publication.
- Kurian, G. (1979). *Cross-cultural perspectives of mate-selection and marriage*. Westport, Conn: Greenwood Press.
- Kvale, S. (1996). *Interviews: An introduction to qualitative research interviewing*. California: Sage Publications.
- Lamanna, M.A. & Riedmann, A. (1994). *Marriage and families: Making choice and facing change*. California: Wadsworth.
- Lamb, K.A., Lee, G.R., & DeMaris, A. (2003). Union formation and depression: Selection and relationship effects. *Journal of Marriage and Family*, 65, 953-962.
- Lee, G., Seccombe, K., & Shehan, C. (1991). Marital status and personal happiness: An analysis of trend data. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 839-844.
- Lehrer, E.L. (2004). Religion as determinant of economic and demographic behavior in the United States. *Population and Development Review*, 30, 707-726.
- Lincoln, Y.S., & Guba, E.G. (1985). *Naturalistic inquiry*. California: Sage.
- Matterson, J. (1970). *Marriage and mental handicap*. Pittsburgh: University of Pittsburgh.
- Maudoodi, S.A. (1993). *The laws of marriage and divorce in Islam*. Kuwait: Islamic Book Publishers.
- Maxwell, J.A. (1996). *Qualitative research design*. California: Sage Publication.
- May, D., & Simpson, M.K. (2003). The parent trap: Marriage, parenthood and adulthood for people with intellectual disabilities. *Critical Social Policy*, 23, 25-43.
- May, R. (1981). *Freedom and destiny*. New York: Norton.
- McCarthy, B., McCarthy, E. (2004). *Getting it right the first time: Creating a healthy marriage*. New York: Brunner-Routledge.

- McGennis, S.L. (2003). Cohabiting, dating, and perceived costs of marriage: A model of marriage entry. *Journal of Marriage and Family*, 65, 105-115.
- Miller, G. (2000). *The mating mind: How sexual choice shaped the evolution of human nature*. New York: Doubleday.
- Moustakas, C.E. (1994). *Phenomenological research methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Oppenheimer, V.K. (1988). A theory of timing. *American Journal of Sociology*, 94, 563-591.
- Nunn, C. (2005). *De la mettrie's ghost: The story of decisions*. London: Macmillan.
- Padgett, D.K. (1998). *Qualitative methods in social work research*. London: Sage Publications.
- Patton, M.Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. California: Sage Publications.
- Patton, M.Q. (1980). *Qualitative evaluation methods*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Pitceathly, A.S., & Chapman, J.W. (1985). Sexuality, marriage and parenthood of mentally retarded people. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 8, 173-181.
- Raley, R.K., & Bratter, J. (2004). Not even if you were the last person on earth: How marital search constraints affect the likelihood of marriage. *Journal of Family Issues*, 25, 167-181.
- Rapoport, Y. (2005). *Marriage, money and divorce in medieval Islamic society*. Cambridge: Cambridge University.
- Regan, P.C. (1998). What if you can't get what you want? Willingness to compromise ideal mate selection standards as a function of sex, mate value and relationship context. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24, 1294-1307.
- Roger, J.R., & Levesque, J.D. (1996). Regulating the private relations of adults with mental disabilities: Old laws, new policies, hollow hopes. *Behavioral Sciences and the Law*, 14, 83-106.

- Roiphe, A. (2002). *Understanding marriage: Developments in the study of couple interaction*. Cambridge: Cambridge University.
- Saari, D. (2001). *Decisions and elections: Explaining the unexpected*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sartre, J.P. (1992). *Truth and existence*. Chicago: University of Chicago Press.
- Schank, R.C. & Langer, E. (1994). *Beliefs, reasoning, and decision making*. Hillsdale: L. Erlbaum.
- Shah, N.M. (2004). Women's socioeconomic characteristics and marital patterns in a rapidly developing Muslim society, Kuwait. *Journal of comparative Family Studies*, 35, 163-183.
- Smock, P.J., Manning, W.D., & Porter, M. (2005). `` Everything's there except money``: How money shapes decisions to marry among cohabitators. *Journal of Marriage and Family*, 67, 680-696.
- Strauss, A.L. (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tolmaz, R. (2004). Attachment style and willingness to compromise when choosing a mate. *Journal of Social and Personal Relationships*, 21, 267-272.
- Triandis, H.C., Bontempo, R., Betancourt, H., Bond, M., Leung, K., Brenes, A., Georgas, J., Hui, C.H., Marin, G., Setiadi, B., Sinha, J.P., Verma, J., Spangenberg, J., Touzard, H., & De Montmollin, G. (1986). The measurement of the ethic aspects of individualism and collectivism across cultures. *Australian Journal of Psychology*, 38, 257-267.
- Tversky, A. (2004). *Preference, belief, and similarity*. Cambridge: MIT Press.
- Weisel, R.L. & Al-Krenawi, A. (1999). Attitudes towards marriage and marital quality: A comparison among Israeli Arabs differentiated by religion. *Family Relations*, 48, 51-56.

Westbrook, M.T., Legge, V., & Pennay, M. (1993). Attitudes towards disabilities in a multicultural society. *Social Science & Medicine*, 36, 615-623.

Zaidi, A.U., & Shuraydi, M. (2002). Perceptions of arranged marriages by young Pakistan Muslim women living in a Western society. *Journal of Comparative Family Studies*, 33, 495-514.

מדריך ראיון

*** איך את מפרשת את משמעות ההחלטה שלך להינשא לגבר בעל פיגור שכלי?**

1. מה משמעות הנישואין עבורך?
2. מה היו הציפיות שלך מהנישואין?
3. מה ידעת על גברים שיש להם פיגור שכלי?
4. מה הייתה עמדתך כלפי גברים בעלי פיגור שכלי?
5. מה הביא אותך להחליט להתחתן עם אדם מפגר?
6. אילו מחשבות ליוו אותך בקבלת ההחלטה?
7. אילו רגשות ליוו אותך בקבלת ההחלטה?
8. מה היה הדבר המשמעותי ביותר בהחלטתך להתחתן עם אדם מפגר?
9. כיצד הנישואין השפיע עלייך מהפן הרגשי-פנימי, כלל עולמך האישי? ערכי השוואה לתקופה שלפני הנישואין.

*** כיצד גיבשת את ההחלטה להתחתן עם אדם מפגר בשכלו?**

1. איך עלה הרעיון להתחתן עם אדם מפגר בשכלו?
2. כמה זמן ארך עד שהגעת להחלטה סופית זו?
3. האם היו התלבטויות לגבי החלטה זו? ספרי על כך.
4. מה היו השיקולים שהניעו אותך לקבל את ההחלטה?
5. איך הגעת להחלטה הסופית להתחתן עם אדם מפגר? תארי את השלבים בתהליך קבלת ההחלטה.

*** מה הם התנאים האישיים, המשפחתיים, החברתיים, התרבותיים והדתיים שתרמו**

לגיבוש החלטה זו?

1. איך היית מתארת את עצמך לפני הנישואין? אילו דברים אצלך תרמו והשפיעו על גיבוש ההחלטה?
2. איך את תופסת את מעמדך היום בתוך החברה? האם יחס החברה אלייך השתנה לאחר הנישואין?
3. מי הם האנשים המשמעותיים אשר התערבו בהחלטתך? עד כמה הושפעת מהתערבותם?

4. עד כמה בני משפחתך היו שותפים בקבלת החלטה זו? מה מידת השפעתם עלייך?
5. כיצד הנישואין השפיעו על הקשר שלך עם משפחתך?
6. איך יכולה החברה להיות בעלת חשיבות ובעלת השפעה בקבלת החלטה זו?
7. האם היו לחצים תרבותיים אשר דחפו לקבלת החלטה זו? עד כמה לחצים אלו היו בעלי משמעות ובעלי השפעה על ההחלטה?
8. מה מידת הדתיות שלך? ושל בני משפחתך? האם לדת היה משקל בקבלת ההחלטה? איך?

שאלות Debriefing

האם יש נושא או נושאים שלא שאלתי, שהם חשובים כדי להבין את משמעות ההחלטה שלך להתחתן עם אדם מפגר? אם כן, מה הם נושאים אלו, מה ההשפעה שלהם עלייך?

האם את מרגישה שנתת תמונה נאמנה על סיפור ההחלטה שלך?

כיצד הרגשת בריאיון ומה הרגשת לגבי כל מה שעלה בו?

אודה לך מאוד אם תוכלי לתת לי משוב על דרך הריאיון שלי, מה היה טוב בריאיון שלי ומה עליי לתקן.

שאלון סוציו – דמוגרפי

שנת לידה של המרואיינת: _____

מס' אחים ואחיות: _____

מידת הדתיות: 1. דתייה 2. מסורתית 3. חילונית

השכלת המרואיינת: _____

עיסוק המרואיינת לפני הנישואין: _____

מצב כלכלי של משפחת המוצא: 1. נמוך 2. בינוני 3. גבוה

גיל הנישואין: _____

מקום מגורים אחרי הנישואין:

1. בקרבת משפחת הבעל 2. במרחק סביר ממשפחת הבעל 3. רחוק ממשפחת הבעל

מצב כלכלי של משפחת הבעל: 1. נמוך 2. בינוני 3. גבוה

מס' שנות נישואין: _____

מס' ילדים: _____

עיסוק נוכחי של המרואיינת: _____

This study focused solely on the decision making process of the normal partner, without going into the consequences of such a marriage for one who is mentally impaired and for his offspring. For this reason it is advisable to continue studying this phenomenon. The findings of this study are of great importance to professionals working with women in Arab society and to professionals in the field of mental retardation. The findings reinforce the need for practical experience, and a social services policy that is sensitive to the social, gender-based and cultural characteristics of women in subjugated populations in Israel.

ABSTRACT

This study deals with marriages in Israeli Arab society between Moslem women of normal intelligence and mentally retarded men. The full extent of this phenomenon is not known, but it is recognized by social workers and welfare agencies dealing with the mentally impaired and their families in Arab communities. However, no research on the subject has yet been undertaken. This study examined the process by which the women decided to marry a mentally retarded man. The study focused on the status and situation of the women before their decision to marry, their expectations from marriage and their extended family, and how they currently regarded the significance of that decision.

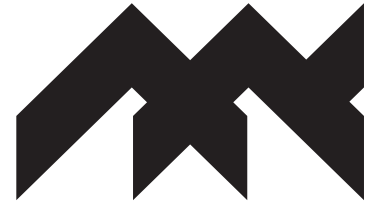
This is a qualitative study conducted in the tradition of phenomenological research, one that is suited to the study of complex societal issues such as this one. The study explores the phenomenon as it is reflected in the unique perception of those involved. Twelve interviewees participated, all of whom were married to men who had been diagnosed as suffering from mental impairment. All twelve interviewees were located through welfare agencies in various villages.

The findings show a correlation between the women's decision to marry and the low status of unmarried Arab women in their families and their society. Participants in the study maintained that their decision to marry mentally retarded men was influenced by such factors as familial, social, and spiritual pressures. Nevertheless, in most cases the decision to marry a mentally impaired man was not forced upon them, and in fact the women tended to regard their decision as granting them freedom from social repression and as an expression of their own autonomy, without overstepping the boundaries of gender and religion that prevail in traditional Arab society. The participants in this study describe their relationship with their husbands and with their new families as a system that requires understanding, support, and a different approach due to its unique nature.

From a theoretical point of view the study exposed the limitations of decision-making theory to explain decisions influenced by unique cultural and gender-based variables.

The Shalem Fund for Development of Services for
People with mental Retardation in the Local Councils

Haifa University

Analyzing the Decision of Some Israeli Moslem Women of Normal Intelligence to Marry Mentally Impaired Men

Ilham Aziri Zidan
Supervised by: Dr. Roni Strier

**Thesis submitted in partial fulfillment of the
Requirements for the Master's degree
University Of Haifa, Faculty of Health and Welfare Sciences,
School Of Social Work**

This work was supported by a grant from
Shalem Fund for Development of Services for
People with Mental Retardation in the Local Councils in Israel

2008

The Shalem Fund for Development of Services for
People with mental Retardation in the Local Councils

Haifa University

Analyzing the Decision of Some Israeli Moslem Women of Normal Intelligence to Marry Mentally Impaired Men

Ilham Aziri Zidan
Supervised by: Dr. Roni Strier

This work was supported by a grant from
Shalem Fund for Development of Services for
People with Mental Retardation in the Local Councils in Israel

2008